

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Fakulta tělesné výchovy a sportu

Umělecká výchova jako prevence
Případová studie dvojvaječných dvojčat

Diplomová práce
Duben 2006

Vedoucí diplomové práce:

Phdr. Jana Jebavá

Zpracovala:

Diana Tobiášová

Abstrakt:

Název:

Umělecká výchova jako prevence - *Případová studie dvojvaječných dvojčat*
Art education as prevention - *A case study of fraternal twins*

Cíl práce:

Cílem této studie je zjistit, které prostředky z oblasti umělecké výchovy ponejvíce ovlivňují zdravý vývoj dětí - sourozenců, v mém případě dvojčat chlapců, předškolního věku, jejich zralost pro mateřskou školu a následně pak jejich školní zralost.

Metoda:

Kvalitativní výzkum, ve kterém jsme sledovali dvojvaječná dvojčata. Pozorováním, zaznamenáváním a komparací chování, jevů a názorových posunů od narození po nástup do MŠ (3roky a 5 měsíců) jsme zjišťovali efektivitu působení Umělecké výchovy (Pohybová, Hudební, Výtvarná a Pracovní), posuny v motorickém vývoji, chování, projevech a posléze komunikačních dovedností.

Výsledky: Z výsledků pozorování dvojčat je patrné, že prostředky umělecké výchovy kladně ovlivnili sledovaná dvojvaječná dvojčata. Znamená to, že dvojčata dohnala zpoždění senzomotorického vývoje. Prostředky umělecké výchovy tedy nebyly pouze preventivní, ale v počátku ranného věku dvojčat i terapeutické.

Klíčová slova:

Prenatální komunikace, rooming in, bonding, attachement, pohybová výchova, výtvarná výchova, hudební výchova, pracovní výchova, dvojčata, kreativita.

Děkuji PhDr. Janě Jebavé za odborné vedení práce a mnoho cenných rad a podnětů. Dále děkuji kolektivu MŠ, Filipu Vopravilovi (Tenisová škola) a Martině Saskové (Sokol) za pomoc při hodnocení dvojčat a za technické zázemí. Rovněž děkuji rodině a přátelům za podporu a pochopení.

Také děkuji všem maminkám a především těm, které mají dvojčata za cenné rady a nápady.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila pouze uvedené zdroje.

V Praze dne: 12. 4. 2006

Diana Tobiášová:

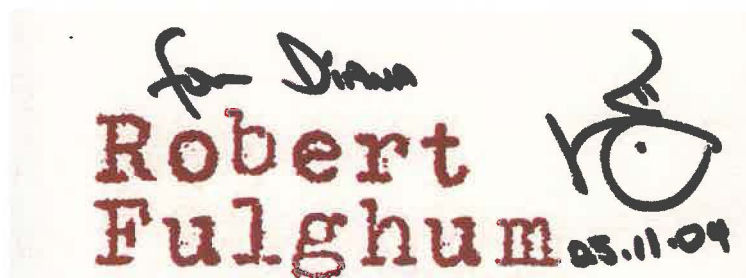
Diana Tobiášová

Svoluji k zapůjčení své diplomové práce ke studijním účelům. Prosím, aby byla uvedena přesná evidence vypůjčovatelů, kteří musí pramen převzaté literatury řádně citovat.

Jméno, příjmení	Adresa	Číslo OP	Datum

Poznámky :

Motto:

VŠECHNO, CO OPRAVDU POTŘEBUJU ZNÁT o tom, jak žít, co dělat a jak vůbec být, jsem se naučil v mateřské školce. Moudrost mě nečekala na vrcholu hory zvané postgraduál, ale na pískovišti v nedělní škole. Tohle jsem se tam naučil:

O všechno se rozděl. Hraj fér.

Nikoho nebij.

Vracej věci tam, kde jsi je našel. Uklízej po sobě.

Neber si nic, co ti nepatří.

Když někomu ublížíš, řekni promiň. Před jídlem si umyj ruce.

Splachuj. Teplé koláčky a studené mléko ti udělají dobře. Žij vyrovnaně - trochu se uč a trochu přemýšlej a každý den trochu maluj a kresli a tancuj a hraj si a pracuj.

Každý den odpoledne si zdřímni.

Když vyrazíš do světa, dávej pozor na auta, chytني někoho za ruku a drž se s ostatními pohromadě. Nepřestávej žasnout. Vzpomeň si na semínko v plastickém kelímku - kořínky míří dolů a rostlinka stoupá vzhůru a nikdo vlastně neví jak a proč, ale my všichni jsme takoví. Zlaté rybičky, křečci a bílé myšky a dokonce i to semínko v kelímku - všichni umřou. My také. A nikdy nezapomeň na dětské obrázkové knížky a první slovo, které ses naučil - největší slovo ze všech - DÍVEJ SE.

Všechno, co potřebujete znát, tam někde je. Slušnost, láska a základy hygieny. Ekologie, politika, rovnost a rozumný život. Vyberte si kterékoliv z těch pravidel a řekněte to složitými dospělými výrazy a vztáhněte na to svůj život doma nebo v práci, na svou vládu nebo svůj svět a uvidíte, že to platí; je to jasné a sedí to. A představte si, oč lepší by byl svět, kdybychom si všichni - na celém světě - každý den ve tři odpoledne dali koláček a mléko a pak si lehli a zdřímli si s polštářkem pod hlavou. Nebo kdyby základní politikou všech vlád světa bylo vždycky vracet věci nazpátek a uklízet po sobě.

A stále ještě platí – bez ohledu na to, kolik vám je let -, že když vyrazíte do světa, nejlepší je chytit někoho za ruku a držet se pohromadě. (Fulghum, 2003).

Obsah:

1. ÚVOD	8
2. CÍL A ÚKOLY PRÁCE	9
3. HYPOTÉZY	10
4. TEORETICKÁ ČÁST	10
4. 1. PRENATÁLNÍ OBDOBÍ	10
4.1.1. Prenatální komunikace	10
4.1.1.1. <i>Bonding a rooming in</i>	11
4. 2. POSTNATÁLNÍ OBDOBÍ	12
4.2.1. Období prvního roku života	12
4.2.1.1. <i>Vnímání podnětů</i>	12
4.2.1.2. <i>Pohybový vývoj</i>	13
4.2.1.3. <i>První sociální hry</i>	14
4.2.1.4. <i>Začátky řeči</i>	15
4.2.1.5. <i>Vlastní aktivita</i>	15
4.2.1.6. <i>Ven do prostoru</i>	16
4.2.1.7. <i>Iniciativa a manipulace</i>	16
4.2.1.8. <i>Učíme se vstávat</i>	17
4.2.1.9. <i>Učíme se pracovat</i>	17
4.2.1.10. <i>Učíme se mluvit</i>	17
4.2.1.11. <i>Vzhůru a z místa</i>	18
4.2.1.12. <i>Lidská ruka</i>	18
4.2.1.13. <i>Slabiky</i>	18
4.2.1.14. <i>Učení nápodobou</i>	19
4.2.1.15. <i>Sociální odezva</i>	19
4.2.1.16. <i>Do stoje a něco do něčeho</i>	20
4.2.1.17. <i>Předehra k chůzi po dvou</i>	20
4.2.1.18. <i>Jedno po druhém</i>	20
4.2.1.19. <i>První kroky, první slova</i>	21
4.2.1.20. <i>Otevření úchopu</i>	21
4.2.1.21. <i>Hra na podávání</i>	22
4.2.1.22. <i>Nové zábavy</i>	22
4.2.2. Období druhého roku života	22
4.2.2.1. <i>Uvolňování úchopu</i>	23
4.2.2.2. <i>Vývoj řeči</i>	23
4.2.2.3. <i>Knížky a obrázky</i>	23
4.2.2.4. <i>Nočníček – první nápor kultury</i>	24
4.2.2.5. <i>Kapesník</i>	24
4.2.2.6. <i>Pohybové dovednosti</i>	24
4.2.2.7. <i>Vývoj řeči a knihy</i>	25
4.2.2.8. <i>Další kulturní nároky</i>	26
4.2.2.9. <i>Spojování a žargon</i>	26
4.2.2.10. <i>Pokroky</i>	26
4.2.2.11. <i>Na cestě k samostatnosti</i>	27
4.2.2.12. <i>První věty</i>	27
4.2.2.13. <i>Sociální zájem a sociální hra</i>	27

4.2.3. Třetí rok života	27
4.2.3.1. <i>Kultura se hlásí</i>	28
4.2.3.2. <i>Já a Ty</i>	28
4.2.3.3. <i>Cesta do společnosti</i>	28
4.2.3.4. <i>Od hry k souhře</i>	29
4.2.3.5. <i>O jeslích</i>	29
4.2.4. Na prahu mateřské školy	30
4.2.5. Věk předškolní	30
4.2.5.1. <i>Mateřská škola</i>	31
4.2.5.2. <i>Výtvarné projevy</i>	31
4.2.5.3. <i>Myšlení</i>	32
4.2.5.4. <i>Konformita</i>	32
4.2.5.5. <i>Co nepromeškat</i>	32
4.2.5.6. <i>Fantazie</i>	33
4.2.5.7. <i>Hra a hraní</i>	33
4.2.5.8. <i>Kouzlo pohádek</i>	33
4.2.5.9. <i>Předčítání</i>	33
4.2.5.10. <i>Spolu neboli souhra</i>	34
4.2.6. Zápis do první třídy	34
4. 3. VÝTVARNÁ ČINNOST U MALÝCH DĚTÍ JAKO JEDNA Z CEST OBJEVOVÁNÍ OKOLNÍHO SVĚTA	35
4.3.1. Počátky kresebných dovedností	35
4.3.2. Proč děti kreslí?	36
4.3.3. Co děti nejčastěji kreslí?	36
4.3.4. Využijte širokou škálu materiálů	37
4.3.5. Individuality – aneb každý je jiný	38
4.3.6. Výtvarná činnost jako prostředek výchovy	39
4.3.7. Pohybová činnost jako prostředek výchovy	39
4.3.8. Hudební činnost jako prostředek výchovy	40
4.3.9. Pracovní činnost jako prostředek výchovy	41
5. PRAKTICKÁ ČÁST	42
5. 1. CHARAKTERISTIKA SLEDOVANÉHO SOUBORU	42
5. 2. PŘÍPRAVA PROSTŘEDÍ PRO VÝZKUM	42
5. 3. PLÁN A SCHÉMA VÝZKUMU	42
5. 4. PŘÍPADOVÁ STUDIE DVOJVAJEČNÝCH DVOJČAT	42
6. VÝSLEDKY	106
7. DISKUSE	108
8. ZÁVĚR	109
9. SEZNAM LITERATURY	111
10. SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	114

1. ÚVOD

V dnešním moderním světě rychle se rozvíjejících revolučních technologií, ve světě vědecko technického pokroku zjišťuje znenadání naše společnost absenci kvalitních mezilidských vztahů mající za příčinu krizi a rozpad klasické rodiny. Touto neutěšenou situací většinou nejvíce trpí právě děti z těchto rozpadajících se nebo neúplných rodin. Dítě, které je, v námi sledovaném předškolním období, velmi vnímavé a snadno zranitelné potřebuje cítit pocit něhy, mateřské lásky a bezpečí, které mu dokáží poskytnout pouze rodiče. Dítě v tomto období poznává svět kolem sebe, získává základní dovednosti a návyky, učí se chodit, mluvit a vůbec komunikovat se svým okolím.

Prostředky k snadnějšímu a nenásilnému získání těchto dovedností jsou různé typy umělecké výchovy.

Narození dítěte znamená v životě ženy (...většinou samozřejmě i muže) velkou změnu, jakýsi přelom, nastává nové životní období. Tato změna může být pak umocněna skutečností, že se jedná o vícečetné těhotenství.

Nejčastějším typem vícečetného těhotenství jsou dvojčata.

V diplomové práci se budu zabývat pozorováním (kvalitativní výzkum - biografická studie epizodická - období 5 let) a výchovou dvojvaječných dvojčat od prenatálního období až po „kritické“ období nástupu do mateřské školy. Budu popisovat jejich vzájemnou sourozeneckou konstelaci (existuje spousta prací na toto téma, avšak mezi sourozenci existuje věkový rozdíl), jejich vývoj - socioafektivní, senzomotorický vývoj (předbíhání se či zpoždování se ve vývoji dle existujících tabulek) a jejich vzájemný vývoj mezi sebou. Dále hlavně jaké umělecké prostředky jsou nejvhodnější v jednotlivých vývojových obdobích jedince.

Sám o sobě je pojem umělecká výchova velice obsáhlý. Obsahuje však ty základní druhy výchovy, kterými se dále budu ve své práci zabývat. Jsou to pracovní, pohybová, hudební a výtvarná výchova.

Cílem této diplomové práce zůstává popsat v základních hrubých rysech vývoj dítěte v předškolním období a zkoumáním potvrdit hypotézu nejen o zásadním pozitivním vlivu výtvarné výchovy na jeho poznání okolního světa, ale i na jeho poznání křehkých mezilidských vztahů a vztahů v nejbližší rodině. Vzhledem k rozsahu této diplomové práce je nutno podotknout, že objem podaných informací nebude v žádném případě zcela vyčerpávající, nicméně zůstává mojí snahou alespoň načrtnout základní aspekty zkoumané problematiky a potvrdit již vědecky zjištěný a ověřený předpoklad pozitivního vlivu výtvarné výchovy na dětské objevování okolního světa.

2. CÍL A ÚKOLY PRÁCE

Název:

Umělecká výchova jako prevence - *Případová studie dvojvaječných dvojčat*

Art education as prevention - *A case study of fraternal twins*

Cíl práce:

Cílem této studie je zjistit, které prostředky z oblasti umělecké výchovy ponejvíce ovlivňují zdravý vývoj dětí - sourozenců, v mém případě dvojčat chlapců, předškolního věku, jejich zralost pro mateřskou školu a následně pak jejich školní zralost.

Úkoly práce:

- 1/ screening možností v oblasti umělecké výchovy dětí předškolního věku a matky v období těhotenství
- 2/ stanovení optimálních uměleckých činností pro jednotlivá vývojová období dítěte
- 3/ vybrat a chronologicky sestavit umělecké výtvary dvojčat - hlavně výtvarná díla, a fotodokumentaci zvládnutých pohybových dovedností.

Metoda:

Kvalitativní výzkum, ve kterém jsme sledovali dvojvaječná dvojčata. Pozorováním, zaznamenáváním a komparací chování, jevů a názorových posunů od narození po nástup do MŠ (3roky a 5 měsíců) jsme zjišťovali efektivitu působení Umělecké výchovy (Pohybová, Hudební, Výtvarná a Pracovní), posuny v motorickém vývoji, chování, projevech a posléze komunikačních dovedností.

Klíčová slova:

Prenatální komunikace, rooming in, bonding, attachement, pohybová výchova, výtvarná výchova, hudební výchova, pracovní výchova, dvojčata, kreativita.

Rozsah platnosti:

Podstatou mého výzkumného plánu bude sledování dvojčat při využití konkrétních technik umělecké výchovy - jedná se o dvojvaječná dvojčata a každodenní práci s nimi v oblasti umělecké výchovy včetně průběhu prenatálního vývoje až do odevzdání diplomové práce, kdy jim bude 3,5 roku.

3. HYPOTÉZY

- 1/ prostřednictvím umělecké výchovy se urychluje socioafektivní a senzomotorický vývoj jedince,
- 2/dvojče „A“ je zpravidla silnější, průbojnější, vyrovnanější, dominantnější, vůdčí typ páru,
- 3/ jedno z dvojčat je pravák, druhé levák,
- 4/ umělecká výchova dává možnost k vyjádření introvertům,
- 5/ pohybové programy vedou ke zvýšení sebedůvěry, důvěry v druhé, schopnost spolupráce,
- 6/ samotná péče o dvojčata je časově mnohem náročnější než péče o dvě děti narozené odděleně.

4. TEORETICKÁ ČÁST

4. 1. PRENATÁLNÍ OBDOBÍ¹

4.1.1. Prenatální komunikace

To, o čem dříve panovaly jen domněnky, je dnes považováno za vědecky podloženou skutečnost. Děťátko je už před narozením cítící, toužící bytost. O myšlení, tak jak je chápeme my, se ještě mluvit nedá. Výzkumy ukázaly, že smysly udělaly do doby před narozením optimální pokrok. Děťátko má vyvinutou chuť, hmat, čich, sluch i zrak. Všechno, co v matčině těle prostřednictvím smyslů vnímá, se ukládá do paměti. Dnes se již nepochybuje o tom, že zážitky před narozením děti ovlivňují v pozdějším životě. (G. Trusem, I. Goze- Hanel, 2003)

Slovo „prenatální“ znamená týkající se doby před narozením, slovem „komunikace“ míváme na mysli především dorozumívání se s druhými lidmi prostřednictvím jazyka. Ale ve skutečnosti je to mnohem víc - úsměv, gesto, dotek- to všechno ke komunikaci a vzájemnému porozumění patří. Proto je zřejmé, že i s nenarozeným dítětem je možné komunikovat různými způsoby.

Na začátku těhotenství stojí samozřejmě v popředí komunikace, která se zakládá na citech. Děti jsou citově založené bytosti. Citlivě proto reagují i na emoce matky. Z toho vyplývá, že se všechny citové prožitky matky nutně přenášejí na dítě.

I když je duševní život před narozením dosud vědecky neprobádanou oblastí, poznatky potvrzují, že prenatální komunikace je velmi důležitá a to jak pro rodiče, tak pro

---

¹ Viz Matějček. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*

dítě. Dítě je takto ujišťováno, že je vítáno. Prenatální komunikace vytváří důvěru, podporuje vztahy, dítěti se dostávají podněty jimiž se dítě učí a díky tomu se může duševně i tělesně lépe vyvíjet.

Představivost hraje u prenatální komunikace podstatnou roli. Všichni rodiče jsou během těhotenství zvědaví, jak jejich dítě asi vypadá. Dychtivě sledují každý ultrazvukový snímek, a přece to zůstává většinou na jejich fantazii.

Dítě podle tónu hlasu pozná, zda matka mluví k němu, nebo ne. Vyprávět dětem pohádky, zpívat jim nebo se s nimi pohybovat v rytmu hudby, jsou ty nejpřirozenější způsoby prenatální komunikace. Díky speciálnímu rytmu a takzvané melodii řeči si děti už v matčině těle zvykají na mateřskou řeč. Ihned po narození ji tak dokáží odlišit od cizí řeči. Veškeré formy takovéto komunikace lze pak znásobit přiložením rukou na břicho - nejlépe položením jedné ruky na stydkou kost a druhou na křížovou kost.

Většina žen cítí první pohyby dítěte přibližně v polovině těhotenství. Od této doby nastává s dítětem intenzivnější komunikace. Každá matka se pak snaží o své zážitky podělit. Když se však na břicho položí otcovy ruce, většinou je tam úplný klid. Dítě totiž obvykle vycítí, že je právě středem pozornosti, a dává pozor, co se děje. Pocit, že máte v břiše „motýli“, vychází z pohybů jeho rukou. „Boxování“ je způsobeno nožičkami. Ke konci těhotenství lze někdy pozorovat, jak se z břišní stěny vyklene obrys nožičky.

Výzkumy ukázaly, že novorozenci zřetelně reagují na známou hudbu a na mateřskou řeč a že si pamatují zážitky z matčina těla. Vědecký výzkum ukázal, že děti, které před narozením poslouchaly určitou hudbu, ji po narození uměly rozpoznat. K podobným výsledkům dospěl také prof. Alfred A. Tomatis. Dokázal, že nenarozené děti reagují silněji na svou mateřskou řeč než na nějakou jinou. Hudba, kterou by podle prof. Tomatisa matka měla především poslouchat by měla být melodická a neměla by být příliš hlasitá.

4.1.1.1. Bonding a rooming in

Tomu, co se v několika málo hodinách po porodu odehrává mezi matkou a dítětem, se říká „bonding“, což by se dalo přeložit jako „vytváření vztahu“.

Samotný pojem zavedli američtí badatelé, kteří počátkem sedmdesátých let 20. století zkoumali vývoj novorozeňat.

Vybrali si 28 mladých matek, které rozdělili do dvou skupin. Matky první skupiny mohli po porodu zůstat se svými dětmi, zatímco matkám z druhé skupiny byly děti (jak to tehdy bylo běžné) odebrány. Děti v první skupině byly svými matkami přijaty intenzivněji a láskyplněji a vyskytovalo se u nich později méně problémů s kojením. Badatelé z toho

vyvodili závěr, že problémy ve vývoji dětí mohou být vyvolány kratším kontaktem s matkou bezprostředně po porodu. Právě tento výzkum změnil lékařskou praxi.

S pojmem „bonding“, či později „attachement“ (vztah, připoutávání, přilnutí) je spojován i John Bowlby (1907-1990). Ten prohlašuje, že vztah matka - dítě je základem pro všechny další sociální vztahy a jeho narušení vede k závažným důsledkům ve vývoji jedince. Také zdůrazňuje, že mentální stav člověka (nejen v dětství, ale po celý život), je výrazně ovlivněn interpersonálními vztahy, jejich harmoničností a vřelostí či naopak brutalitou, úzkostností, citovým odstupem či chladem.

Dnes se smějí matky na porodním sále těšit z prvního kontaktu se svým dítětem déle. Také „rooming in“ (pobyt matky s dítětem u sebe v pokoji) je důsledkem těchto poznatků.

4. 2. POSTNATÁLNÍ OBDOBÍ ²

4.2.1. Období prvního roku života

4.2.1.1. Vnímání podnětů

Dnes víme, že to důležité si náš organismus iniciativně vyhledává a vybírá, a že podněty zvenčí přicházejí vždy už na půdu víceméně připravenou a vnímavou, a že zase jen ve vzájemné součinnosti těchto vrozených předpokladů a vnějších podnětů vzniká to, čemu říkáme poznatky a zkušenosti.

Mozek dítěte je vybaven, aby vnímal lidskou řeč, dokonce je schopen rozlišovat zvuky lidské řeči od ostatních, neřečových. Ono si děťátko klidně ve své postýlce spinká, sem tam se protáhne, sem tam zavrčí, a my se nad ním skláníme a nedá nám to, abychom na něj nemluvili všelijaké ty „nesmysly“ jako ťuťuťu, ňuňuňu a podobně. Chováme se přitom tak, jako bychom s ním rozmlouvali. Jako by nám odpovídalo a my zase odpovídali jemu. Není to náš monolog k dítěti, nýbrž dialog s dítětem, i když zatím jen jednostranný. Ono nedává najevo, že nás vnímá, ale jeho mozek přesto zaznamenává a přijímá naši řeč jako zcela specifickou a jen lidskou stimulaci. V určitých mozkových strukturách následkem toho přibývá nervových spojení. Navenek se to projeví až někdy v 10. či 11. měsíci, až bude dítě slabičně žvatlat a pak ve 12. měsíci, kdy začíná vyslovovat svá první slova.

Od šesti týdnů se čím dál častěji stává, že dítě zrakem zachytí matčiny oči, které se nad ním sklánějí. Dá přitom pohledem najevo, že si je toho dobře vědomo. Tady začíná snad první sociální hra – dívání se z očí do očí. Pozornost dítěte je však ještě kratičká a prchavá.

---

² Viz Matějček

Protože dítě je nyní skoro pořád v pohybu, pokud právě nespí, a protože své pohyby nedovede ještě ovládat, hlavička se mu každou chvílí někam vychýlí a zaměření pohledu se ztrácí. Jestliže se mu však lidský obličej v náležité vzdálenosti znovu přiblíží, využije této příležitosti skoro neomylně a opět se na nás na chvíli podívá. Toto zaměření pozornosti na lidský obličej nemůže být ovlivněno nějakým předchozím učením nebo zkušeností – je to vrozená lidská tendence. A tudíž, když se na nás dítě podívá, my se stejně tak neomylně podíváme na něj. Jde o jednu z prvních vzájemných instinktivních a nenaučených interakcí, kterých pak dál, na vývojové cestě, u dítěte zaznamenáme ještě celou řadu.

V této době se dítě také čím dál častěji zaměřuje na své ruce, které se ze všech okolních předmětů nejčastěji dostanou do jeho zorného pole ve vhodné vzdálenosti.

Koncem druhého měsíce se zpravidla objeví další epochální vývojový pokrok. Je to zcela něco nového a přitom veskrze lidského, co nemá žádný jiný živočich a co nadále z našeho života už nevymizí. Je to úsměv.

Fyziologicky se připravuje už dříve. Od prvního měsíce můžeme u dětí pozorovat, že třeba i ve spánku jim obličejem kmitne rozjasnění, které se podobá úsměvu. Je to ale jen přechodné, prchavé a neuvědomělé. Teď však, na konci druhého měsíce, nebo na začátku třetího, když se matka či kdokoliv jiný nad děťátkem skloní a ono zachytí jeho oči a obličej, objeví se mu ve tváři úsměv a to zcela zřetelně a na dosti dlouhou dobu. Je jasné, že se dítě usmívá na nás. Není to jen nějaká grimasa obličejů, je to nepochybný společenský kontakt.

První úsměvy jsou rozhodným krokem dítěte do lidského světa. Současně však spouštějí instinktivní chování dospělých vůči dítěti. Výzkumy totiž ukázaly, že by sotva jeden člověk z tisíce dokázal neodpovědět na úsměv dítěte úsměvem. Dítě se tedy usměje – a obličej dospělého se také rozjasní a stane nápadnějším a zajímavějším takřka se zákonitou pravidelností. Zpravidla při tom na dítě také mluvíme. Dítě se naladí k nové pozornosti a k novému úsměvu.

4.2.1.2. Pohybový vývoj

Třetí měsíc znamená ve vývoji dítěte zpravidla jakési přechodné období. Už není tak docela stočeno k jedné straně, tj. nezachovává onen novorozenecký tonický šíjový reflex, ale čím dál častěji je nacházíme ve střední poloze. Leží na zádech a hlavička spočívá na zátylí, nikoli na tvářičce. Ruce jsou sice ještě většinou sevřeny v pěst, ale když mu něco do ruky vložíme, prsty se sevrou a dítě onu věc drží daleko rozhodněji a uvědoměleji než dříve. A

jestliže se mu věc, kterou drží v ruce, dostane do zorného pole, dovede se na ni třeba i dlouze dívat.

Už v druhém měsíci, když jsme dali dítě na břicho, dovedlo hlavičku zvednout nad podložku – aspoň na chvíli. Teď ji dovede držet zvednutou vytrvale, a to tak, že rovina obličej svírá s podložkou úhel asi 45 stupňů. Znamená to, že dítě lépe hlavičku ovládá, a že se tu připravuje nástup nových dovedností. Hlavička je totiž stále centrem vývojového děje. A s hlavičkou jde ruku v ruce vývoj zrakového vnímání. Dítě nyní sleduje pohybující se předměty v rozsahu téměř 180 stupňů – musí to pak být něco lákavého, nejlépe červeného, a musí se to pohybovat pomalu.

Tento pohybový pokrok má příznivé důsledky i pro vztahy dítěte k okolnímu společenskému světu. Dítě už není závislé pouze na tom, jak se mu lidský obličej do zorného pole postaví, tj. jak se k němu jeho lidé postaví a jak se sklánějí. Teď už si je dovede i zrakem nalézt. Zatím jen občas – ale za měsíc si tuhle dovednost už osvojí dokonale. Vidíme tedy, že fixační vzdálenost jeho očí, která byla původně 25 – 30 cm, se už dalekosáhle prodloužila.

4.2.1.3. První sociální hry

Teď je také vhodná doba pro rozvíjení oné první sociální hry, která začala před měsícem, hra dívání se z očí do očí, s úsměvy a s povídáním. Nyní také už není pochyb o tom, že úsměv má svou společenskou úlohu. Znamená vlastně pozdrav. Dítě jako by nám tím říkalo: „Mám radost, že tě vidím. Vítám tě!“ Ostatně i mezi dospělými je úsměv jakousi samozřejmou vítací formulí – někdy jen konvenční, bezobsažnou, jindy opravdovou a upřímnou. Važme si tedy toho, že u dítěte je tato příjemná prožitková náplň úsměvu nepochybná. Je prostě upřímně potěšeno. A pamatujme, že my mu svými vlastními úsměvy na oplátku sdělujeme zase svou upřímnou radost. Tady už vlastně začíná výchova pozitivních lidských vlastností, a jak vidíme, začíná to upřímnou radostí, kterou máme jeden z druhého.

Ve styku s lidmi se dítě nyní chová zpravidla čileji a živěji než ve styku s věcmi. V odborném názvosloví se tomu říká komplex oživení. Není to jen úsměv, ale jakési celkové radostné vzrušení, které dává dítě najevo celým tělem. Rozhodí paže, dívá se na nás napjatě, vzrušeněji dýchá, mrská sebou a opět se dívá.

4.2.1.4. Začátky řeči

Při takovém stavu radostného duševního rozpoložení jsme čím dál častěji svědky jiného, výhradně lidského projevu, totiž mluvení. Dítě se projevuje hlasově. Najednou prostě něco řekne, zpravidla jsou to krátké hrdelní zvuky – samo tím bývá někdy tak překvapeno, že se toho až lekne a napjatě poslouchá, co to bylo. Poslouchá celým tělem. Ztlumí aktivitu, zpozorní a na tváři se mu objeví tázavý výraz. Náhlých zvuků z okolí se však někdy leká tak, že se až rozpláče.

Jak tedy vidíme, řeč dítěte se nevyvíjí ze všech hlasových projevů. A už vůbec ne z těch prvních, jimiž jsou křik a pláč. Ty zůstanou nadále křikem a pláčem a své formy a výrazové prostředky v celém dalším životě moc nemění. Zato ony zvuky dobré pohody, broukavé, houkavé a zpočátku sotva zachytitelné, ty se budou nadále rozvíjet, rozmnožovat, rozrůžňovat, až z nich jednou bude řeč v celé kráse.

4.2.1.5. Vlastní aktivita

Jsme v pátém měsíci života dítěte a sledujeme, jak pokračuje jeho pronikání do světa. Již dávno to není onen bezmocný tvoreček, který čekal na naši pozornost a pomoc. Teď už začíná do svého prostředí zasahovat aktivně – a hned na několika frontách.

Hlavička už sedí docela pevně na krku, a položíme-li dítě na břicho, vzepře se vysoko o předloktí nebo i o dlaně a rozhlíží se kolem dokola. Jeho zádivé svalstvo je už tak silné, že dovede udělat letadlo – leží na břichu, hlavička je zvednuta, obě paže pěkně upaženy a nožičkami mrská dozadu jako pulec. Zkuste to udělat po něm a uvidíte, že to není nic lehkého. Je to vydatné cvičení zádivého a šijového svalstva.

Z polohy na břichu se už také často dostane na zádička – zpravidla natáhne jednu paži dopředu, nakročí jednou nohou a přepadne. A jakmile tuto dovednost jednou objeví, cvičí ji pak při každé příležitosti.

A zkuste nastavit dítěti dva prsty. Asi se jich už pevně chytne a bude se přitahovat. Zprvu mírně, ale pak čím dál s větším úsilím. Přitáhne se do sedu skoro samo – stačí, když mu jen docela málo pomůžeme.

Paže a ruce se postupně uvolňují pro uchopování věcí. Už dávno se naučilo držet chrastítko a mávat s ním, teď však jde o cílevědomou aktivitu. Sice ještě nedovede cílevědomě si sáhnout pro předmět někam do dálky, ale je-li v blízkosti jeho ruky, zachytí je. A jakmile je něco v jeho ruce, stává se to nyní předmětem zvláště živého zájmu – dívá se na to, ohmatává to, dává do pusy, znovu ohmatává a stále dokola. Dítě samozřejmě dává přednost barevným předmětům velikostí asi tak hrnečku, misky, velké kostky apod.

Uchopování a ohmatávání věcí má velký vývojový význam. Dítě poznává tvary a váhu předmětů, jejich povrch, jejich teplotu atd. Je to opět začátek vývojového procesu, který vlastně probíhá po celý život.

První samostatné zacházení s věcmi však není jen cvičení motoriky a smyslů, je to v pravém slova smyslu poznávání, cvičení myšlení a paměti. Vždyť také už můžeme pozorovat, že některým hračkám dává přednost před jinými, déle se na ně dívá, vytrvaleji se snaží jich zmocnit, déle je drží v ruce, tudíž už rozlišuje.

A tento pokrok je patrný i v oblasti společenské. Dítě už rozlišuje své lidi od cizích, zvyká si na určité zacházení, na známé hlasy, vůně, pohyby, zkrátka začíná být někde doma. Dítě citlivě vnímá změny prostředí, začíná se bát cizích lidí. Proto je důležité stálost prostředí, tedy takového, kde má proces rozlišování usnadněn, tj. tam, kde se mnoho lidí v péči o ně nestřídá, kde se moc necestuje, kde věci zůstávají na svém místě a kde se všechno pořád nebourá a nepřestavuje.

4.2.1.6. Ven do prostoru

V pěti měsících se naše děti většinou dostanou samy na břicho a v šesti měsících už na zádech vůbec nechtějí být, leda ve spánku. Jinak jak mohou, už jsou na břišku, někdy i na kolínkách, opírají se o dlaně a dychtivě sledují, co se děje v okolí.

Dítě jako by nyní vstupovalo do čtyřnohého stadia a ve svém osobním životě opakovalo vývoj svých čtyřnohých předků. Zatím ovšem ještě lézt neumí, ale chce-li se někam dostat nebo po něčem vzdáleném sáhnout, lehne si na břicho a natahuje se nebo se převálí. Prostor postýlky je mu obvykle už příliš těsný, potřebuje ven, do většího prostoru. Je teď častěji na dece, na koberci nebo na nějaké jiné pěkné podložce a užívá si větší volnosti.

Jsme tedy svědky dalšího velkého vývojového předělu. Končí jedna velká vývojová etapa, kdy bylo dítě svým způsobem „stabilní“, tj. na jednom místě.

4.2.1.7. Iniciativa a manipulace

Do půl roku ve vzájemném kontaktu rodičů s dítětem vychází iniciativy většinou od rodičů. Oni jsou ti, kdo s dítětem něco dělají, stačí, když dítě dá k tomu jen malou výzvu, jen malé znamení. Od půl roku se však situace mění a iniciativu obvykle přejímá dítě. Jednak daleko více vědomě provokuje a přitahuje naši pozornost a navíc podniká takové kousky, že musíme být daleko více ve střehu.

Velice pokročila i obratnost ruky. Když máme dítě na klíně a sedíme u stolu, dovede zpravidla už docela cíleně sáhnout po věcech, které dáme před něj. Pamatujeme, že hračkou pro dítě je všechno, co je zajímavé, a nejen to, co my dospělí za hračku pokládáme. Dovede také vzít do každé ruky jednu věc, dovede ale i jednu věc oběma rukama ohmatávat, zkoumat, zkoušet. A samozřejmě ještě dlouho bude do této výzkumné činnosti zapojovat i pus. Věci dovede uchopit a držet, ale také pustit. Dělá to kupodivu méně obratně než ono uchopování. Otevírání a uvolňování úchopu bude jedním z jeho převládajících cvičení v celém tomto pololetí.

4.2.1.8. Učíme se vstávat

Vývoj dítěte se nám teď zřetelně posunuje dvěma směry – směrem pohybovým a směrem společenským.

Už v šesti měsících jsme pozorovali, že na zádičkách dítě dlouho nevydrží, a jak může, převrátí se na břicho. Teď zkouší ještě jednu typickou lidskou dovednost – samo se posadit. Tato touha je skoro živelná. Podáme-li mu dva prsty, chopí se jich a samo se přitahuje do sedu. Nožky přitom vysoce zvedne na podložku, hlavu silně vychýlí dopředu a v jeho tváři vidíme velké úsilí. Ale jednoho dne zjistíme, že nás ani nepotřebovalo a dostalo se do sedu samo. Objevilo, že se nemusí napřed dostat na břicho, ale že stačí přetočit se na bok a pak se jednou paží odstrkovat, až nabude rovnováhy v sedu. Tuto dovednost potom neúnavně cvičí. V sedu ovšem páteř není ještě docela rovná a vzpřímená, ale lehce zaoblená.

4.2.1.9. Učíme se pracovat

Nejtypičtějším obrazem chování v tomto věku je právě manipulace s předměty, přendávání z ruky do ruky, ohmatávání a pozorování, co věci dělají a co se dá dělat s nimi.

4.2.1.10. Učíme se mluvit

Také v řeči se nyní objevují čím dál častěji nové prvky. Zvuky, které vydává, mají ráz slabiky. Nedá se ještě přesně určit, jaké hlásky vlastně říká, a asi sotva bychom to dovedli po něm napodobit, ale dáme-li si pozor, zaslechneme v jeho projevech něco jako souhlásku se samohláskou. A poněvadž slabika je fonetickou jednotkou řeči, jsou tyto jeho první slabičné artikulované projevy skutečným základem jeho příští řeči.

4.2.1.11. Vzhůru a z místa

V minulém měsíci zkoušelo dítě, jak se dostat samo do sedu. Teď už to velká většina dětí umí docela dobře. Z jakékoli polohy se dokáže posadit a sedí pevně. Paže a ruce jsou už samozřejmě uvolněny pro hru.

V minulém měsíci také zkoušelo a cvičilo pérování na nožkách. Teď stačí, když mu trochu pomůžeme, a ono se přitáhne do stoje vlastní silou. A udrží ve stoji celou svou váhu. Ještě ne na dlouho, ale je to nepochybně další pokrok na cestě ke vzpřímenému postoji.

Jak může, přetočí se na břicho nebo se posadí. V poloze na břichu se připravuje další epochální pokrok – totiž pohyb z místa. Zatím je jen v náznaku. Je to jakési aktivní plazení. Všelijakým převracením a posouváním je už delší dobu schopno dostat se k nějaké žádoucí hračce či se ve své postýlce převrací z jednoho rohu k druhému. Nyní dokáže překonat i delší vzdálenost tím, že se posouvá po břichu, a že se rukama přitahuje. Některé děti však místo aby se přitahovaly, se rukama odstrkují, takže se plazí pozpátku jako raci. Jedno i druhé je ovšem zcela normální, neboť jde o týž pohybový mechanismus, při němž jsou paže aktivní, kdežto nožky zatím víceméně pasivní.

4.2.1.12. Lidská ruka

V minulých dvou měsících převládaly pokroky v základní tělesné pohyblivosti, a tak jsem obratnosti ruky, čili jemné motorice, nevěnovala tolik pozornosti. Teď bych se k ní chtěla vrátit. U dětí se v tomto věku totiž začíná objevovat zvýšený zájem o drobné předměty. Psychologové to zkoušejí tak, že dají před dítě na desku stolu například prázdnou lahvičku od léků a vedle malou barevnou kuličku. Zájem dítěte upoutá obvykle ten větší předmět, tj. lahvička, dáme-li ji ale pryč, dítě se hned zaměří na kuličku a pokouší se ji sebrat. Dělá to hrabavým pohybem, při kterém je na kuličku nastavena strana palce a ukazováčku. Objevuje se ale i takzvaný nůžkový úchop, tedy uchopení malého předmětu mezi palec a ukazováček.

4.2.1.13. Slabiky

V řeči postupuje artikulační vývoj. To, co dítě říká, mívá teď zřetelný ráz slabik. Některé děti dovedou už takových slabik říci několik za sebou, takže se objevuje typické dětské žvatlání.

4.2.1.14. Učení nápodobou

Devátý a desátý měsíc jsou obvykle dobou domácích hříček. Říkáme tomu obrazně „univerzita dětského věku“. Dítě se učí po dospělých různé dětské kousky, které ti dospělí s potěšením berou na vědomí.

Tak jako první úsměv dítěte si neomylně dokáže přitáhnout pozornost dospělého, tak málokdo by neodpověděl s neskryvaným potěšením na dětské pá-pá, nebo paci paci. Je to jen vyšší stupeň společenské součinnosti, která začala kdysi ve druhém měsíci života. Nyní vstoupila do nového stadia – do stadia učení nápodobou.

To je umožněno především pokrokem v poznávacích schopnostech. Dítě lépe rozumí svému okolí, dovede lépe spojit to, co vidí, s tím, co samo dělá. Dovede přenést představu vytvořenou z pozorování okolního světa do vlastní pohybové aktivity.

Na druhé straně se tu svým způsobem prakticky uplatňují pokroky v oblasti citové a sociální z předchozích dvou měsíců. Víme, že dítě je nyní schopno citového vztahu. Něco dává, něco nabízí – a očekává odezvu od svého okolí.

4.2.1.15. Sociální odezva

Tak byly vytvořeny podmínky, aby jakákoliv nově vytvořená dovednost byla nadále posilována, upevňována, povzbuzována právě onou citovou odezvou. Toto první učení, tato první univerzita, probíhá tedy typicky ve společenském kontextu. Není to vyučování dítěte domácím hříčkám – je to rozvíjení jeho schopnosti učit se v radostném kontaktu se svým lidským okolím. Dítě něco udělá a rodiče to radostně sledují. A přitom se ani rodiče nemusí do ničeho nutit, nic předstírat, nic zdůrazňovat. Ono jim to prostě dělá dobře, když jejich dítě se takhle roztomile chová. Jestliže rodiče tomuto svému potěšení dají volný průchod, dají tím dítěti dostatečně najevo, že právě tohle jeho počínání jim dělá převelikou radost. A dítě bude mít snahu znovu si ten zajímavý, citově osvěžující zážitek zopakovat. Začíná chápat, že má v rukou báječný nástroj společenské komunikace.

Deset měsíců života je klasická doba lezení. Malý člověk se dostal na všechny čtyři a náležitě si jich užívá. Teď už zpravidla dobře vychází souhra rukou a nohou, takže dítě se po čtyřech pohybuje obratně, rychle, ba možno říci, že i s jistou elegancí. Jeho obzor se dalekosáhle rozšiřuje a jeho touha prozkoumávat okolí je prostě nezadržitelná.

4.2.1.16. Do stoje a něco do něčeho

Do stoje se nyní už obvykle dobře samo vytáhne a s oporou stojí pevně. Ba dokáže při tom dokonce zvedat jednu nožku po druhé, čili přešlapuje na místě. Úkroky a obcházení nábytku bývají však typickým projevem až měsíce následujícího.

Dítě má nyní zpravidla ještě jednu živelnou touhu, totiž dávat něco do něčeho. Můžeme si to opět vyzkoušet třeba tak, že před dítě dáme hrneček a pár kostek. Velmi pravděpodobně vezme do každé ruky jednu a bude je dávat do hrnečku. Nedovede je však ještě dovnitř vpustit. Uvolnění úchopu mu totiž stále dobře nefunguje a potrvá ještě několik dalších měsíců, než si tuto dovednost dokonale vypracuje. Zatím se mu to daří spíše švihem – něco shodí, něco zahodí, něco odstrčí, něco upustí.

Neznamená to však, že by mělo zájem jen o pohyb a zacházení s věcmi. Zajímá se také o vztahy a spojitosti mezi jevy tohoto světa. Přesvědčíme se o tom třeba tak, že vezmeme zvoneček, zazvoníme a postavíme jej před dítě. S největší pravděpodobností hned po něm sáhne a hned se také zkoumavě začne dívat dovnitř a vnitřek ohmatávat. Zkoumá, co to dělá! Tady jsme opět u jednoho významného mezníku na jeho objevitelské cestě – dítě hledá, co dělá ony zvukové či jiné efekty, hledá, co je vevnitř, co je skryto.

4.2.1.17. Předehra k chůzi po dvou

Lezení je stále dominujícím rysem chování dítěte. Technika se však zlepšuje a zvyšuje se i rychlost pohybu. Někdy už také vidíme, že při lezení se místo o kolínka opírá o chodidla, a že se zadeček zvedá nahoru. Leze tedy po rukou a po chodidlech. Vlastně už neleze, ale chodí po čtyřech. To je zpravidla poslední stadium před chůzí po dvou.

Tato poslední vymoženost lidského rodu se však připravuje ještě jinou cestou. V minulém měsíci jsme zaznamenali, že dítě dovede stát u nějakého pevného předmětu, že mu stačí malé přidržení, a že dovede zvedat jednu nožku po druhé. Nyní v jedenáctém měsíci můžeme pozorovat, že dělá tzv. úkroky, a že nábytek obchází. Doleze např. k židli, vytáhne se u ní do stoje, židli pomalu obchází, chytne se stolu, opět udělá několik úkroků, zase se spustí na kolínka nebo na všechny čtyři a leze rychle dál, třeba ke dveřím.

4.2.1.18. Jedno po druhém

V desátém a nyní v jedenáctém měsíci dostává uchopování novou techniku – objevuje se tzv. klíšťový úchop. Dlaň dále leží na stole či na jakékoliv jiné podložce, ale při úchopu se palec a ukazováček uvolní tak, že se dostanou proti sobě a dítě uchopí předmět z

vrchu, opravdu jako do klíštěk. Uvolnění takového úchopu ovšem ještě dlouho nebude dokonalé, takže dítě nedokáže dopravit předmět tam, kam by chtělo. Ostatně ani větší předměty ještě nedovede dobře stavět a umísťovat. Shazování a zahazování stále převládá.

Ale i v tom se nyní objevuje nový prvek. Dítě sedí např. v jídelní židli u stolu, před sebou má různé hračky. Bere jednu po druhé a pouští je na zem. Za každou se dlouze podívá a vysloveně sleduje, co se stalo. Je to nový objev, nová zábava. Věci padají dolů – zřejmě v důsledku jeho vlastního úsilí.

A máme tu zase jeden pozoruhodný začátek – totiž, nově objevený princip, že s věcmi se dá zacházet pěkně po pořádku. Dá se brát jedna a pak druhá, ba i shazovat se dá napřed jedna a pak druhá a třetí – ne tedy už jenom pouhé „všechno najednou“, nýbrž vývojově pokročilejší „jedno po druhém“. Říká se tomu sekvenční hra.

4.2.1.19. První kroky, první slova

Závěr prvního roku života je vyznačen dvěma velkými vývojovými mezníky. Dítě zpravidla dělá první samostatné kroky a mluví první slova. Znamená to, že konečně specificky lidským způsobem proniká do prostoru věcného i do prostoru společenského.

Pokud se dítě v chůzi ještě nepustilo, obvykle už chodí dost vytrvale kolem nábytku nebo i po volné ploše, když je držíme za jednu ruku. Cítíme, že mu stačí docela malé přidržení – spíše jen symbolické než skutečné. První kroky bývají tápavé, hodně ze široka. Dítě jich stačí udělat jen několik a musí se zachytit, aby neupadlo, nebo to vyřeší tím, že se raději samo rychle spustí na zadeček. Ale jako by nějaká neodolatelná vývojová síla je hnala stále kupředu – a ono se pokouší znovu a znovu, takže za několik dní cape už docela spolehlivě. Zajímavé je, že stát bez opory a bez pohybu je pro ně těžší. To zvládne zpravidla až za měsíc.

4.2.1.20. Otevření úchopu

Pro tento velký pokrok v ovládnání těla někdy přehlédneme pokroky v jemnějších pohybech ruky a v souhře zraku a ruky. Kostky jsou velice užitečným zkušebním i cvičebním materiálem. Jestliže je nyní dáme před dítě spolu s nějakou nádobkou, je pravděpodobné, že hned bude dávat kostky dovnitř – a že je tam také vpustí. Dělá to cíleně, zaměřeně, s rozmyslem. Ne tak jako dříve, kdy se kostky zbavovalo švihem.

Už před dvěma měsíci dovedlo držet v každé ruce jednu kostku a tlouci jimi o sebe nebo jednu k druhé přikládat. Před měsícem také dovedlo strkat jednou kostkou, kterou drželo v ruce, do druhé kostky, která ležela na stole. Nyní v jednom roce se už snaží dávat

jednu kostku na druhou. Vytváří tedy jakýsi zárodek věže nebo komínu. Zde také obvykle můžeme pozorovat, jak náročnou dovedností je právě otevření úchopu. Jen málokdy se povede, aby jedna kostka na druhé skutečně držela. Zpravidla dítě příliš tlačí, nebo staví kostku na kraj, pozdě ji pustí a celé dílo se zvrtné.

Podobnou snahu i nezdár můžeme sledovat při jeho zacházení s drobnými předměty. Dáme-li před ně na stůl drobnou kuličku s lahvičkou, je velmi pravděpodobné, že ihned zamíří rukou ke kuličce, sebere ji jemným klíšťovým úchopem, hned ji zvedne k lahvičce – ale dovnitř se mu ji obvykle ještě nepodaří vpustit. Na zdokonalení této dovednosti bude potřebovat ještě další dva až tři měsíce.

4.2.1.21. Hra na podáváníí

Pro dvanáctý měsíc a několik dalších je typickou hrou na podáváníí. Nastavíme ruku a řekneme „dej mi“. A dítě nám podá, co právě drží, třeba míč, kostku, panenku, cokoliv. Čeká ovšem, že my mu to zase hned podáme zpět. A ono to podá opět nám. Dítě nezná ještě budoucnost, proto je zbytečně nenapínejme svým otálením s podávánímí zpět.

4.2.1.22. Nové zábavy

A ještě jednu oblíbenou zábavu nesmíme zapomenout. Je jí zrcadlo. Jako by dítě dozrálo k pochopení, že s obrazem v zrcadle se dá manipulovat vlastním úsilím. Dívá se na sebe do zrcadla pobaveně, směje se, povídá, sahá po obraze, dává k němu ruku, ve které něco drží, a zase ji odtahuje, naklání se, až se dotýká nosem skla, a zase se odtahuje.

4.2.2. Období druhého roku života

Přehoupl se rok a našemu dítěti je tak něco kolem patnácti měsíců. Podle vývojové terminologie už to není kojeneček, ale batole. A tohoto titulu si opravdu zaslouží, protože sotva bychom našli vhodnější slovo pro jeho pohyby. Vskutku se batolí!

U některých dětí se sice teprve teď objevují první kroky, avšak většina jich už ťape docela pěkně. Obvykle ještě hodně ze široka a ne zcela jistě, ale chůze už většinou převládá před lezením. Jen chce-li se dítě někde rychle dostat, spustí se ještě někdy na všechny čtyři a pospíchá po kolínkách. Také schody jsou ještě příliš náročnou překážkou, takže je dítě samo zvládá většinou jen lezením.

4.2.2.1. Uvolňování úchopu

Do jednoho roku se mohutně vyvíjelo uchopování. Kolem jednoho roku přichází na řadu uvolňování úchopu, takže dítě se pokouší stavět kostky na sebe, ale většinou ještě neúspěšně. Nyní v patnácti měsících toto uvolňování úchopu konečně dozrává a dítě jej neúnavně cvičí. Nemůže to uniknout naší pozornosti. Jako tehdy před třemi měsíci sedí i teď např. na své židličce u stolu a bere do ruky a pouští na zem jednu věc za druhou. Jenomže už to není jen shazování, nýbrž vědomé a cílené vypouštění – ještě se za tím se zaujetím dívá, jak to pěkně padá.

4.2.2.2. Vývoj řeči

Také ve vnímání a v řeči se nyní ustalují a utvrzují předchozí vývojové pokroky. Mnoho nových slov ve slovníku našeho dítěte nepřibývá, pokrok jde jiným směrem. Dítě si nyní začíná více povídat pro sebe a cvičit lidskou řeč v jakýchsi monolozích, které mají intonaci vět, ale kterým, bohužel, není vůbec rozumět. Mnozí rodiče tu stojí v údivu, co toho jejich dítě najednou napovídá – jsou to někdy i velmi dlouhé řetězce zvuků, dobře modulovaných. Že tomu ani dítě samo nerozumí, o to tu vůbec nejde. Je to hra se slovními zvuky, které dítě nyní dokáže vytvářet. Je to cvičení artikulačního aparátu a co víc, dítě je schopno napodobit naši dospělou zvukovou stránku slov, tj. onen zvukový obal myšlenek, i když ony myšlenky samy budou pro ně ještě dlouho tajemnou neznámou.

Ke specifickým výchovy dvojčat patří bezesporu opoždění řečového vývoje. Až u 40% všech dvojčat se vyskytuje řeč dvojčat, tzv. kryptofázie. Vzniká z vlastních vymyšlených slov a ze slov podobných jazyku dospělých, přizpůsobených momentálním možnostem dětí. Dvojčata si navzájem rozumějí a touto řečí komunikují. Pro ostatní je většinou nesrozumitelná. (Rulíková, 2002)

4.2.2.3. Knížky a obrázky

Nyní můžeme zpravidla pozorovat ještě jednu vývojovou novinku, a to zájem dítěte o knížky a obrázky. Ještě nevydrží dívat se na ně dlouho, tj. zabrat se do dívání, ale má z nich očividně radost. Po obrázcích v knížce sahá, plácá do nich rukama, směje se, třeba i vříská, projevuje radostné vzrušení – je to radost z poznání! A budiž řečeno, že od této chvíle je budou knížky provázet na pouti životem jako věrný společník, přítel a rádce. Tady někde začíná čtení – a ne až poznáváním písmen a školním slabikářem. Proto musíme tohoto vývojového objevu v zájmu budoucnosti náležitě využít. Knížky s jednoduchými pestrými obrázky by tedy v rodině neměly scházet.

4.2.2.4. Nočníček – první nápor kultury

Je to doba, kdy si dítě osvojuje první důležité společenské a kulturní návyky. Vytvořily se pro to podmínky v patřičné zralosti jeho nervového systému a ve vyspělosti rozumové. Toto zrání, jak jsem již vícekrát připomněla, má své zákonitosti – a není dobře ani je předbíhat ani se za nimi opožďovat.

Od roku do patnácti měsíců je u velké většiny dětí vhodná doba k učení na nočníček. Mnohým rodičům se to jistě bude zdát pozdě. Velká většina dětí je už schopna kolem 15–ti měsíců přijmout základní princip učení, tj. posílení dobrého výkonu odměnou. To je základní podmínka. Druhou podmínkou je patřičná zralost organismu dítěte.

Při tom je třeba zachovávat několik důležitých zásad.

Situace má být pro dítě srozumitelná a příjemná.

Všechno se má pokud možno důsledně opakovat.

A to nejpodstatnější! Když dítě do nočníčku udělá to, co mělo, následuje vždy výrazná pochvala.

4.2.2.5. Kapesník

Když je dítěti kolem 15–ti měsíců, je na boj s plným nosem ten pravý vývojový čas. Na začátku věku batolecího nezapomínejme tedy učit dítě smrkat. Tak jako chození na nočníček ani čištění nosu nemá být pro dítě životní nepřijemností, ale má mu přinášet pocit společenské důležitosti a samostatnosti. Předvádíme dítěti opakovaně, jak má foukat nosem. Velká většina dětí má tendenci nás dospělé i v této věci napodobit. Musíme to ovšem dělat výrazně a zajímavě. Počínáme si klidně a trpělivě, samozřejmě důsledně a za každý zdařilý pokus odměníme dítě náležitou pochvalou.

4.2.2.6. Pohybové dovednosti

Dítě je nyní nadměru pohyblivý živel – hotové dynamo. Lépe udržuje rovnováhu, takže stojí bez opory docela pevně a spolehlivě. Zdokonalil se v hrubé motorice - chůzi a z dřívějšího ťapání se stává běhání v pravém slova smyslu. Rychlý pohyb dítě uchvacuje. Na samotný pohyb je obvykle tak soustředěno, že se rozběhne a do něčeho narazí - běží, jen aby běželo.

Dítě začíná procvičovat ještě mnoho dalších pohybových dovedností, které mu samozřejmě nedopřejí klidu. Dovede se rozběhnout, zastavit, otočit a běžet zpět. A zkouší to znovu a znovu. Dovede vylézt na gauč, na pohovku a jiné. Dovede si ale i samo sednout na malou dětskou stoličku, což předpokládá celou řadu pohybových koordinací a velký pokrok

v orientaci v prostoru. Musí si totiž uvědomit, kde stojí samo, kde stojí židlička, že se k ní má postavit zády, že má pak dosednout na správné místo, tj. ani moc dopředu, ani moc dozadu, ani vedle atd., atd.

Některé děti si už dovedou docela pěkně sednout na bobeček a bez pomoci se zase postavit, i když zrovna tento prostocvik je vývojově charakteristický spíše pro období za další tři měsíce. Dítěti však umožní sbírat věci ze země, aniž by si k tomu muselo sednout, čili mnohem účinněji než dříve. Následkem toho tuto novou užitečnou dovednost také náležitě procvičuje.

Do schodů většinou neleze, ale chodí, obvykle ovšem s přidržením za jednu ruku. Jedna noha jde nahoru, druhá se k ní přisune, což znamená ověřování rovnováhy a vůbec sportovní výkon. Ostatně, bude to ještě dlouho trvat, než se tato dovednost zdokonalí tak, abychom je na schodech mohli nechávat s klidným svědomím.

Ale je tu ještě další nově objevená dovednost, která má v tomto období svůj počátek – věci házet a do věcí kopat. Od této chvíle se stává míč velice oblíbenou hračkou a nesmírně důležitým prostředkem vývojové stimulace. Naskýtá se nám tedy velká výchovná příležitost, kdy můžeme hrát s dítětem hru na házení a kutálení.

Dítě za míčem běhá, honí jej a kope do něj – ovšem zatím jen tak, že do něj spíše v chůzi narazí, nežli že by ze stoje do něj sportovně koplo. Zanedlouho do něj však bude kopat docela rozhodně, a to tak, že na jedné noze bude stát a druhou uvolní k onomu kopacímu pohybu. Znamená to, že dítě musí pro tuto dovednost alespoň na okamžik udržet rovnováhu na jedné noze. A tato dovednost se bude dále rozvíjet, až z ní bude jednou jízda na koloběžce, pak na lyžích, či kole atd.

Dovede také stavět kostky na sebe a uvolnění úchopu, které bylo v předchozím období ještě nejisté, už mu zpravidla nedělá žádné velké potíže.

Do repertoáru výchovných a podmětových předmětů začíná vstupovat další mimořádně důležitý činitel – totiž tužka a papír. Ty ze života dítěte už nikdy neodejdou. Mají dokonce větší a slavnostnější budoucnost než míč a jiné hračky.

4.2.2.7. Vývoj řeči a knížky

Nejen že po obrázcích v knížkách sahá, ale obvykle s radostí ukazuje všechno, co zná – když je k tomu pobídneme: „Ukaž, kde je koníček“ „A jak dělá kravička?“ Také porozumění pohybům a dějům na obrázcích mu dělá radost, přičemž jeho řeč se tím významně obohacuje. Pohybová koordinace jeho rukou postoupila natolik, že se mu daří obracet stránky. Jsou zpravidla dosti tuhé, takže mu to moc práce nedá. Zprvu jich bere

několik najednou, ale brzy pochopí, že obracet jednu po druhé je sice náročnější pohybově, ale vydatnější, pokud jde o zábavu s obrázky. Jestliže tedy první stadium v přípravě čtení je, když dítě sahá po obrázcích, pak druhé stadium nastává, když stránky jednu po druhé obrací a říká, co je na obrázcích namalováno.

4.2.2.8. Další kulturní nároky

Při dobrém vedení se už většina dětí naučila chodit na nočníček i smrkat, nastupují ale nové úkoly: jídlo – oblékání – mytí.

4.2.2.9. Spojování a žargon

Těžiště vývojových pokroků je nadále ve vývoji řeči. Objevují se první kombinace slov. Ještě to nebývají věty, ale slova jsou kladena vedle sebe. Je to něco podobného, jako když dítě v tomto věku dává kostky vedle sebe nebo na sebe. Vůbec, tendence dávat něco na něco, spojovat něco s něčím, strkat jednou věcí do druhé, to je jeden z nejvýraznějších vývojových pokroků na sklonku druhého roku.

4.2.2.10. Pokroky

Dobře běhá. To znamená, že se bez obtíží rozběhne, samo se zastaví, obrátí se a běží zpět. Do schodů chodí nahoru i dolů jen s malým přidržením. Řekli jsme, že těmi nejdůležitějšími hračkami je míč a nějaké kostky na stavění. Míč teď dovede hodit i kopnout bez obtíží a prakticky na povel. Kostky staví na sebe a dělá věž nebo komín. Novinkou je, že mnohdy kostky ba i jiné věci řadí také za sebou a dělá vlak nebo frontu aut u pumpy. Tím nám dává na vědomí, že ve své představivosti ovládá: už směr vertikální i horizontální čili svislý a vodorovný.

S tužkou se seznamovalo kdysi před půl rokem, teď však pokročilo natolik, že nejen s vervou čmárá, ale dovede dělat docela pěkně krouživé pohyby a dovede napodobit i svislé čáry. Avšak udělat vodorovné čáry je kupodivu mnohem těžší úkol.

Víme už také, že čtení začíná prohlížením obrázků a obracením stránek v knížce. Teď už stránky obrací jednu po druhé a už dopředu ví, co se v jeho oblíbené knížce na které stránce objeví. Má své oblíbené obrázky a rozhodně nechce o žádný přijít. Ne tedy stále nové a nové objevy, nýbrž opakování a znovupoznávání má stále ještě největší podmětovou sílu.

4.2.2.11. Na cestě k samostatnosti

Lžičku drží natolik pevně a natolik obratně s ní zachází, že se z velké části nají samo. Jeho samostatnost samozřejmě povzbuzujeme, ale dokrmovat budeme ještě hodně dlouho. To proto, že nezralý nervový systém je rychle vyčerpáván jedním druhem činnosti, takže zákonitě je dítě za chvíli unaveno – ne tak tělesně jako psychicky. Mnohdy stačí, když samo drží svou lžičku v ruce a my mu druhou lžičkou dáváme jídlo do pusy v patřičném tempu.

Pije ze skleničky nebo z hrnečku a už se tolik nepobryndá.

Ve dne si na nočníček zpravidla samo řekne a vydrží suché mnohdy celou noc.

Dovede si natáhnout čepičku na hlavu, ponožky na nohy a palčáky na ruce, dovede si většinou natáhnout i kalhotky, což je zajisté úctyhodný výkon vyžadující vyspělé pohybové souhry.

4.2.2.12. První věty

To, že dítě má nyní snahu říkat si svým vlastním jménem, odpovídá nově se utvářejícímu vědomí vlastní osoby, čili vědomí identity.

4.2.2.13. Sociální zájem a sociální hra

S vědomím vlastního „Já“ souvisí ještě něco jiného. Jakmile si dítě začne uvědomovat své postavení ve společenství rodiny, uvědomuje si také, jaký mají jednotliví lidé vztah k němu a bystře pozoruje jejich jednání. Probouzí se to, čemu budeme dále říkat „sociální zájem“. Oblíbenými hračkami se nyní stávají panenky a různé medvídkové, pejskové a nejrůznější figurky zvířátek.

Už to nejsou jen předměty na manipulaci a rozebírání. Nepřitahují zájem dítěte jen svými fyzikálními kvalitami (tj. že jsou měkké, lehké, hebké, dají se nosit atd.), pestrostí vzhledu a tím, že se s nimi dá všelijak pohybovat. Přitahují jeho zájem i tím, že mu představují něco lidského. Do nich promítá své znalosti a zkušenosti z lidského světa a svá citová hnutí. A tak můžeme být svědky toho, jak dvouletá holčička dává svou panenku na hrníček, jak ji krmí, dává do postýlky, jak ji nabacá a jak na ni promlouvá káravě tátovým hlasem, s dokonalou jeho intonací. S překvapením někdy zjišťujeme, jak bystře nás děti pozorují. A ve své hře nám pak nastavují zrcadlo.

4.2.3. Třetí rok života

Co nyní vyspívá poměrně rychle, je schopnost udržovat rovnováhu. Ta sama o sobě navenek sice vidět není, ale je nezbytnou podmínkou pro mnohé dovednosti. Dítě nyní

dokáže chodit po špičkách – čili udrží svou rovnováhu na malinké ploše chodidla. Do míče kopne div ne s rozběhem. A některé děti dokážou dokonce skákat snožmo. Schody, které byly dlouho překážkou v překonávání výškových rozdílů, se nyní pro mnohé děti stávají neodolatelným lákadlem. Neúnavně trénují výstup a sestup. A je-li někde nějaká úzká lavička nebo třeba jen vyvýšená obruba chodníku, můžeme si být jisti, že bude chtít po ní chodit.

Dítě staví kostky na sebe a dělá věž nebo komín, tak jako to dělalo ve dvou letech – jenomže ten komín je vyšší, třeba ze sedmi či osmi kostek.

4.2.3.1. Kultura se hlásí

Tužku drží sice většinou ještě v dlani, ale vlastní jeho výtvary jsou znatelně dokonalejší než před půl rokem, kdy tyto kulturní nástroje teprve zkoušelo. Čáru svislou i čáru vodorovnou teď táhne s větší jistotou a s rozhodností umělce.

Řekli jsme, že se teď všechno možné zdokonaluje. Jsou to autíčka a pohybové hračky. S autíčkem se dá jezdit všemi směry, jede tam kam je dítě vede nebo strká. Na scénu vstupuje řízený pohyb. Je tu najednou celá řada fyzikálních zákonitostí, kterým je třeba přijít na kloub. Vyplatí se to, až přijde na řadu trojkolka, koloběžka, kolo atd.

4.2.3.2. Já a Ty

Teď se objeví v jeho slovníku i zájmeno „já“ a „ty“. Také užívání množného čísla a správných časů a pádů je čím dál častější, ovšem zdaleka ještě ne dokonalé.

4.2.3.3. Cesta do společnosti

Dítě se stalo svébytnou osobností, neboť získalo vědomí vlastního já. Samo se nají, většinou udržuje tělesnou čistotu ve dne i v noci, dovede se z větší části obléknout. Potřebuje sice pomoc, ale už ví, jakým směrem se budou ubírat další společenské požadavky.

Od nynějška bude ve vývoji narůstat a vypsávat především to, co je spojeno s lidskou kulturou a civilizací. Už dosáhlo vzpřímeného postoje, naučilo se chodit, běhat a skákat - nyní však nastává čas, kdy je schopno užívat prvních pohybových strojů, jakými jsou trojkolky nebo šlapací auta. Vlastní silou bude ovládat stroj, který je poveze.

Tužkou dosud po papíře čmáralo a napodobilo předkreslené svislé a vodorovné čáry. Nyní jemná pohybová koordinace, souhra ruky, oka a představivosti natolik dozrála, že

tužka poslouchá jeho tvůrčí záměr. Je to další ohromný pokrok. Dítě spojí dvě čáry a je z nich křížek nebo letadlo.

Děti začínají kreslit a zpodobňovat věci okolního světa – tedy to, co je, co existuje, co má jméno.

Prvními výtvary jsou nejčastěji lidé – maminka, tatínek, děda, paní doktorka. Jsou to zpravidla hlavonožci, tj. něco jako hlava a obličej s některými náležitostmi a k tomu jsou připojeny nohy. Ty jsou pro dítě zřejmě nad jiné významnou charakteristikou lidské postavy.

Dítě teď kreslí i jiné věci – auta nebo autobusy, koně, ryby, traktory, domečky či cokoli jiného. Jeho fantazie je nekonvenční a neotřelá, takže nad jeho výtvary zažijeme lečjaké překvapení. To podstatné a vývojově nejvýznamnější však je to, že svůj výtvar pojmenuje. Ono samo se tak stává nyní jakýmsi malým stvořitelem.

Nyní už většina dětí mluví ve větách rozvitých a většinou ovládají všechny základní formy skladby mateřského jazyka. Mají také rády to, co se opakuje, takže mnohdy nás překvapí, jaké všechny reklamy si pamatují z televize. Některé znají celou řadu říkanek, písniček a básniček. Pomáhají k tomu knížky, které se nyní stávají vzdělávacím nástrojem. Dítě zaujmou nejen věci na obrázcích, ale i zobrazený děj. Tedy nejen to co tam je, ale především, co se tam děje, co lidé nebo zvířátka dělají, co říkají, jak se tváří.

4.2.3.4. Od hry k souhře

K dalším velkým pokrokům dochází v oblasti společenské. Ještě v druhé polovině třetího roku převládá u dětí hra tzv. paralelní. Nyní ve třech letech však dítě zpravidla dozrává do fáze společensky vyšší, tj. k souhře a ke spolupráci ve hře. Teď už můžeme vidět dvě tři děti na témž písečku a při téže hře. Teď už dovedou sdílet jeden společný prostor a čas – a co víc, i jeden společný tvůrčí záměr. Ten záměr je ovšem velice jednoduchý a souhra zpravidla nevydrží dlouho, nicméně základ tu je a na něm se bude dál stavět. Z této spolupráce ve hře se stane jednou spolupráce nad úkoly daleko vážnějšími, školními i pracovními.

4.2.3.5. O jeslích

Nejrůznější šetření ukázala, že jsou to zařízení především ku prospěchu dospělých, nikoli dětí, a že z vývojového hlediska jsou předčasná. Děti v tak časném věku prostě kolektivním zařízením ještě vývojově nedorostly a nedozrály. Dětský organismus (jak tělesný, tak psychický) nemá být zatěžován něčím, čemu nedozrál. Ne že by se dítě pod

takovým nápirem muselo nutně hroutit nebo že by neblahý efekt musel být masově nápadný, ale přece jen, můžeme-li pro dítě udělat něco lepšího, příjemnějšího a jeho vývoji přiměřenějšího, měli bychom toho využít. A to mluví jednoznačně pro výchovu v rodině.

4.2.4. Na prahu mateřské školy

Dovede běhat, skákat, jezdit na trojkolce. Dovede zacházet s tužkou, má zájem o knížky a soustředí se na jednoduchá vyprávění. Mluví v delších větách, dovede vyjádřit svá přání a potřeby a rozumí běžným pokynům. Období vzdoru, které se obvykle naplno projevuje kolem dvou let nebo krátce po nich, už pomalu ustupuje a dítě lépe přijímá společenské požadavky. Ostatně pomáhá mu k tomu jak vyspělejší pohyblivost, tak vyšší úroveň rozumová. Lépe si pamatuje a má zájem o učení. Umí různé písničky, básničky a říkanky. Jí samo lžičkou, pije z hrnečku a už se nepobryndá. Spí celou noc a nepomocuje se ve dne ani v noci. Oblékne se skoro úplně a nebýt takových civilizačních vymožeností, jako jsou knoflíky, přezky, tkaničky u bot, zipy a podobné věci, bylo by prakticky v oblékání už samostatné. Myje si ruce a dovede si je utřít. Má zájem o domácí práce a rádo je napodobí. Rádo pomáhá každému, kdo něco zajímavého dělá. Hraje si na vážnou práci.

Má rádo dětskou společnost a dovede druhé děti přijímat jako partnery ve hře. Zkrátka si dovede s druhými dětmi hrát. Děti už nyní začínají rozumět tomu, co znamená „počkat, až na mě přijde řada“. Vedle svébytnosti vlastní osoby chápou i reálnou existenci druhých dětí, s týmiž potřebami a právy. A učí se je respektovat.

Pozor na individuální rozdíly mezi dětmi. Ne každé dítě, které nastupuje do mateřské školy, musí mít všechny tyto charakteristiky. Individuální rozdíly mezi dětmi jsou velké. Jedny jsou napřed v tom, jiné v onom a většinou se to srovná.

4.2.5. Věk předškolní

V tomto období dítě dále vyspívá po všech stránkách – tělesně, pohybově, intelektově, citově i společensky. Je velice aktivní, většinu podnětů si opatří už samo vlastním úsilím, a to diferencovaně podle svého zájmu.

Dítě přijímá kulturní nároky své společnosti.

Předškolní dítě má rádo pohádky a jeho hra je plná neotřelé fantazie. V dětské společnosti je zpravidla jako ryba ve vodě. Vytvářejí se tzv. prosociální vlastnosti, jako je souhra a spolupráce, soucit a soustrast, společná zábava, první přátelství atd. Ochuzeno je každé dítě, které není dobře schopno navázat kontakt s druhými.

Dítě je nyní velice sugestibilní, osvojuje si poměrně lehce hygienické, pracovní a společenské návyky toho prostředí, v němž vyrůstá. Proto nejspíše v tomto věku zachytíme vývojové odchylky, které jsou podmíněny výchovným zanedbáním v rodině, psychickou deprivací, rodinnými konflikty, týráním či psychickým a sexuálním zneužíváním.

V tomto věku také děti nejlépe přijímají všechny zvláštnosti a nápadnosti druhých dětí – což je výhodná situace právě tam, kde hledáme pomoc pro dítě s vývojovým opožděním, malformacemi ve vnějším zjevu nebo výraznějšími odchylkami v chování.

4.2.5.1. Mateřská škola

Jediné, co lze z psychologického hlediska proti mateřské škole v dnešní době namítat, je, že je tam moc dětí najednou. Dvacet dětí pohromadě není přirozená dětská skupina v tomto věku.

Velkou většinou jsou předškolní děti pro mateřskou školu vývojově zralé. Mateřská škola je místem, kde dítě poznává jiné kulturní zvyklosti a společenské normy – a také děti z majoritní společnosti se seznamují se zvláštnostmi jiných kultur.

Mateřská škola se stává v některých případech i místem nápravné rodinné výchovy, někdy i vysloveně léčebným prostředím.

Dětská společnost je pro předškolní dítě vývojově nutná.

Dále pokračuje schopnost udržet rovnováhu – děti dovedou skákat po jedné noze, některé jezdit na kole, některé plavat, některé chodí do prvních tanečních a některé do krasobruslení nebo lyžování.

Dítě si hraje s prvními nástroji – učí se řezat nožem a stříhat nůžkami. Ví na co je kladivo a hřebíky, vařečka, sekáček na maso. Dovede jíst nejen lžičkou, nýbrž celým příborem, ovládá kartáček na zuby, tužku, pracuje s modelínou atd. Děvčata si hrají na domácnost, vaření, kadeřnici, princezny, modelky, učitelky. Chlapci chtějí pušky, pistole meče atd.

Rozkládání hraček přechází ve skládání – lego, puzzle. Je to výborné cvičení procesu analýzy celku v části a syntézy částí v celek – tedy toho, co dítě bude potřebovat, až se bude v 1. ročníku učit číst.

4.2.5.2. Výtvarné projevy

Výtvarné projevy dítěte jsou jakýmsi hmatatelným svědectvím o jeho duševním vyspívání – dělají radost rodičům a psychologové je studují se zvláštním zálibením. Vypovídají totiž o světě dítěte mnohdy to, co ono samo slovy ani vyjádřit nemůže.

Kolem třetího roku děti nejčastěji kreslí hlavonožce. Většinou až ve 4. roce k tělu přibudou ruce a na ruku brzy i prsty. Hlava dostane uši poměrně pozdě. Nakonec přichází oblečení. Oblečený člověk se všemi náležitostmi nakreslený dítětem bez vedení a bez nápovědy je pro psychologa jednou ze známek školní zralosti onoho dítěte. Více v kapitole VÝTVARNÁ ČINNOST U MALÝCH DĚTÍ JAKO JEDNA Z CEST OBJEVOVÁNÍ OKOLNÍHO SVĚTA.

4.2.5.3. Myšlení

S přísnou logikou bychom u dětí předškolního věku daleko nedošli. Něco do tohoto období přechází ještě z věku batolícího – věci které se hýbou jako by byly pořád ještě živé, co je mrtvé, může obživnout a všechno co se děje má nějaký vztah k světu lidí a tedy i dítěti. Příčina těchto dějů je daleko méně důležitá než její následek. Proto se také předškolnímu věku někdy říká kouzelný svět dětství.

4.2.5.4. Konformita

Dětem nyní velmi záleží na tom, aby všechno bylo tak, jak má být. Vysloveně chce vypadat jako ostatní, dělat všechno, co dělají ostatní, a chápe, co se dělat má a co se dělat nemá. Ba dokonce více než kdykoli později v životě je ochotno dobré mravy a zásady dodržovat. Dítě v tomto věku otiskuje své prostředí.

4.2.5.5. Co nepromeškat

Jsou to především návyky osobní hygieny a mezilidské komunikace:

čistit si zuby

mýt si ruce před jídlem

koupat se před spaním

opláchnout ovoce

obsloužit se sám na záchodě

chování při jídle

chování v restauraci

chodit pravidelně spát a vstávat

nikdy nespěchat, nebýt nervózní, zachovávat pravidelnost

nešetřit pochvalou, oceněním, povzbuzením

nechtít toho od dítěte moc

dbát na to aby se učilo všechno správně

Náročnější úkoly:

uklízet po sobě, dodržovat životosprávu, přiměřené množství jídla, pohybu, překonávat sobectví, vychovávat k toleranci, přijímat odlišnosti takové jaké jsou.

4.2.5.6. Fantazie

Je pravděpodobné, že naše fantazie nebude už nikdy později v našem životě tak živá a neotřelá jako v tomto věku předškolním. To jen někteří umělci si ji dovedou uchovat v náležité tvůrčí svěžesti do pozdního věku.

4.2.5.7. Hra a hraní

Dítě si hraje na maminku a na tatínka a ve hře opakuje a procvičuje zážitky z denního života. Slůvko „jakoby“ pomáhá dítěti překonat všechny logické nesrovnalosti. Děti si dovedou vymyslet i dlouhé seriály příhod, v nichž samy figurují jako účastníci, když ne přímo jako hrdinové.

4.2.5.8. Kouzlo pohádek

Je – li předškolní věk vrcholnou dobou fantazie, je nutně i vrcholnou dobou pohádek. Pohádky vedou k dobrému. Něco obětovat pro druhé. Propagují vytrvalost a statečnost. Zlé povahy jsou zpravidla vykresleny velmi plasticky – a jsou také po zásluze tvrdě potrestány. Ty dobré jsou naopak po zásluze odměněny. Do dětského světa patří i tajemství a tajemno, kouzlo a kouzelnost. V pohádkách se děti svým způsobem učí bát. Rády poslouchají, když někdo z rodiny vzpomíná na své dětství.

4.2.5.9. Předčítání

V rodinách se předškolním dětem čte z knížek. Čtou se říkanky, pohádky a nejrůznější jiné texty, o nichž se předpokládá, že by mohly děti zajímat. A děti poslouchají. Tato situace představuje další stupeň v motivaci dětí ke čtení:

- knížka k dítěti vskutku mluví
- čte se v klidu a v pohodě ve chvílích hluboké intimity – před spaním
- co se dětem čte
- literární forma toho co se čte
- vytváření žádoucích návyků a norem chování

4.2.5.10. Spolu neboli souhra

Prosociální vlastnosti, jejichž počátek hledáme v předškolním věku dítěte, jsou ty, kdy se něco děje spolu. Je to souhra a spolupráce, soucit a soustrast, solidarita, ale také společná radost, legrace, zábava, společné dovádění a předvádění jedněch před druhými – a ovšem a především city vzájemné sympatie, přízně, kamarádství a přátelství. V mateřské škole dítě vstupuje v nejrůznější součinnost (interakci) s druhými dětmi a je vystaveno i jejich konkurenci, nezájmu i přehlížení. Jeho identitu a životní jistotu povznáší, může-li v této součinnosti najít někoho, kdo s ním souzní a souhlasí, kdo s ním sdílí, ať hru, radost či bolest.

4.2.6. Zápis do první třídy

Dítě by mělo být už dost samostatné. Jídlo, stolování, oblékání, záchod a podobné věci by už neměly dělat žádné obtíže. Mělo by být schopno ve svých věcech udržovat pořádek alespoň přijatelný a nemělo by být závislé jen a jen na pomoci svých lidí z rodiny.

Dosud si dítě převážně jen hrálo a jen někdy pracovalo – teď bude ve škole převážně pracovat a na hraní mu bude zbývat méně času. Školní práce by tedy neměla být pro ně přílišnou zátěží a neúměrným trápením – měla by mu přinášet radost a uspokojení. Psychickým předpokladem k tomu je, že dovede přijmout nějaký úkol, že na něm bude pracovat s jistou dávkou odpovědnosti – a že jej také dokončí. Patřičná duševní vyspělost mu k tomu dopomůže.

Ještě více obtížné než s rozumovou vyspělostí bývá však s pozorností dítěte a se stabilitou nervového systému. Ta není totiž na inteligenci nijak moc závislá, takže se při zápisu setkáme s dětmi třeba velice inteligentními, ale hodně roztěkanými, či naopak s dětmi méně vyspělými, avšak pracovně velmi vytrvalými a odpovědnými. Přibližnou normou je, že dítě vstupující do školy by mělo být schopno soustředit se na jednu činnost aspoň 10 minut.

Dítě už také obvykle není vydáno napospas všem podnětům, které jeho smysly zachytí, ale dovede z nich vybírat to, co je pro ně v dané chvíli důležité. To znamená, že dokáže dávat pozor na to, co paní učitelka říká, co je napsáno na tabuli, kdy má otevřít knížku a kdy začít psát do sešitu.

Vývoj řeči obvykle odráží pokroky v myšlení dětí. Slovní zásoba má už nějaký ten tisíc výrazů, skladba je náležitě rozvinutá, obsah sdělení dobře ukazuje na zájmy dítěte a společenské užití řeči mu umožňuje komunikaci s okolím celkem bez problémů.

4.3. VÝTVARNÁ ČINNOST U MALÝCH DĚTÍ JAKO JEDNA Z CEST OBJEVOVÁNÍ OKOLNÍHO SVĚTA³

Pro děti od jednoho do tří let je výtvarná činnost jednou z cest objevování okolního světa a zároveň zajímavou a podnětnou hrou. Mnohem více je zajímavá vlastní proces tvorby než jeho výsledek. Během výtvarné činnosti něco nového zkouší, vytváří a objevují. Přestože vedle pocitů radosti, že něco dokáží, zažívají někdy i zklamání, když se nedaří tak, jak by si přály, jedná se o důležité zkušenosti na jejich cestě za poznáním. Ať už dítě vytvoří změř čar, barevných skvrn nebo z našeho pohledu dospělých „krásný obrázek“, pro dítě se nic nemění, je to jen výsledek zábavného výtvarného procesu, nikoli hlavní důvod, proč tvoří. Proto samotný průběh tvořivého procesu je u malých dětí mnohem důležitější než jeho výsledek.

J. A. Komenský ve svém spisu *Informatorium školy mateřské* dovedl dokonale ospravedlnit dětské spontánní čarání, věděl, jakou radost dovede dítěti způsobit a nakolik rozvoj výtvarného projevu souvisí s poznáním světa.

4.3.1. Počátky kresebných dovedností

Zřídka si povšimneme prvních kresebných začátků, někdy však přece můžeme přistihnout jednorocní batole, jak sleduje očima pohyb vlastního prstíku, který se odehrává v prostoru, překvapí nás otisk zamazané dlaně na bílé ploše nebo stopa ukazováčku na zamlženém skle.

Dostane-li se dvouletému dítěti do rukou něco, co lze uchopit, ohání se paží tak, že centrum „grafického pohybu“ je v ramenním kloubu. Po čase se uplatní i zápěstní kloub. Zpočátku, když dítě drží svůj kreslicí předmět v plné dlaní, překračuje často hranice papíru položeného na stole či podlaze. Později se těmito hranicemi stále více řídí a respektuje je.

Krouživý pohyb dává vznik nepravidelnému, nepředmětnému, oválu. Později se uplatní dětská schopnost vědomě měnit směr čáry, vznikne kříž – základ úhlu. Kdo ovládne dva pohyby na sobě nezávislé, bude brzy umět nakreslit nejenom dům, ale i strom a jiné věci. Tyto takzvané „čáranice“ mají mnoho typů: body, klikatky, klubička velmi jemných čar a spirály. Všechny jsou v jistém smyslu přípravou pro opravdové kreslení, které už nebude jen hrou a vznikající stopou.

³ Viz Uždil. *Čáry klikyháky, paňáci a auta: Výtvarný projev a psychický život dítěte;* též Kohlová. *Výtvarné činnosti pro malé děti*

4.3.2. Proč děti kreslí?

Kreslení, byť třeba jen „čarání“, je pro děti hrou. Od jiných her se však liší už od samého začátku: výsledkem je relativně „trvalý“ produkt, který vyzývá k další hře – ta může být čím dál tím komplikovanější, zajímavější, tvořivější, může se změnit z pouhého vytváření stopy v zobrazení známých věcí a v tomto okamžiku přestává být hrou a stává se pokusem v uplatnění vlastních schopností dítěte.

Podle některých je pro dítě kresba jakousi obrázkovou řečí, pomocí níž nám sděluje své dojmy. Jiná domněnka tvrdí, že smysl kresby spočívá v autostylizaci – ve zpředmětnění vlastního já, avšak mimo oblast vlastní psychiky. Podle jiných názorů je kresba prostředkem potřeby napodobit. Všechny tyto a mnohé jiné představy o smyslu výtvarné činnosti v sobě obsahují jen část pravdy. Lze však říci, že začátky kreslení souvisí s vývojem dítěte a že se jimi hlásí všechno zdravé a přirozené, co v dítěti je. Dítě na rozdíl od dospělých neví, jak bude jeho kresba pokračovat, pro ně je první čarání příjemnou zkušeností a my bychom mu měli dát dost příležitostí k práci, která ho baví a o níž víme, že bude čím dál tím víc přispívat k rozvoji jeho psychiky.

4.3.3. Co děti nejčastěji kreslí?

Středem zájmu dítěte je člověk a teprve potom všechno ostatní, co s člověkem úžeji či vzdáleněji souvisí: dům, zahrádka, strom..., později přibudou i dopravní prostředky, zvířata, nábytek (především stůl) a jiné užitečné věci. Za zmínku stojí také to, že vznik prvních grafických podob člověka je založen spíše na dotekových, pohybových a pocitových zkušenostech dítěte než na optických vjemech.

První „hlavonožci“ vznikají většinou mezi třetím a čtvrtým rokem, někdy i dříve. U dětí, které více kreslí a vyrůstají v prostředí s pozitivními výchovnými podněty, postupuje vývoj lidské postavy rychleji. Šestileté dítě už zpravidla člení lidskou figuru velmi zřetelně.

Sluníčko, které si vlastně nikdy nemůžeme pořádně prohlédnout, bývá na dětských kresbách velmi často. Slunce symbolizuje v dětském obrázku čas (den), zároveň označuje i oblohu, což znamená obraz jednoty, kterou dítě nedovede ještě jinak ztvárnit.

Obrazy zvířat se zprvu příliš neliší od obrazů lidí, neboť postava zvířete se rodí z postavy člověka. Vztah dítěte ke zvířatům je zvlášť srdečný a pln sympatií a většinou se strachu teprve musí učit.

Dům je vždycky vybaven těmi vlastnostmi, které souvisejí s jeho užíváním: má okna, komín, ze kterého se kouří a dveře opatřené klikou.

Auta, lodě a jiné dopravní prostředky kreslí dítě zvláště rádo. Zásahu na tom má jeho bytostný zájem o pohyb.

Do dětského zájmu patří i to, co nepatří k reálnému světu, ale je z něj třeba odvozeno. Naproti tomu je dítě samo především součástí reálného světa, svou činností reaguje na jeho podněty a mělo by se umět z něj i radovat a obdivovat jeho krásu, malebnost a pravdivost. Důležitá je proto předškolní výchova: neměla by záměrně ovlivňovat okruh námětů, ale může obohacovat a zdůrazňovat jejich souvislost s reálným životem, s přírodou, s lidskou činností, se zábavou a poznáním. Dospělý - vychovatel, rodič - tu není proto, aby jen děti učil kreslit, ale aby jim pomáhal objevovat svět a těšit se z něj.

4.3.4. Využívejte širokou škálu materiálů

Děti ve věku od jednoho do tří let začínají samostatně uvažovat, vše rádi zkoumají samy. Často můžete slyšet věty: „Já sám“ nebo „Já to udělám“. Zvláště batolata jsou malí průzkumníci, kteří zjišťují, co všechno je s barvou možné. Dokáží pokrýt barvami velkou plochu a přitom malují zlehka bez větší námahy (užitečné pro daleko pozdější nácvik psaní).

Nejvíce děti baví vytvářet barevné stopy, míchat barvy a zkoumat různé štetce a struktury barev. Materiálem k vytváření stop nemusí být pouze pastelky, ale i křídly, které dětem přináší nový hmatový zážitek nebo pěna na holení, do které se dá skvěle kreslit prstem. Kreslení je pro děti nenahraditelnou činností, při níž procvičují koordinaci jemných pohybů rukou, zlepšují své pozorovací schopnosti a seznamují se s barvami a různými tvary.

Modelovací hmoty jako keramická hlína, modelína, modurit, bláto či těsto na hraní nabízejí též mnoho tvořivých možností. Hlína se dá např. vytahovat do stran, trhat, mačkat, modelovat a neustále se z ní dá vytvářet něco nového. Hlavním přínosem v tomto věku je jedinečná smyslová zkušenost, kterou jim práce s modelovací hmotou poskytuje, a která může být uklidňující a relaxační nebo naopak živá a plná překvapení. Reakce dětí jsou různé – někteří s chutí zaboří ruce do modelovací hmoty, jiným se do toho moc nechce.

Další přínosnou zkušeností je proces stříhání, trhání, vytváření kompozic a lepení, kde vedle zajímavých smyslových zkušeností (včetně hmatového průzkumu všech možných lepidel a lepicích pásek), trénují jemnou motoriku. V počáteční fázi nejsou nůžky vůbec zapotřebí. Děti do tří let je většinou ještě neumí používat, nicméně to rády zkoušejí.

Otisky a tisky jsou jednoduché výtvarné metody s jednoznačným cílem: otisknout nabarvené předměty a struktury na nějakou plochu, nejlépe papír. Batolata většinou nemusíme do této činnosti dvakrát pobízet. Vedle samotné činnosti se také dětem moc líbí zvuky, které při tisknutí vznikají – mlaskání, cvakání, bouchání, skřípání, lupání apod. A

stejně jako u všech předchozích výtvarných činností, i tady je mnohem důležitější proces tvorby než jeho výsledek.

4.3.5. Individuality – aneb každý je jiný

Už v dětských čarách, které nic nezobrazují, se dá dosti zřetelně číst. Dá se postihnout např. motorická stránka, lze dobře poznat, které dítě vede svou čáru klidně a plynule nebo které váhavě mění směr linie, vyhýbá se ostrým úhlům, zaobluje je apod.

Pozor, všechna tato či jiná pozorování nás však neopravňují posuzovat povahu dítěte podobně jak to dělají grafologové. Ostatně je známé, že dítě, které je neklidné a nesoustředěné, se dokáže znamenitě soustředit při výtvarné práci a to po celou dobu, kdy se jí zabývá. Důkazem toho jsou i některé výsledky klinických pokusů s dětmi neurotickými.

Za zmínku stojí i to, že se často dětská kresba využívá k odhalení dětské psychiky. Byla vypracována řada testů na měření inteligence, z nichž nejznámější jsou dva: „nakresli strom“ a „nakresli člověka“. Proti jednostrannému používání těchto metod měření inteligence je řada námitek:

- existuje mnoho variant těchto testů, kde se podstatně liší metodika jejich hodnocení,
- pro úspěch každého kreslířského pokusu je důležitá „vnitřní motivace“,
- strom i lidská figura jsou pro dítě součástí situací, v nichž se vyzná především jeho vlastní představivost, proto vytržení z této přirozené vazby a jejich zobrazení jako „úkol“ je samo o sobě problematické,
- existují různé typy dětí. Jeden se spokojí se symbolickou kresbou, tj. výrazným, ale nepropracovaným stromem nebo postavou, druhý počítá listí na stromech a knoflíky na šatech, chybí však jednoznačnost koncepce.

„Pokusy, během nichž byla předvedena pětiletým dětem kresba lidské figury bez trupu (tedy jakýsi hlavonožec, jenže vyvedený dospělou rukou), ukázaly, že nepřítomnost trupu nevadila ani těm dětem, které ve svých vlastních kresbách už trup zobrazovaly. Na otázku, zda na předložené kresbě něco chybí, jich víc než polovina prohlásila, že ne. V této polovině byly i děti velmi bystré; ani těm nevadilo, že v obrazovém symbolu člověka chybí něco, co jinak náleží k jeho popisu.“⁴

S inteligencí to není jednoduché a její měření za pomoci dětské kresby je, troufnu si říci, příliš odvážné. Většinou si pojem inteligence spojíme s logikou, pamětí a racionálním úsudkem, co ale inteligence citů, sociální inteligence či inteligence chování?

---

⁴ Uždil 64

4.3.6. Výtvarná činnost jako prostředek výchovy

Snahu o pochopení příčin a podmínek vzniku a růstu výtvarného projevu dětí nacházíme zcela zákonitě u J. A. Komenského (Informatorium školy mateřské). To on dovedl dokonale ospravedlnit dětské spontánní čárání, věděl, jakou radost dovede dítěti způsobit a nakolik vývoj výtvarného projevu souvisí s poznáním světa, byť se děje „ze hry a kratochvíle“.

Radost z právě vznikající stopy je - u dítěte i u šimpanze- daleko větší než zájem na konečném výsledku. To vede k mnoha úvahám o prvotním významu motorického činitele v kresbě. Stručně řečeno, zdá se, že okolnost, že se kreslí (proces), je zpočátku důležitější, než co se kreslí.(Uždil, 2002)

Tím pravým podhoubím kreslířského výkonu je růst dítěte, jeho obohacování a rozrůžňování představ. Strůjcem zdaru či nezdaru je celá osobnost dítěte, dokonce i ty její složky, které jsou pro nás zcela skryté.

Kreslení je bezesporu jednou z činností, která nutí ke smyslovému poznávání světa, jak jsem se již výše zmínila. Proto je každá kresbička dítěte dokladem o šíři dětského poznávání světa, o množství uložené zkušenosti, o úplnosti a barvitosti představ.

„Pro všechny děti je výtvarná činnost zpočátku především sebeuspokojením, něčím jako ventilem vnitřního přetlaku představ, které se pro malý rozsah dětského slovníku (ale hlavně proto, že se týkají konkrétních věcí a slovem nepřeložitelných zážitků) nemohou dočkat zpředměnění. Dítě jim dává průchod, zhmotňuje je, činí je viditelnými a nepotřebuje při tom promluvit ani slovo.“⁵ Důležitý je proto ve výchově náš zájem o to, co dítě vytvořilo.

Pozor, dítě, které začne napodobovat hotové výtvary dospělých, se přestává výtvarně vyvíjet. Jeho vlastní představy jsou vytlačeny “dokonalejšími“ kreslířskými formami, nestojí však za nimi vlastní zkušenost dítěte ani jeho vlastní úsilí o syntézu.

4.3.7. Pohybová činnost jako prostředek výchovy

Proč jsou pohybové hry u dětí tak oblíbené a důležité? Protože při pohybové hře se dítě nejen učí a zdokonaluje svůj pohyb, ale také se baví a hra mu přináší uspokojení. Hry s míčem jsou spojovány s dynamickým pohybem a motivují k pohybu, a to vyhovuje potřebám malého dítěte. Tyto hry také poskytují prostor a podněty pro sociální učení a přinášejí uspokojení při vzájemném kontaktu, dále rozvíjejí pohybové dovednosti obecné i

---

⁵ Uždil 83 -84

speciální a posilují sebedůvěru ve vlastní schopnosti a jsou bohaté na nepředvídatelné situace, které přinášejí napětí i uvolnění. (Borová, 2001)

Různé pohybové hry s míčem se objevují také dnes jako součást výchovy, a to především v těch výchovných systémech, kde je důraz na všestranný rozvoj dítěte a zvyšování tělesné zdatnosti. Hry s míčem totiž nejen zlepšují pohybové schopnosti a dovednosti, ale působí na rozvoj celého organismu; rozvíjí se rychlá pohybová reakce, prostorová orientace, strategické myšlení, schopnost spolupráce ve skupině atd. Při hře mohou hráči prožít pocity vítězství i prohry. (Borová, 2001)

Mimo výchovné systémy hrají děti po celém světě drobné hry s kamínky, míčky a jinými oválnými předměty při spontánní hře v přírodě i doma. Spontánní hry vznikaly a vznikají manipulací s předměty, které jsou v dosahu dítěte a vycházejí z přirozené potřeby pohybu a aktivity. (Dvořáková, 2002)

V každé zemi existují dětské hry s jednoduchými pravidly, které hrají děti na určitém stupni tělesného i duševního vývoje. Rozdíl jsou pouze v předmětech, které děti při hrách používají. Tady se odrážejí možnosti, které poskytuje jejich životní prostředí (kamínky, fazole, lesní plody, kuličky atd.).

4.3.8. Hudební činnost jako prostředek výchovy

Na nervové struktury mají pozitivní vliv (podle Koeniga) hlavně dřevěné dechové nástroje (flétna, klarinet), na hrud' a dech žesťové. Cirkulací tělních tekutin pak harmonizují strunné nástroje: housle, cello, harfa atd. Nástroje bicí (bubny, triangly a činely) mají svým rytmem a taktem vliv na zažívací trakt a na končetiny. Bicí nástroje jsou spojovány i s pohybovým vyjádřením vůle, s posilujícím vlivem na odhodlání člověka. Elementární hudební nástroje si snadno vyrobíme. Poslouží stará valcha, struhadlo, poklice, kus vlnitého plechu. Pěkně znějí i umělohmotné lahve s trochou hrachu, rýže či broků, tibetské mísy, zvonky a zvonkohry nebo kusy železa. Hra na elementární nástroje nevyžaduje zvláštní znalosti, zato přináší radost ze spontánního muzicírování a je i skvělou průpravou ke hře na nástroje s náročnější technikou hry. (Šimanovský, 1998)

Kuffík s Orffovým instrumentářem obsahuje sadu bubínků, činely, ozvučná dřívka, triangel, škrabky, metalofon, paličky atp. S těmito nástroji se dá provozovat řada her a činností rozvíjejících smysl pro rytmus, intonaci a souhru, odvahu projevovat se přede všemi

přirozeně a po svém, bez nadměrného sebe uvědomování a ostychu. Umožňují také hráčům vybit nahromaděné vnitřní napětí, a tak vedou k uvolnění.

Carl Orff se inspiroval světem dětí, jejich přirozenými projevy, hrami a rozpočítadly, říkankami, které děti spojují s pohybem. Lektor nebo učitel, který takto pracuje s dětmi, by měl přizvat ke spolupráci rovněž své „vnitřní dítě“, tedy tu složku osobnosti, která mu (podle transakční analýzy) umožňuje spontánně a s radostí tvořit a podílet se na procesu hry.

4.3.9. Pracovní výchova

Pracovní výchova v sobě spojuje prvky ostatních výchov. Zdokonaluje pohybové a motorické schopnosti dítěte, při společné činnosti se zapojením do kolektivu vytváří prostor pro sociální učení, posiluje sebedůvěru a rozvíjí fantazii, včetně smyslu pro systematickosti, pravidelnost.

Kuchyň je bezesporu nejpřitažlivější místností v domě pro malé dítě. Odsud se linou neobyčejně lákavé vůně jídla, ozývají se zajímavé zvuky, ve skříňkách je na dosah mnoho báječných neznámých věcí na prozkoumání. V kuchyni bychom měli dítěti umožnit účast při různých pracovních činnostech (krájení, míchání, uklízení, prostírání atd.).

Účast na každodenních aktivitách v kuchyni vede děti k důležitému pocitu sounáležitosti, radosti z pomoci druhým. Dítě se naučí rádo pracovat a ochotně pomáhat druhým. Mezi mnoha dalšími činnostmi může například pomáhat s prostíráním stolu, utíráním nádobí či vyklízením myčky, zametat, otírat pracovní plochy a jídelní stůl, nosit lehčí věci na stůl a použité nádobí do kuchyně. (Hanšpachová, 2001)

Pro malé dítě je práce dobrodružnou hrou, stejně jako hra „vážnou“ prací. Dítě mezi prací a hrou nečiní rozdíl. Záleží vždy na tom, v jaké atmosféře činnost probíhá. Když se nám podaří vytvořit inspirativní, příjemné, milé a láskyplné prostředí, bude pozitivně motivovaná i dětská práce. Kuchyň je ideálním místem pro pracovní výchovu.

Kuchyň může být nejen úžasnou tvořivou dílnou, ale také, vypůjčíme-li si termín J. A. Komenského, domácí „dílnou lidskosti“.

5. PRAKTICKÁ ČÁST

5. 1. CHARAKTERISTIKA SLEDOVANÉHO SOUBORU

Dvojvaječná dvojčata narozená před termínem (viz níže).

5. 2. PŘÍPRAVA PROSTŘEDÍ PRO VÝZKUM

Ponecháno přirozené prostředí, úplná rodina, rodinný domek, vlastní zahrada, veřejné tělocvičny, veřejný bazén - to vše bez dalších úprav.

5. 3. PLÁN A SCHÉMA VÝZKUMU

Případová studie bude členěna po měsících, v kterých budou popsány jednotlivé výchovy a s nimi související poznatky.

Sledované období bude popsáno od doby narození do 3,5 let (nástup do MŠ).

5. 4. PŘÍPADOVÁ STUDIE DVOJVAJEČNÝCH DVOJČAT

1. měsíc:

26. 4. 02 porod- (36+2) neplánovaný SC v celkové anestezii pro tachykardii plodu B matka - po narození děti nevidí, bonding - viz výše, nenastává.

Otec - u porodu. Dvojčata vidí jako první. (A se mu zdá strašně hubené, svaštělé, červené a řve prý jako by ho na nože brali. B jen přetéká tukem, je pěkně vyhlazené a jen tenounce pláče).

Plod A - 22: 35 hod, porodní hmotnost: 2300g

výška (délka)- 47cm

Apgar score - 7, 8, 8 bodů

Adaptace na porodním sále: po porodu odsátí, krátká insuflace ambuvakem (dýchací vak), inhalace kyslíku, mírná dyspnoe, plodová voda- lehce zkalená. Je dán na jednotku intenzivní péče nedonošených (JIPN), kde je první den v inkubátoru.

Plod B - 22: 36 hod, porodní hmotnost: 3110g

výška (délka)- 48 cm

Apgar score - 9, 10, 10 bodů

Adaptace na porodním sále: dobrá poporodní adaptace, rooming in (viz výše) a hned druhý den kojen v poloze vleže na boku (A je kojen až za tři dny).

Kojení v porodnici

Kojení zabírá většinu času z celého dne. Kojení a činnosti kolem kojení (vážení - před a po kojení, přebalování, špatná pohyblivost matky po císařském řezu, atd.) zabírají až 20hod denně. (Kojení dvojčat probíhá převážně odděleně, jsou k prsu přikládáni po sobě až 10x denně, každý z celkových úkonů je časově náročný min. práce na 1 hod).

Oddělené kojení je nejjednodušší způsob kojení. Dá se v podstatě nakojit kdekoliv i v kterékoliv poloze. Také si matka může užít každé dítě zvlášť a poznat ho jako samostatného jedince.

Každé odpoledne přijíždí otec, který je velice nápomocen v činnostech kolem kojení (vážení, přebalování, odříhnutí) a každý den na oddělení (výhoda nadstandardního pokoje) přespává.

Koupání v porodnici

První koupání probíhá za pomoci zdravotní sestry, která vysvětluje co a jak (čištění pupíku atd.), koupe se jen B. A koupají sestry na NO.

Další dny matka koupe už oba (s asistencí sestry) systémem každý zvlášť. Než je vykoupán první, druhý se probouzí a pláče, totéž naopak. Je to velice stresující záležitost.

Návštěvy v porodnici

Od třetího dne každý den. Obdivují B, za A na NO nejsou návštěvy povoleny.

Kojení doma

Kojení obou dětí současně vytváří silný stimul pro tvorbu mléka (Rulíková, 2002).

V domácím prostředí se prvně jako nutné ukazuje sladit potřeby obou kojenců v kojení a spánku. Je nutné minimalizovat čas strávený kojením a vyloučit stresové situace, kdy se nekojené dítě v průběhu kojení sourozence probudí a začne plakat. Také je nutné minimalizovat počet kojení – prodlužovat pauzy mezi kojením - na cca 6x až 8x za den (po třech až čtyřech hodinách).

Jako nezbytně nutná se ukazuje pomůcka ke kojení obou kojenců současně, tzv. „had na kojení“. Je to speciální polštář pro kojení dvojčat ve tvaru písmene U. Matka využívá tzv. boční „fotbalové“ držení, kdy hlavičky kojenců drží v dlaních u prsou (pro pohodlnost je dobré si dát do klína pod ruce polštář) a nožičky jednoho kojence směřují vlevo a druhého vpravo za její záda. Je důležité, zacvičit se (k tomu matce nejlépe pomůže

zpočátku např. její maminka - cca prvních 14 dnů), aby posléze již nebylo potřeba druhé osoby (jak k příkládání dvojčat k prsu, tak k odříhnutí - na každé rameno jedno dítě).

Koupání doma

V domácím prostředí jde vše snadněji. Vaničku mají dvojčata na lyžinách na klasické vaně, takže není nutné se k nim tolik ohýbat. Důležité je vytipovat si menšího spáče (v našem případě A) a probudit jej o něco dřív tak (je to samozřejmě s pláčem, ale při koupání se zase příjemně zklidní), aby se stačil v klidu vykoupat, než se vzbudí ten druhý. Po koupání vytráví, a tak se stejně A netrpělivě v průběhu koupání B dožaduje kojení.

Koupat je nejlépe večer, co nejpozději, protože po koupeli většinou už delší dobu prospí, a tak spíše vydrží spát celou noc. Návyk večerního koupání oproti rannímu má ještě další výhodu. V pozdějším věku, až budou lézt nebo chodit, budou večer ušpiněné. Pak stejně bude nutné koupat výhradně večer. A je ve vaničce napružené, opírá se o chodidla a dělá tak extenzi trupu, celého těla. B je při koupání klidnější, více si „lebedí“, jakoby poslouchá šplouchání vody. (na obr. je B při koupání)

Procházký: 1

Frekvence procházek bude sledována. Záznam bude proveden vždy, když půjde na procházku celá rodina společně (matka, otec a děti). Procházkami, kdy jde s dětmi pouze matka, se zabývat nebudeme, neboť této činnosti nepřikládám velký sociální význam, přestože bezpochyby jde o vztah rané interakce matka - dítě.

Návštěvy doma: 4

Frekvence návštěv v rodině bude také sledována. Souvisí se sociálním vývojem. Jedná se o interpersonální vztahy.

2. měsíc:

Šestinedělí skončilo a rodině se pomalu daří vytvořit si doma pravidelný denní režim. Kromě procházek a návštěv doktorů, také poprvé na výletě. Přes původní předsevzetí matka kapituluje a pro nesnesitelný pláč dává poprvé dudlíky.

Preventivní prohlídky: 7

Pediatric - měření, vážení, očkování, Ortopedie- kyčle, Oční.

Výlety, návštěvy: 3

Je náročné se vypravit někam dál na návštěvu, a to především kvůli kojení, proto rodina zatím zvládá navštívit pouze prarodiče z otcovy i z matčiny strany. Daří se i jeden velký nákup s obědem mimo domov, ale kojení v autě se ukazuje jako nepohodlné. Rodina raději zůstává s dětmi na zahradě a přijímá spoustu návštěv doma maximálně vyrazí na procházku po okolí...

Návštěvy: 7

Procházky: 6

Výtvarná výchova: otisky HK, DK při narození

Dudlíky:

Teprve až po měsíci a půl dostávají dvojčata dudlíky, přes původní předsevzetí matky dudlíky vůbec nedávat. Následuje obrovská psychická úleva po utišení dětského pláče. Někteří lékaři používání dudlíku odsuzují a prohlašují o něm, že je nehygienické, neestetické a že prozrazuje slabost rodičů. Jiní však používání dudlíku připouštějí, protože „pořád lepší dudlík“ než cucání palce. Rodině však není doteď jasné, jak lékaři bez použití dudlíků přežili.

Dudlík přináší dětem příjemné pocity, dítě je spokojené a cítí se dobře, zaručuje klidný spánek, chrání ho před úzkostnými pocity, protože mu poskytuje pocit prvotní slasti ze sání.

Také koupání se stalo o mnoho příjemnější, druhý při tom už tolik nekřičí, pouze několikrát v noci se musí vypadlý dudlík zastrčit zpět do pusy, aby noc byla klidná.

Časem si dvojčata vypěstovávají na dudlíky závislost, berou a prohazují si dudlíky navzájem z pusy do pusy a s tendencí dělat to samé s cizími dětmi. Nevýhodu nakonec matka spatřuje především v tom, že dudlíky musí neustále sterilizovat. Také jejich spotřeba pro časté kousání, ničení, rozvaření či ztráty jde kupodivu do desítek. Oba sourozenci si také časem vypěstují závislost na určitém anatomickém tvaru dudlíku. Z toho se nakonec stává i nákupní šílenství, protože odmítají modernu, které je všude plno a preferují pouze staré-klasické, kulaté a měkké, které jsou k dostání v obchodech omezeně.

Hudební výchova

Omezeno pouze na poslech (např. dětský kolotoč a jiné hrací hračky, dětské písně atd.). Také je zajímavé, jakým způsobem se dokáží zaposlouchat do pláče svého sourozence (maximální zklidnění a natočení hlavy za zvukem). Také sledují a otáčejí hlavičky za zvukem chrastítka a rozeznávají známé zvuky (např. vyzváněcí tón na telefonu).

3. měsíc:

Rodina začíná fungovat jako soukolí, pracovní shon kolem dvojčat zvládá lehčeji a s přehledem. Otec si bere přes jeden týden dovolenou a navíc s dvojčaty v tom samém týdnu pomáhá také svobodný mladší bratr matky, který přijel pochytit tep rodiny. Manželé se také mohou na krátkou dobu poprvé vzdálit od dětí. Je pěkné počasí, dvojčata jsou neustále na čerstvém vzduchu na zahrádce u domu.

Pohybová výchova - plavání kojenců: 4

Rodina začíná chodit do společnosti Kenny klub na plavání kojenců. Lázně Relax na Vinohradech. Plavání podporuje psychomotorický rozvoj dětí a zároveň posiluje citové pouto mezi rodiči a dítětem. Dvojčata jsou dle pediatra na dolní hranici normy psychomotorického vývoje, a tak rodina plavání využívá jako podpůrný prostředek rehabilitace.

Plavání probíhá ve skupinkách za účasti cvičitelky – maximálně 5 dětí, ale většinou méně.

Každé dítě drží matka při plavání matka, v případě dvojčat musí být přítomen vždy i otec.

Úvodní část rozcvičení před plaváním je na suchu:

příklad: Brambora: kutálí se ze dvora (děti - rodiče točí rukama), takhle velká brambora (ruce ukazují jak velká). Neviděla (zakryjí si oči), neslyšela (zakryjí si uši), že na ni padá závora (HK vzpažují a upažují). Kam koukáš, ty závoro (HK v bok)? Na Tebe, ty bramboro (ukázat na bramboru - na kohokoliv)! Kdyby tudy projel vlak (ruce připážené pokrčmo-předpažují a zapažují), byl by z Tebe bramborák (ruce dlaněmi plácají bramborák)!

příklad: Žába

Žába leze po žebříku (ruce imitují lezení po žebříku), natahuje elektriku (vzpažit, upažit). Nejde to, nejde to (připážení pokrčmo - ruce provádí supinaci a pronaci), necháme to na léto (tleskání v rytmu).

Pak přichází na řadu otužování ve sprše a pomalý vstup do bazénu (polévání dítěte vodou až úplné ponoření).

Hlavní část cvičení (plavání) probíhá s názornou ukázkou plavecké instruktorky na panence. Vše je doprovázeno zpěvem rodičů (jednoduché písně typu Houpy, houpy, kočka snědla kroupy nebo Pásla ovečky, Holka modrooká, Pec nám spadla, Prší, prší aj.). Je důležité udržovat neustálou zrakovou kontrolu obličeje dítěte, sledovat jejich výraz, co do spokojenosti a momentální nálady. Pro zklidnění často využíváme polohu klubíčka s mluvením (konejšení) na dítě. Nejčastěji se však osvědčuje poloha na zádech a na bříšku. V poloze na zádech nacvičujeme tzv. floating (vznášení).

Závěrečná část je zkrácena většinou na rozloučení - zamávání si a cca deset minut na vyzkoušení si právě se naučených věcí a na pohráni si s dětmi ve vodě.

Po plavání jsou dvojčata strašně hladová, ale jeden musí vždy čekat, protože se zde nedají kojit současně. Po nakojení ihned usínají.

Návštěvy: 9

Raná citlivost dítěte na interpersonální vztahy se projevuje rovněž ve výzvách a interpersonálních hrách, v kterých dítě požaduje něco od druhého, který od něj zase na oplátku také něco požaduje nebo mu odpovídá, když na něj přijde řada. Kolem tří měsíců se objevují první výzvy ve formě pláče, vyjadřujícího příkladně nespokojenost při odchodu dospělého. Tyto situace, kdy bývá pláč často spojován s utěšováním druhou osobou, vytvářejí v dítěti ambivalentní emocionální stav nespokojenosti spojené s očekávaným uspokojením. Prapůvodně se tato výzva objevuje jako reakce na tento protichůdný emoční pár, oscilující mezi smutkem a nadějí. Tak se mezi dítětem a okolím vytváří emoční komplex jakési „vzájemné modulace“: „nespokojenost poskytuje vzrušení a plné projevení přání (touhy), uspokojení ji pak přerušuje a zmírňuje“ (Malrieu, 1953)

Z tohoto důvodu se osvědčila dětská lehátka, která kojencům umožňují „být“ ve společnosti a ne jenom ležet v postýlce. (Obr.: první cílené úsměvy)

Procházky: 4

Žofín, Letná, Tiché údolí až Únětice, Stromovka.

Preventivní prohlídky: 3

(přeočkování TBC - na Karlově náměstí, Oční - Krč, Pediatrie A: 4140 g, B: 4260 g)

4. měsíc:

Pohybová výchova

Plavání: 2

Kvůli rozsáhlým záplavám Vltavy je plavání dvakrát zrušeno a tak nacvičujeme polévání doma ve vaničce.

Přesto však dvojčata dělají pokroky v plavání, ve vodě méně brečí a začali s nácvičením potápění. (od polévání kelímkem až po ponoření celého obličeje - na povel: „á šup“).

17. 8. 02 / B se otáčí na břicho. Od této chvíle dvojčatům již nestačí jedna dětská postýlka a poprvé spí každý ve své postýlce. Jejich první násilné oddělení! Matka pociťuje, jakoby se každý z nich cítil náhle osamocen.

Návštěvy: 6

Výlety: 2

Procházky: 5

Preventivní prohlídky: 2

Neurologie: Dr. Hanušová: objektivní vyšetření :

A - obvod hlavy přiměřený, VF v úrovni, predilekce hlavy vpravo, hyperexcitabilita, Mooro +, sluch +. V poloze na břiše začal zvedat hlavu, z polohy na zádech se dostane na bok na obě strany.

B - velice čilý, usmívá se, obvod hlavy přiměřený, VF v úrovni, mírný hypotonický syndrom, Mooro +, sluch +, úchopy +

21. 8. 02 /kontrola na pediatrii A: 4400 g, B: 4640 g

A pláče u kojení – pediatr: vysadit vit B6 a Lefax

22. 8. 02 / Dle doporučení pediatra rodina zapůjčuje váhu s cílem zjistit, jestli mléko při kojení ještě stačí pro příbytek na váze a zda toto není případně důvod pláče A. Váhy se zapisují celý týden do tabulky, dvojčata se váží před a po kojení. Během jednoho týdne rodina zjišťuje, že při častější frekvenci vypijí menší množství mléka. Naopak při prodloužených intervalech v kojení vypijí dvojčata větší množství mléka a celkově vypité množství mléka za 24 hod je vždy téměř shodné. Také je zajímavé, že při prvním kojení vypili každý okolo 200ml mléka a po zbytek dne již jen kolem 300ml. Každý tedy za den vypije přes půl litru mléka. Ukazuje se, že výživa kojením je zatím dostatečná.

5. měsíc:

Pohybová výchova

Plavání: 4

Je vidět, že se dvojčata na plavání už těší. Poznají, že jsme dorazili k bazénu (asi podle vlhkého prostředí, které je cítit chlórem, a taky podle hluku a šplouchání vody). Vodu a pohyb v ní mají snad ještě více rádi než minulý měsíc (tento poznatek matka vypozeruje jak při lekcích plavání kojenců, tak i doma ve vaničce). Dvojčata hlavně začínají pozorovat i ostatní děti ve vodě. Jde o navázání prvních interpersonálních vztahů, kdy voda děti uvolňuje a působí tak kladně na jejich psychiku. Matka i otec si navzájem sdělují vypozerované okamžiky, jak se děti na sebe vzájemně smějí a snaží se tak o první komunikaci.

Motorika: Běčko začíná spát samo o sobě na bříšku. Áčko se zatím na bříško neotáčí.

Obr.: potápění

Preventivní prohlídky: 3

Ortopedie- kontrola kyčlí

Neurologie:

A - celkově od poslední kontroly spánek dobrý, prospívá, je plně kojen, chodí plavat. Objektivně - usmívá se, obvod hlavy přiměřený, VF v úrovni, lehce hypotonie zádového svalstva, reflexy symetricky výbavné, úchopy +, Mooro +, sluch +. V poloze na bříšku se oboustranně opírá o ručky

B - usmívá se, sleduje dobře okolí, houká si, brouká si, je plně kojen. Objektivně - obvod hlavy přiměřený, při přitahování se do sedu lehce zaklání hlavičku. V poloze na bříšku se dobře opírá o ručky. Otočí se na bok, na pravou stranu trochu lépe. Úchopy +, Mooro +.

Pediatric - z krevních výsledků vyplývá, že jsou oba chudokrevní. Také je doporučen nemléčný příkrm. Dostali každý 2 lžičky banánu s jablkem. A pak brečí a zvrací. Další příkrm - mrkvovou šťávu již snáší bez problémů.

Návštěvy: 5 (z toho dvakrát měli na návštěvě stejně starého chlapečka)

Výlety, návštěvy: 2

Litoměřice, Velký Borek

Hlídaní: 1

18. 9. 02 /První hlídání na 2 hod cizí osobou mimo rodinu. Dvojčata pouze spala.

6. měsíc:

Velice pokročili v socioafektivním vývoji, chtějí se stále více zapojovat do denního režimu rodičů. Zatím ještě nesedí a není možné používat dětské jídelní stoličky. Přestože jsou v jedné místnosti, třeba i hned vedle stolu a jsou v dětských sedačkách (viz výše), chtějí a důrazně dávají najevo svoji žádost být také u jídelního stolu, což znamená vzít si je na klín. Také denní potřeba spánku se změnila. B spí většinou déle a více. A méně a kratší dobu. Jsou situace, kdy je jeden vzhůru, a když usne, tak se probudí druhý. Také sledují, že když si všimám A (jsem u něj a mluvím na něj), ozve se B a naopak. Vyžadují si svojí pozornost.

Pohybová výchova

Plavání: celkem 3 lekce

Na plavání je třeba jeden dospělý na jedno dítě, proto když jeden z rodičů nemůže, plavání se musí zrušit. Otec si na každé plavání bere dovolenou. Je to celodenní rodinná záležitost (výprava na plavání, cesta, vlastní plavání, min. hod po plavání na oblékání, kojení, pak oběd, procházka, nákup, cesta zpět).

B zkouší nové plavecké brýle doma ve vaně, A nechce brýle ani vyzkoušet.

Motorický vývoj: 15. 10. 02 A - první otáčení na břicho, B totéž již od 17. 8. 02.

Preventivní prohlídky: 2

27. 9. 02 kontrola pediatrie - (A: 4420 g, B: 4650 g) Nepřibrali za měsíc téměř nic, nařízení pediatra: mléčný příkrm Omneo (1x kojení, 1x Omneo)

1. 10. 02 kontrola pediatrie - vážení (A: 4630 g, B: 4950 g). Z toho plyne, že jim kojení již nestačilo.

Návštěvy: 8**Výlety, návštěvy: 1**

25. 10. 02/ na nákupech Smíchov

Hlídaní: 1

Poprvé hlídá otec sám, zešedivěl.

Procházky: 3

Výtvarná výchova:

Tři Otisky LHK a tři otisky LDK. (při narození - nejmenší uprostřed, v půl roce a v roce)

A:

B:

Pracovní výchova

Dvoječata mají ve stále větší oblibě muchlání a trhání novin. Většinou jsou při této činnosti v poloze na bříšku.

7. měsíc:

13. 11. 02 / A říká první slovo „táta“ (zřetelně a jasně řečeno, ale je to tzv. echolálie - dle praktického slovníku medicíny z r. 2000 tj. opakování slov pronesených druhou osobou, vyskytuje se fyziologicky v ranném dětství jako součást vývoje řeči). Za 2 dny totéž B. Motoricky pokročili, objevují se u obou první pokusy o klek.

Pasení koníků (viz obrázek).

Hudební výchova

A drží sám chrastítko, mává s ním a poslouchá

Pohybová výchova

Plavání: 4 lekce

2. 11. 02 / Poprvé se koupají doma ve velké vaně (napuštěna do poloviny)

Preventivní prohlídky: 3

Neurologie:

A - otočí se na obě strany na břicho, v poloze na zádech si dává nožky k ústům oboustranně, nyní je přikrmován, začal přibírat na váze, spánek v poslední době je trochu neklidný, chodí plavat. Objektivně - obvod hlavy přiměřený, VF v úrovni, normotonický, celkově motoricky velice pokročil, úchopy +, Mooro +.

B - celkově od poslední kontroly udělal motorický pokrok, plave, je stimulován. Jinak se převrací na břicho, na levou stranu hůře, v poloze na břiše vysoko zvedá hlavičku. Objektivně - obvod hlavy 44 cm, psychicky čilý, přitahuje se dobře do sedu, na břicho se překulí lehce asymetricky.úchopy +, Mooro +, sluch +.

Pediatric očkovaní; A: 5830g , B: 6290g. Konečně přibývají na váze.

Zrušeno jedno mléčné jídlo (v době oběda) a nahrazeno nemléčným příkrmem - kaší (rýžovo-mrkvová, bramborová apod.). Jedí bez problémů a tento jídelníček udržují i nadále.

Návštěvy: 7

Výlety, návštěvy: 5

Hlídaní: 1 (otec sám)

Procházky: 1

8. měsíc:

V tomto měsíci další motorický pokrok: A popolezl k šňůrce od hada na kojení, B popolezl pro dudlík.

Běčko říká slabiky: máma, táta a slabiky baba, dada.

Také prožívají své první Vánoce, poprvé je celá rodina u stolu (vyřešeno dětskými autosedačkami- zatím stále nesedí). Vnímají změněnou atmosféru. Největší radost mají z obalových papírů od rozbalených dárků, v kterých po dlouhém trhání a muchlání znavení usínají (možná i proto, že jsou nemocní - berou první ATB). A našel velkou papírovou tašku a v průběhu Štědrého večera do ní neustále bouchá jako na buben.

Pohybová výchova

Plavání: pouze 1 lekce 4. 12. 02 / První plavání v Hotelu Praha (Kenny klub, stejný klub jako při plavání v Lázních Relax na Vinohradech).

2. 11. 02 se dvojčata poprvé koupají doma ve velké vaně (napuštěna do poloviny). Ze začátku jsou ve vaně na bříškách. Ke konci měsíce si B cíleně lehá na zádička a velice se mu to líbí, i když mu A stříká vodu do očí. A tak je B nucen přivírat oči.

Ke konci měsíce po koupání na přebalovacím pultě objevuje A box s kosmetickými ubrousky a baví se tím, že je jeden po druhém vyndává. B jej přitom sleduje a další den se tímto způsobem baví zase on. (ve vaně – B vlevo, A vpravo)

B při pasení koníků dělá kývavé pohyby doleva, doprava, A v kleku dělá kývavé pohyby tělem dopředu, dozadu – klek, sed na paty.

Preventivní prohlídky aj.: 6

Neurologie:

A - celkově velice čilý, v poloze na zádech si bere kolínka oboustranně, v poloze na břiše se opírá o jednu ručku, brouká si, houká si, je spokojený. Objektivně - VF v úrovni, obvod hlavy 44 cm, po stránce motorické i psychické v pořádku.

B - mírný hypotonický syndrom. Jinak se začíná dostávat na kolínka, symetricky, v poloze na bříšku se opírá o jednu ručku, obvod hlavy 45 cm, VF v úrovni. Vše čile sleduje, usmívá se, úchopy 0.

17. 12. 02 Pediatrie: B - Spiropent, Pamykon, Nasivin

18. 12. 02 Pediatrie: B poslechově zhoršen, nasazení ATB Zinat (druhý den zvrací ATB)

20. 12. 02 Pediatrie: A také dostává ATB

23. 12. 02 Pediatrie: A má teplotu 38,5°C

Hudební výchova

Aktivně zkouší vytvořit různé zvuky pomocí různých předmětů. A např. bouchá dudlíkem do boxu na kosmetické utěrky. Také mají v oblíbenosti dětské pianko a sami dokáží mačkat klávesy.

Návštěvy: 5

Výlety, návštěvy: 1 (+ 2 nákupy)

Hlídní: 1 (nevlastní sestra dvojčat)

Procházky: 1

9. měsíc:

24. 1. 03 / A dva dolní řezáky

A se zajímá o elektrický kartáček

Pohybová výchova

Plavání: 1

Dvojčata motoricky pokročila. Počátkem měsíce lezou již mimo prostor deky po pokoji.

Také se A poprvé postavil v postýlce (4. 1. 03) a kouká na B. Jsou z toho oba udiveni. B

začíná s polostojem u sedačky až ke konci měsíce (o měsíc zpožděn). Také sed je již stabilní, a tak mohou být dvojčata počátkem měsíce u jídelního stolu v jídelních dětských stoličkách (viz obrázek).

Pracovní výchova

Vyrábíme papírové čepice.

Preventivní prohlídky: 3

27. 12. 02 Pediatrie: B ráno poslední ATB, je již v pořádku.

30. 12. 02 Pediatrie: A již také v pořádku.

14. 01. 03 Očkování Infanrix II..

A ekzém v ohbí levé ruky.

Návštěvy: 7

Výlety, návštěvy: 1 (+ 2 nákupy)

Hlídní: 4 (z toho 2x nevlastní sestrou dvojčat)

Procházky: 4

Pro nemoc nebyli dvojčata cca 15 dní venku

10. měsíc:

Poprvé s rodiči na horách (Jizerské) společně s prarodiči z matčiny strany. Změna prostředí jim výrazně nevadí. Poprvé se seznamují se sněhem. B se sníh a zima moc nelíbí. Vrací se velmi opruzení (pediatr - na horách je měkká voda, je to prý typické).

Poprvé sami drží a ochutnávají kuřecí stehno a moc jim chutná! Nicméně následují průjmy.

Pohybová výchova

Plavání: 3 (1x zrušeno kvůli opruzení).

Motorika: 28. 1. 03 kluci trénují stoj s přidržením o okolní předměty (u topení, u štaflí, v postýlce – viz obr.)

20. 2. 03/ A klečí na kolenou bez opory.

26. 2. 03 B konečně leze po kolínkách (neplazí se jako Meresjev).

Preventivní prohlídky: 4

11. 2. 03 pediatrie: A:8410g, B: 9180g

očkování Infanrix

Návštěvy: 8

Výlety, návštěvy: 2 (+1 nákup)

V porodnici – dvojčata si s velkým zájmem prohlížejí miminko (vidí poprvé menšího človíčka, než jsou oni).

Hlídaní: 2

Procházky: 5

Stromovka, Malá strana, Kampa, Žofín, Karlův most.

16. 2. 03 /procházka poprvé bez kočárku. Kluci se nesou v klokankách. Matka nemůže unést, a tak otec nese jednoho na zádech a druhého na břicho – božský pohled!

23. 2. 03 /Dvojčata poprvé v ZOO. Vnímají pouze zvířata, která jsou blízko a se zájmem.

11. měsíc:

Pohybová výchova

Plavání: 1 (3x zrušeno - nastuzení).

Dvojčata lezou úplně všude!

19. 3. 03 Dvojčata ve vaně „soutěží“, kdo chytí výše proud tekoucí vody.

Hudební výchova:

3. 3. 03 Dvojčata sami dělají paci, paci, pacičky

16. 3. 03 Dvojčata dokáží předvést „taaak je veliký“ (viz obrázek).

Preventivní prohlídky:

4. 3. 03 Neurologie:

A celkově od poslední kontroly velice pokročil, cvičí, živě reaguje na okolí. Sed pevný, leze, stojí v postýlce. Leze velice rychle, dostane se pomalu ze stoje na čtyřech do stoje na nohou.

B celkově dobře prospívá, chodí plavat, motoricky pokročil, sed má pevný, dostává se i do vzpřímeného kleku, stoupá si v postýlce, objektivně čilý, obvod hlavy přiměřený, VF v úrovni, úchopy -, sluch +, motoricky odpovídá věku.

8. 3. 03 Pediatrie - A horní řezáky – vysoká TT - (podán Panadol), B dva dolní řezáky bez teploty.

18. 3. 03 očkování dětská obrna

Návštěvy: 7

Mimo jiné i stejně starý chlapeček – zájem o jeho prohlídku je veliký.

Hlídání: 4

Procházky: 1

1. rok:

Týden na horách (Pec pod Sněžkou, Husova bouda). Dvojčata samozřejmě ještě nelyžují, a proto „chodí“ pouze na sáňky nebo se nosí v nosičích na zádech. V tomto týdnu dochází k mohutnému rozvoji lezení po čtyřech pro touhu prozkoumat nové, cizí prostředí. Většinou se drží spolu. Sami se jeden bez druhého nevydávají.

Nemají strach z cizích osob, nechají se jimi odnést i mimo dohled rodičů.

Na chatě jsou i stejně stará holčička (ale ta je již chodící) a chlapeček o cca rok starší (ten si s nimi většinou nehraje).

A se jeví jako více společenštější a navíc snáší lépe změny prostředí. Přibyly mu dva dolní řezáky (tentokrát bez teploty).

B je více citlivý. Vadí mu, když mu jen spadne sněhová vločka na obličej.

Na konci týdne matka úraz obou kolen (LDK - pevná ortéza, PDK- ortéza s kloubem - chůze o francouzských holích). Matka přestává být schopna se starat o roční dvojčata.

Situaci vyřeší příjezd babičky (která si bere dovolenou). Babička také učí dvojčata na nočník.

21. 04. 03/ Velikonoční pondělí - dvojčata mají pomlázku a hodují s otcem matku.

Oslava prvních narozenin. Je hezké počasí, jsou v nově zbudované ohradce (tzn. na oplocené terase venku - viz obrázek), kde si hrají s hračkami. Oslava probíhá společně se stejně starým chlapečkem. Poprvé se houpají v houpačkách, mají tendenci v nich usnout.

Pohybová výchova

Plavání: 1 (a pak dlouhodobě zrušeno pro úraz matky) .

Hudební výchova

A sám ťuká dvěma nalezenými kamínky o sebe. Také se dokáže zaposlouchat, když B pláče.

A rád cinká lžičkou o dojedanou přesnídávku.

B se líbí hra na indiána. (B dělá ÁÁÁ a otec plácá rukou přes pusou). Také dokáže troubit na trumpetku.

Preventivní prohlídky: 1

Pediatric: A: 9410, B: 10 000g

Návštěvy: 4

Hlídaní: 4

Procházky: 1

Výlety, návštěvy: 2

Kluci slaví narozeniny své nevlastní sestry, v restauraci jsou dětské stoličky, a tak celkem sedí u stolu, nechají se chovat personálem a nosit po restauraci (personál čínské národnosti – kluci se nebojí žádné cizí osoby v restauraci).

13. měsíc:

Motorický vývoj:

4. 5. 03 Dvojčata opouští ohrádku a vydávají se sami po kolenou na průzkum zahrady. Nebojí se vzdálit se z dohledu dospělých. Lezou po holých kolenech v trávě (je sucho a teplo). B je citlivější, co se týče otlaku kolen a snaží se je odlehčovat, a proto raději vyžaduje chůzi za ruce (s oporou dospělé osoby).

B se dokáže sám houpat na houpacím koníku.

A zaujal kočárek (jeho kola) a snaží se tlačit do kočáru. Využívá kočárek jako chodítko. Zvládne dva, tři kroky a padá.

18. 5. 03 / B udělal samostatně dva kroky, 20. 5. 03/ čtyři kroky a 21. 5. 03/ deset kroků

A vyleze samostatně na dvířka u ohrádky.

Pohybová výchova

Plavání:

7. 5. 03 opět bez plavání, ale je hezké počasí, takže se dvojčata koupou venku ve vaničce na terase. Přelévají vodu z kelímku do kelímku.

Hudební výchova:

27. 4. 03 / Dvojčata se naučili troubit na trumpetku - krátké a dlouhé tóny.

5. 5. 03 A při otvírání dvířek pračky bouchá B do hlavy. B místo pláče jde bubnovat na buben pračky. A se tam také tlačí, a tak nakonec bubnují společně.

Preventivní prohlídky: 3

13. 5. 03 očkování Dětská obrna

11. 5. 03 B horní řezáky

23. 5. 03 A 1. stolička vlevo nahoře

Návštěvy: 4

Výtvarná výchova:

8. 5. 03 večer kluci objevili v pokojíku v přebalovacím pultě mast na opruzeniny a parádně se zmazali (viz obrázek).

Výlety, návštěvy: 5

30. 4. 03 /kluci na hřišti Tatranu - zahájení tenisové sezony, opékání buřtů, veřejná zábava,
1. 5. 03 /na pouti – kluci se houpají v lodičkách, jedou v létajících kačerech za doprovodu rodičů, odpoledne na návštěvě u známých.
16. 5. 03/procházka spojená s návštěvou na stavbě - lezou přes cihly, do písku, pak i do cementu (pak jsou omyti venkovní hadicí).
21. 5. 03 /na návštěvě za miminkem, dvojčata vidí kojení, snaží se složit skládačku (kolečka od největší po nejmenší velikost), skáčí a houpou se s pomocí na gymballu. Jedí poprvé čokoládu.
25. 5.03 /na hřišti Tatranu na tenise – dvojčata sledují hru, ale již nechtějí sedět v kočárku.

Hlídní: 3

Procházky: 2

15. 5. 03 procházka- kluci jdou za pomoci popruhů od kočárku.

14. měsíc:

Vztahy - 15. 7. 03 dávají si vzájemně pusinky.

Pohybová výchova

Motorika - dvojčata chodí přes celý pokoj již sami.

Plavání v moři a v rybníku v jižních Čechách.

Jízda (vození se) na kole.

Hudební výchova:

31. 5. 03 kluci společně „mluví“: bubu, baba

Pasivní poslech živé hudby.

Výtvarná výchova

Maximální využívání zahrady k vnímání krásy. Dvojčata si vše osahávají - stromy, listí, květiny (i růže). Objevili na zahradě kopec hlíny a hrají si jako na písku (v. obrázek). Rádi se vozí po zahradě v kolečku. Za pěkného počasí jsou neustále na zahradě, kde spí (v cestovních postýlkách) i jí. Přes den jsou jen s matkou a oplocení zahrady vůbec neopouští, neboť by se nedali venku uhlídat.

Také uzrály na zahradě třešně, a tak se kluci jimi zdobí.

Pracovní výchova

Preventivní prohlídky, nemoci aj.: 2

3. 6. 03 Neurologie:

A celkově pěkně stojí, sedí pevně, leze, chodí za obě ruce, celkově dobře prospívá, odpovídá věku.

B udělalo deset kroků samostatně, leze, celkově odpovídá věku. Neurologická kontrola končí.

8. 6. 03 /A další stolička + dolní řezák (již čtyři řezáky nahoře, čtyři dole)

24. 6. 03/ A má klíště

Návštěvy: 2

Výlety, návštěvy: 2 týdenní pobyty (+ 1 nákup)

Týden Chorvatsko (autem přes noc). Cestu snáší celkem dobře. Mají na spaní udělaný velký prostor (nejsou v autosedačkách!), tak skoro celou noc spí.

Je červen a slunce je již silné, neustále je někdo z dospělých zahání pod slunečník, dává nazpět čepici, přimazává krém. Koupou se v (teplejším než moře) nafukovacím bazénku za doprovodu dospělého (kolem se pohybují čtyři dospělí - rodiče a prarodiče z matčiny strany) jdou „plavat“ do moře (nafukovací lehátko, kruhy, rukávky, s přidržením rukama dospělého). Také se seznamují s jinými dětmi, které si k nim chodí do bazénku hrát a půjčují si navzájem hračky a různé modely nafukovacích kruhů. Nejvíce, téměř po celou dobu pobytu, si hrají se stejně starou holčičkou - jejich první kamarádka. Každý večer společné procházky po hlavní pěší zóně a po návratu chtějí ještě pozorovat z okna procházející se lidi. Snaží se na ně „volat“. Upozorňují na sebe. Jako by říkali: „ Haló, tady jsem!“ . Spát chodí velice pozdě.

Týden v jižních Čechách ve Stráži nad Nežárkou (matka kurs: Turistika a sporty v přírodě). Za pomoci otce dvojčata absolvují téměř celý kurs s matkou. Nesou se v krosnách na zádech (turistika, orientační běh atd.) nebo sedí v kolosedačce a vezou se. To se jim líbí. Je to pro ně něco nového, a taky jsou z toho náležitě unaveni a usínají. Na hlavě mají helmu a ta je při dřímání táhne dolů dopředu. Nakonec otec helmu připevňuje izolepou k opěrce kolosedačky, takže pak mohou bez problémů spát i na kole. Také se koupají v rybnících a vozí na vozíku pro zdravotně postižené. Jeden večer prožijí u táboráku, kde poslouchají písničky, sledují oheň a veškeré dění kolem, až nakonec u táboráku usínají.

Hlídní: 6

Procházky: na dovolených každý den

15. měsíc:

Pohybová výchova

Plavání:

19. 7. 03/ projížďka na kolech - kluci to milují, ale bohužel to není často. Jeden z rodičů musí vždy čekat na druhého, jeden rodič dvojčata opravdu na kole sám neuveze.

Preventivní prohlídky, nemoci aj.: 3

27. 6. 03 A horečka (Brufen), 29. 6. 03 s A na pohotovost Homolka (30. 6. 03 objevení pravé horní stoličky)

1. 7. 03 A - pediatrie, 4. 7. 03 A opět na kontrole na pediatrii

Návštěvy: 5

Mimo jiné dva kluci 5 a 6 let.

Výlety, návštěvy: 4 (+3 nákupy)

13. 7. 03 /vila Barrandov - na oslavě narozenin, dvojčata se seznamují s novými tvářemi (cca 15 osob), grilování - také ochutnávají.

18. 7. 03 / na návštěvě na chalupě u prarodičů z otcovy strany.

Hlídní: 7

Procházky: 6

16. měsíc:

Pohybová výchova

Plavání: Na vodopádech Jedlová - kluci se koupají ve studené řece (viz obrázek).

Cyklistika: 1

Preventivní prohlídky, nemoci aj.: 6

29. 7. 03/ A večer úraz na čele (po vykoupání a oblečení do pyžama): A stojí a kouká na B. Neudrží rovnováhu, padá a čelo narazí na roh zdi. Na čele se hned objevila velká kapka krve a poté to teče proudem. V Motole nešíjí, dávají pouze tři „mašličky“.

31. 7. 03/ očkování

B druhý horní řezák (nalevo) - celkem 3 řezáky nahoře.

4. 8. 03 /Pediatric: výsledky negativní (A mělo klíště - viz výše)

7. 8. 03 /B druhý horní řezák (napravo) - celkem 4 řezáky nahoře.

11. 8. 03/ B teplota 38,5°C (dostává Brufen)

21. 8. 03 /A večer při koupání pozvracelo B hlavu. Oba jsou zmateni, ale nepláčou.

A levý horní špičák (možná si sahal do pusy na nový zoubek).

25. 8. 03 /A kožní molluscum contagiosum (kožní virové onemocnění). Doktor propichuje a vymačkává bělavou hmotu z podkolení.

Návštěvy: 6

06. 8. 03/ Návštěva - kluci jedí broskve, tyčinky.

10. 8. 03 / Večer návštěva (kluci vidí v bříšku miminko), grilování na zahradě.

14. 8. 03/ Návštěva stejně starý chlapeček - hrají si společně na zahradě. Chlapeček je jedináček, od matky se nevzdaluje. Oproti dvojčatům veliký rozdíl.

Výlety, návštěvy: 3 (+1 nákup)

Čtyři dny pobyt chalupa Jizerské hory.

10. 8. 03 / V Průhonicích na tenisovém turnaji, potom v parku.

24. 8. 03 / V pražském ZOO. Kluci jedou v dětské tramvaji, ale B se sám bojí jet a tak matka jede s nimi. A má strach ze žiraf. Odpoledne Stromovka.

Hlídní: 6 (z toho dvě noční)

Procházky: 3

27. 7. 03/ Na zahradě.

16. 8. 03 /Josefův důl.

22. 8. 03 /Praha (Vodičkova ulice - Dům fotografie, pak v parku „ V jámě“ a na dětském hřišti). Kluci obsazují pískoviště, půjčují si hračky (žádné s sebou nemají). Jsou v převaze oproti dětem „mono“ a nejsou tolik fixováni na matku.

23. 8. 03 /Letná - na pískovišti (také dvojčata - holky, ale ještě jsou v kočárku), pak oběd na Letné.

17. měsíc:

Pohybová výchova

Plavání: 1 (Hotel Praha)

24. 9. 03 / Dvojčata začínají jezdit na odrážedlech A nepochopí a nese odrážedlo mezi nohama, B ihned pochopí princip, vozí se.

Preventivní prohlídky, nemoci aj.:

1. 9. 03 / B levá horní stolička.

Celkový stav zubů: A 12 (4 řezáky nahoře, 4 řezáky dole, 4 stoličky)

B 8 (4 řezáky nahoře, 2 řezáky dole, 2 stoličky nahoře)

Sociální vývoj:

1. 9. 03/ B řekl: „Mami, děkuji.“

Dvojčata pomáhají při úklidu (viz obrázek).

Procházky: 2

Procházka na pražském hradě a zahrady.

Návštěvy, výlety: 3

Chomutov (tři dny) – u babičky a dědečka. Dědeček: „Už se taky poprvé poprali! B si našel v lese pařez a sedl si na něj. Když to A viděl, chtěl si také sednout, začal do B strkat...“

Pouze s matkou na stadionu Rošického. Nedají se uhlídat, každý se rozbíhá na jinou stranu (jeden na písek, druhý na běžeckou dráhu, atd.)

Na pouti v Roztokách. Na autíčka se odváží jen A, B nechce.

Návštěvy: 4

Hlídaní: 20

18. měsíc:

Pohybová výchova

Plavání: 1 (2x zrušeno)

Výtvarná výchova

A v nestřežený okamžik rozbalil oblečení pro miminko - holčičku (růžová mikina a džínky) a chce si to obléknout. Nakonec ho matka obléká, A se dívá do zrcadla, napařuje se a nakonec se chce i vyfotit...a tak i fotíme.

Hudební výchova

4. 10. 03 /Stále ještě hezké počasí, a tak jsou dvojčata celý den na zahradě. Pomáhají sázet cibuloviny. Sbírají vlašské ořechy a B jimi o sebe ťuká a poslouchá, jak mu to pěkně hraje a ukazuje to A.

Návštěvy, výlety: 1 (+ 1 nákup)

Tři dny v Chomutově - u babičky a dědečka. Před domem mají jedlé kaštiny. A hned při příjezdu zakopl a celý je podřený a popíchaný a B také jeden sebral do ruky, a tak kluci přijíždí ubřečení. Loučení pak probíhá bez problémů, nepláčou.

Návštěvy: 5

B v nesledovaný okamžik vylezl na stůl a rozdobil a snědl čtvrtku bábovky. Matka se zlobí, je mu to líto, ale nebrečí. (viz obrázek).

Návštěva miminko: A i B chodí obdivovat miminko, které leží na jejich vystlaném prostoru. Dvojčata mají před miminkem respekt, dávají pozor nestrkají se u něho, jemně ho hladí, chápou ohled a opatrnost.

Hlídaní: 2

Procházky: 2

19. měsíc:

Sociální vývoj

22. 11. 03 / A sedí s redukcí pro děti na velkém WC, B se neodvažuje ani sednout.

Pohybová výchova

Plavání: 2

30. 10. 03 / Kluci skáčou a hrají si v obrovském kopci nahrabaného listí. Snaží se hrabat i sbírat listí do pytlů.

Pracovní výchova

7. 11. 03 /B společně s otcem montuje dětský stolek a židličky, A se neúčastní, nezajímá ho. Po smontování se však oba s chutí společně usazují k novému stolečku.

10. 11. 03 /kluci si hrají v listí na zahradě

Preventivní prohlídky, nemoci aj.:

4. 11. 03/kontrola pediatrie + očkování Infanrix

7. 11. 03 /kluci nastydli.

Procházky: 1

Návštěvy, výlety: 1

2 dny v Chomutově - u babičky a dědečka.

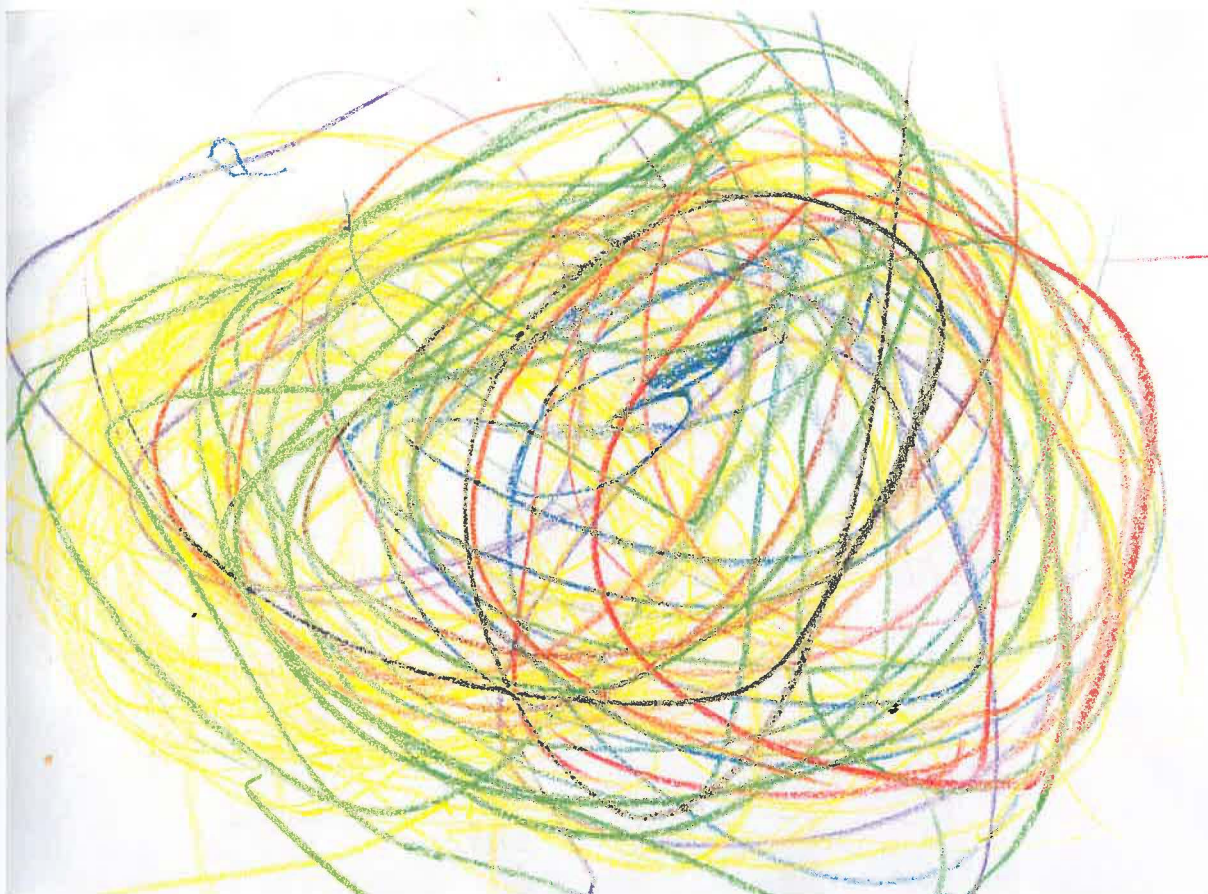
Návštěvy: 5

1. 11. 03 / návštěva nevlastní bratr dvojčat + jeho dcera, hrají si společně

Hlídaní: 8

Výtvarná výchova

14. 11. 03 /dvojčata kreslí u nového stolečku

20. měsíc:

Tento měsíc prožívají své druhé Vánoce. Štědrý večer společně s nevlastní sestrou, po večeři a dárkách přijíždí nevlastní bratr a za cca 1 hod společně odjíždějí.

Sociální vývoj:

13. 12. 03 /Hrají si s panenkami po matce (viděli panenky u paní doktorky a hned je chtěli).

Pohybová výchova

Koupání doma ve vaně s matkou.

Odrážedla - jízda na nich se velmi zdokonalila, nebojí se ani z kopce, dokáží zastavit i ve velké rychlosti. Když jedou společně, odrážedla vydávají velký rámus, ten se jim velmi líbí.

Hudební výchova

Zatím stále pasivně, tento měsíc navíc poslech vánočních koled.

Výtvarná výchova

Kluci zkouší převleky - čepice a opasky rodičů (viz obrázek).

Pracovní výchova:

Na zahradě s matkou staví malého sněhuláka.

Procházky: 1

Návštěvy, výlety: 3

Týden v Jánských lázních společně s paní na hlídání (ta je na 3 dny, pak přijíždí otec). Dvojčata v době, kdy je matka na praxi, chodí na procházky po okolí. Nemají problémy v seznamování se s novými osobami. Nečiní jim problém vzdálit se a jít se podívat samostatně někam jinam, například do společnosti neznámé skupiny studentů. Dokonce nám

jednou přivádí za ruku ukázat nového kamaráda (Dg.: nanismus - trpasličtví). Kluci ještě nemluví, ale z očí je možné vyčíst tu vzrušenost nad človíčkem, kterého objevili, který je dospělý, ale je přitom skoro stejně veliký, jako oni. Gesta nadšení a obdivu z nového známého jsou nezapomenutelná.

Staroměstské náměstí - Mikuláš a čerti. Kluci se nesou v krosnách na zádech. Je tam spousta lidí, obchází vánoční strom (ani se neprotlačují k zvířatům). Potkáváme známé a pár čertů, andělů a Mikulášů. S jedněmi se pozastavujeme. Z kluků nic „nevytáhli“ (básničku či písničku) a snaží se je nestrašit. Přesto z nich jsou dvojčata vyjevená. Neví, jestli se mají bát či nikoliv.

Tři dny v Chomutově u babičky a dědečka.

Návštěvy: 3

7. 12. 03 /návštěva nevlastní bratr s dcerou – dvojčata jsou její strýcové (je cca o 1,5 roku starší)

Hlídní: 10

21. měsíc:

Sociální vývoj:

Dvojčata se snaží zapojovat do všedních i nevšedních aktivit (např. pomáhají hrabat sněh).

Procházky: 2

Na Staroměstském náměstí kluci konečně vidí poníky. Kluci se většinou nesou v krosnách na zádech. Jsou k lidem až moc důvěřiví, družní. Na obědě nám např. došly hranolky, a dvojčata neměli nejmenší zábrany vzít si je u jiného stolu! B si pak dává pusinky s neznámou holčičkou u vedlejšího stolu. Zpět k autu se vracíme tramvají, jedou poprvé.

31. 12. 03/ kluci se vezou na sáňkách, nebo jdou sami.

Návštěvy, výlety: 1

4 dny v Chomutově u babičky a dědečka.

Návštěvy: 6

Hlídní: 14

Pohybová výchova

Sáňkování: 1

Poprvé objevují klouzání po kombinézách na sněhu.(délka kopce cca 3 metry - viz obrázek). Moc se jim to líbí, vydrží asi 1 hod. Jsou již promáčení, je nutné jít domů. A tropí velikou scénu, nechce jít domů. B také nechce, ale scénu nedělá a za chvíli s rodiči přeci jen jde. A zůstává sám, pak nakonec také jde, ale brečí.

22. měsíc:

Sociální vývoj

17. 2. 04 / Otec večer na tenise, kluci na něj však chtějí počkat, usnuli až ve 22:10 hod.

Procházky: 2

12. 2. 04 Procházka v Průhonicích, pak nákup, dvojčata se perou o jeden nákupní vozík ve tvaru autíčka.

23. 2. 04 Procházka na Vyšehrad.

Návštěvy: 7

Hlídaní: 8

Návštěvy, výlety: 1

11. 2. 04 / dvojčata u otce v práci. B zasedá ke stolu a zkouší telefonovat z pevné i mobilní linky, poté objeví kalkulačku, dálková ovládání od aut, vrat a vše najednou zvládá mačkat. A se posléze nenechává zahanbit a dělá totéž.

Hudební výchova

24. 2. 04 Kluci hrají sami od sebe na hudební nástroje - bubínek, trumpetka, dřívka,...

23. měsíc:

Pracovní výchova

Na zahradě dvojčata sázejí cibuloviny, sejí i odplevelují trávník, pomáhají se zaléváním i se stříháním stromů. Také zasazují vrbičku a jiné keříky. Práce je baví a je hezky, proto mohou být celé dny venku.

Návštěvy, výlety: 3

Na svatbě v Roztokách. Na obřadě je to s nimi neúnosné, utíkají k oltáři a ruší projev. S otcem pak čekají za dveřmi. Na hostině u stolu také neposedí, a tak jen chvíli sedí s jedním svatebčanem, pak s druhým až je vystřídají všechny. B chodí neustále na koláčky, má rád sladké. A chodí také, ale méně často.

Na výstavě i s novomanželi. Nedají se uhlídat (ani ve čtyřech!). Každý se rozebíhá jinam a za ruku jít nechtějí.

Deset dnů samostatně v Chomutově - u dědečka a babičky. Naprosto bez komplikací.

Preventivní prohlídky, nemoci aj.: 1

16. 3. 04 očkování DO

Pohybová výchova

Kluci se nechávají vozit na zádech od desetiletého kluka. Houpají se na houpacím koníku společně, protože se nedohodli, kdo se bude houpat první (viz obrázek).

Procházky: 1

Matějská pouť, ale je zima, tak se houpou jen v lodičkách.

Návštěvy: 4

Hlídní: 5

2. roky:

Sociální vývoj:

Sledují stále častější zapojování dvojčat do denních aktivit. Např. 4. 4. 04 pomáhají s jarním úklidem. V kůlně objevují svou starou vaničku, a tak se do ní oba nasoukali. Také nacházejí staré dětské kolo, ale je pro ně ještě veliké. Věci se odváží v kolečku a navrch si ještě přisedají kluci. Také zkouší s otcem mýt auto vapem.

9. 4. 04/ Dvojčata sledují bagr na zahradě (i sousedovic kluk o rok starší kouká za plotem), který bagruje hned vedle domu pod okny. Se zájmem jej vydrží sledovat celý den (10 - 21 hod) z okna i ze zahrady.

Pracovní výchova

15. 4. 04 / Dvojčata pomáhají na zahradě nosit cihly na dno pískoviště, které den předtím vybagroval bagr (velikost pískoviště: 2x 2metry)

21. 4. 04 / Dvojčata sází (s pomocí matky) květiny z Botanické zahrady.

22. 4. 04/ Dvojčata si hrají na pískovišti. Hrají si hlavně s bagrem a nakládají písek na náklad'ák.

Návštěvy, výlety: 4 (+1 nákup)

Týden na horách v Peci pod Sněžkou na Husově boudě (podruhé na stejném místě). Kluci jsou o rok starší, chodící, takže i přemísťování a oblékání je o to snadnější. Dopoledne s otcem sáňkují nebo jdou na procházku. Odpoledne tráví cca tři hod s paní na hlídání. Každý den po 16 hodině po skončení lyžování jdeme na procházku. Jednou se na procházce setkávají asi s 20 dětmi (čtyřletými až pětiletými), které přejíždějí z lesa na ježdíkách na cestu, po které si kluci vykračují. Děti na cestě zastavují a čekají na paní učitelky. Kluci jsou z dětí nadšeni a přisedávají si k nim do houfu. Druhý den pak sjíždí z rozpustilosti asi třiceti metrový svah u chaty po kombinézách (nevšimli si, že děti jeli na ježdíkách). A šlapat do kopce zpět sám za ruku, B má méně energie, nechce do kopce šlapat, takže je nakonec vyneseno. Na chatě jsou dvě hruba stejně staré děti, chlapeček o dva roky starší a skoro roční holčička. Ta se A moc líbí a chodí ji dávat pusinky.

Čtyři dny v Chomutově- u dědečka a babičky.

17. 4. 04/ Na návštěvě - o rok mladší holčička.

18. 4. 04 /Na návštěvě - nevlastní sestra dvojčat.

Hlídaní: 1

Procházky: 3

20. 4. 04 /V Botanické zahradě, pak v pražské ZOO. Kluci se vezou ve vozíku. Zvířat se již nebojí, líbí se jim gorila, jedou již samostatně v dětské tramvaji.

Návštěvy: 1

8. 4. 04 / Na návštěvu dorazil stejně starý chlapec. Hrají si společně v pokojíku ve stanu, kam postupně nanesou skoro všechny hračky. Pak se i s hračkami přemísťují do obývacího a chtějí se koukat na pohádku.

Výtvarná výchova

3. 4. 04 /Doma, začíná jaro, na zahradě obdivují rozkvetlý špendlík

7. 4. 04 /B hraje pohádku „Kocour v botách“ - chodí po pokoji v matčiných kozačkách (viz obr.). Pak ještě zkouší tátovy brýle.

Pracovní výchova

Pletení pomlázky na Velikonoce s pomocí babičky.

25. měsíc:

Pohybová výchova

27. 4. 04/ po zimě první vyjížďka na kolech. Do kopce rodiče v lese tlačí kolo a kluci musí po svých. A chvíli nechce, ale B na něj čeká a vrací se pro něj. Pak jdou poprvé společně za ruce.

29. 4. 04 / Na Tatranu na tenise. Kluci sledují hru a „hlídají“ ročního kamaráda.

Pracovní výchova

28. 4. 04 se zahrady se stává staveniště, kluci přihlíží, jak se nosí cihly a jiný materiál (viz obrázek).

Preventivní prohlídky, nemoci aj.:

6. 5. 04/ B má klíště

11. 5. 04/ očkování DO

Procházky: 2

procházka Stromovka

Návštěvy, výlety: 1 týdenní pobyt + 1 návštěva.

19. 5. 04 /Na návštěvě u o rok mladší holčičky. Společně na dětské hřiště. Dvojčata zkouší nové houpačky a prolézačky.

22. 5. 04/ Odjezd na Nechanice - dvojčata spí poprvé v dřevěné chatce. Je hrozná zima i prší. Kluci jsou oblečení více než na horách a navrch mají ještě pláštěnky. Zkouší se posadit do lodě (na suchu), osahávají pádlo. Poprvé vidí katamarán.

26. 5. 04 /Celý den s otcem na výletě, podél Ohře. Několikrát dostihnou matku, která sjíždí a mávají z břehu. Večer jsou na Hubertusu u táboráku do noci.

27. 5. 04/ Projíždí se na Hubertusu v lodi s matkou (zadák) a háčkem., potom celý den s otcem procházejí okolí a odpoledne čekají na matku ve Vojkovicích na hřišti, kde se

seznamují s místními dětmi. Mezi nimi s asi desetiletou holčičkou, která se je snaží hlídat a hrát si s nimi. Jejich nejoblíbenější zábavou se stává házení kamínků do vody.

Návštěvy: 3

Mimo jiné o půl roku mladší holčička.

Hlídaní: 8

12. 5. 04 / Dvojčata poprvé zůstávají sami u známé matky v cizím prostředí (o rok mladší chlapeček a desetiletý kluk) naprosto bez problémů.

26. měsíc:

Pracovní výchova

12. 6. 04 /Dvojčata pracují s otcem. Pomáhají rozmontovat stolek elektrickým šroubovákem.

B se jeví jednoznačně manuálně zručnější a zapálenější do takového druhu práce.

Pohybová výchova

Výlet na kolech.

Preventivní prohlídky, nemoci aj.: 3

30. 5. 04 /A má klíště v podkolení.

7. 6. 04 /Očkování žloutenka.

8. 6. 04 /Kluci nastydlí - Mucosolvan, Sinecod, Spiropent.

Procházky: 1

29. 5. 04/ V Roztokách pohádkový les. Kluci sbírají razítka za udělané úkoly. Vše ještě nechápou, ale snaží se o činnost, i když někdy po svém. Setkávají se s pohádkovými bytostmi. Některé se jim líbí a nechají se s nimi vyfotit, z jiných mají strach (drak, čarodějnice). Na konci dostávají diplom za cestu pohádkovým lesem. Velmi si toho považují.

Návštěvy, výlety: 3 + 1 týdenní pobyt

28. 5. 04 /dvojčata v Chomutově u dědečka a babičky

17. 6. 04 - 27. 6. 04 Chorvatsko

Vyjíždíme na noc. Dvojčata spí celou noc. Cestou děláme na tři hod zastávku ve Splitu, než se dostaneme na místo pobytu - poloostrov Pelješac. Kluci ihned nachází nového, stejně starého kamaráda (Chorvata), s kterým si na pláži hrají v nafukovacím bazénku a házejí kamínky do moře. Nejdříve A a pak i B vypadnou z kruhu, zjišťují, že voda je slaná a po další tři dny vůbec nechtějí do vody. Postupně se pak přestávají bát slané vody a jdou si zaplavat do kruhu (viz obrázek). Jeden kruh mají ve tvaru letadýlka s volantem a troubením, druhý je jako žabička, která má v sobě barevné kuličky- dávají přednost letadélku, o které se přetahují. Nafukovací křídýlka nechtějí. Také jezdí s rodiči na katamaránu. Je to pro ně silný emocionální zážitek, a tak v podstatě první slova, která znají jsou kite (kajt) a katamarán, ovšem se špatnou výslovností písmene R. Na pláži si hrají s o rok mladší holčičkou v bazénku a půjčují si její odráželo, které s sebou nemají a projíždí se po pobřeží.

Také podnikáme tři výlety:

- 1) Korčula: kluci jedou poprvé lodí a mají navíc možnost sledovat mořské dno. Prochází se uličkami a drží se za ruce po vzoru rodičů. Pak si dávají zmrzlinu, jako správní výletníci a běží se podívat za dětmi, které si hrají na pláži. Opět hází kamínky do vody.
- 2) Dubrovník: po hradbách se kluci nesou v krosnách na zádech.
- 3) Plitvická jezera: kluci se chtějí koupat a lovit ryby. Na obědě nadšeně pak pomáhají paní s mytím oken.

Návštěvy: 6 (2x spojeno s grilováním)

o rok mladší holčička

Hlídaní: 2

27. měsíc:

Sociální vývoj

Kluci trhají a sami jí třešně na zahradě. (sami vyplivují pecku).

11. 7. 04/ Konec závislosti na dudlících. Jsou jim odebrány s tím, že si je zapomněli na chalupě u dědečka a babičky, a že to je jen pro miminka a oni už jsou velcí kluci.

Pracovní výchova

18. 7. 04 /grilování na zahradě, kluci pomáhají otcovi s roztápěním grilu, matce s přípravou masa pomoci nechtějí, jíst ano.

Výtvarná výchova

Preventivní prohlídky, nemoci aj.: 2

B má klíště.

Očkování žloutenka

Procházky: 1

ZOO Praha.

Návštěvy, výlety: 3 + 14 dní pobyt na horách

17. 7. 04 / Na výletě na Okoři. V podhradí kluci jezdí na dětském kolotoči, nechtějí jít dál na hrad. Nakonec jsou zlákáni zmrzlinou. Na hradě si kluci zkouší za pomoci instruktora vystřelit z kuše. Zaposlouchají se do písní, které zpívají zpěváci, kteří jsou oblečeni do historických kostýmů. Prohlíží dělo a jiné zajímavosti. Pro děti je sehráno loutkové divadlo. Ještě nejsou schopni reagovat na představení byť třeba potleskem nebo bučet jako kravička atd. a rozumět tak, jako starší děti. Přesto však vydrží sedět a neruší ostatní. Také si najdou novou kamarádku, o půl roku starší, a společně si hrají na honěnou. Zdá se , že B žárlí na větší zájem holčičky k A. Při zpáteční cestě se jdou houpat na lodičkách.

Čtrnáct dnů v Jizerských horách u babičky a dědečka.

Hlídnání: 5

28. měsíc:

Pohybová výchova

9. 8. 04 /Odpoledne na kolech.

Pracovní výchova

4. 8. 04/ B staví z dřevěných odřezků komíny, domečky, A pouze boří to, co B postaví. (obr. na další straně)

8. 8. 04/ Dvojčata pomáhají rodičům stavět pískoviště z trámů, Běčko vydrží déle.

Preventivní prohlídky, nemoci aj.:

5. 8. 04/ A má zvětšené uzliny na krku, v nemocnici na Homolce nic neshledávají, doporučeno dále sledovat.

Výlety: 4

19. 8. 04/ na návštěvě A spadlo do bazénu po hlavě. Než pro něj matka skočila, snažil se sám „plavat“ od dna na hladinu. Matka mu dopomohla, byl v šoku, ale nenapil se, pouze řekl: „Maminko, dobrý, dobrý, jo?“, B asi za půl hodiny padá do jezírka s rybičkami, je celý zmáčený, pouze pravou ruku drží nad hlavou. V té je čokoláda. Tu zachránil. (z dálky to vypadalo, jako když vylovil rybu).

25. 8. 04 /Dvojčata krmí na návštěvě dva velké papoušky. B se trochu bojí.

16. 8. 04 /V Uhříněvsi.

Návštěvy: 10

21. 8. 04 / Návštěva o tři roky starší holčičky.

Hlídaní: 2

29. měsíc:

9. 9. 04 Poprvé jedou kluci autobusem (Roztoky- Dejvice). Tam se setkávají s otcem a jedou společně na výstavu Interiér 2004. Kluci jsou vzrušeni tím, jak sedí vysoko a z cestujících. Ponejvíce z pána sedícího za námi (černocho), na kterého se neustále otáčejí a pak A pronáší větu: „ Mami, ten pán je ale špinavej a ošklivej.“ Rodiče netuší , jak se omluvit.

Pracovní výchova

21. 9. 04 Pouštění draka.

22. 9. 04 Pouštění draka.

Výtvarná výchova : B garáž

Preventivní prohlídky, nemoci aj.:

27. 8. 04 /B je nemocný (dtto A minulý týden), večer jedeme do nemocnice na Homolku.

Procházky: 1

11. 9. 04 V Praze na procházce, pak na výstavě Minerva a v Roztokách na obědě. Tam mají pro děti prolézačku, klouzačku a pískoviště. Navíc kluci objevili kohoutek od zahradní hadice, pak i kličku a vodu pouští.

Návštěvy, výlety: 3

Čtyři dny v Chomutově u babičky a dědečka.

4. 9. 04 / Na oslavě narozenin ve Stromovce. Oslavenec má první narozeniny. Cca deset dětí podobného věku (kluci - nejstarší) na oslavě.

20. 9. 04 / V ZOO - kluci si hrají s „čokoládovou“ holčičkou v tramvaji. Holčička je stejně stará, ale ještě nemluví (bilingvismus- čeština, angličtina). Nápady na hraní mají stejné a jeden po druhém se opičí. Houpou se např. mezi dveřmi dětské tramvaje ve vzporu o ruce a poté vyskakují ven na zem.

Návštěvy: 2 (1x grilování)

Hlídní: 2

30. měsíc:

Pohybová výchova

Cvičení rodičů s dětmi na gymballech při TJ Sokol Roztoky. Budou chodit cvičit každé pondělí, 10- 11 hod.(tento měsíc celkem 4x).

Úvod: rozběhání- Na honěnou- rodiče honí děti nebo naopak.

- Na autíčka- dětské kruhy jako volanty- děti běhají jako autíčka.
- Na včeličky- po tělocvičně rozmístěné kytky, na zatleskání si děti najdou svojí kytičku a posadí se na ní.
- Na letadla, atd.

Hlavní část: - překážková dráha.

- cvičení na gymbalonech (viz obrázek na další straně).

Závěr 1: Bublina - Děti v kruhu, drží se za ruce, udělají co nejmenší kruh a říkají, nejprve šeptem, pak hlasitě: Je to velká novina, že nafoukla se bublina. Bublina se nafukuje a přitom se roztahuje (děti neustále zvětšují kruh chůzí vzad, až se jim rozpojí ruce). Bublina letí (děti mávají rukama), přeletěla přes náš dům (děti udělají stříšku z rukou nad hlavou), udělala prásk (děti tlesknou) a bum (děti spadnou na zem) a najdou si maminky (pomazlí se s nimi).

Nebo Pásla ovečky, Kolo, kolo mlýnský, atd.

Závěr 2: Děti si jdou pro své průkazky, kam jim je nalepen obrázek, který doma mohou vybarvit a poté dostávají bonbon - pro většinu dětí nejdůležitější část cvičení, všichni jsou najednou aktivní.

Pracovní výchova

01. 10. 04 / Dvojčata pomáhají sázet keře na zahradě, celý den jsou venku, je hezké počasí.

13. 10. 04 /Dvojčata sázejí na zahradě cibuloviny.

Procházky: 2

Návštěvy, výlety: 3

27. 9. 04 /S matkou pro tátu na letiště.

Dva dny v Chomutově u babičky a dědečka.

Návštěvy: 3

dvě holky- 6 a 8 let

Hlídaní: 6

31. měsíc:

Pohybová výchova

cvičení na gymballech: 4

Hudební výchova

Hudební cvičení - první krůčky k hudbě (tento měsíc 4x)

Úvod: (zpěv) Ahoj, ahoj, tak už jsme se sešli. Ahoj, ahoj, tak už jsme všichni tu...A taky Adámek je tu, atd...a každé z dětí (max. 8 dětí ve skupině) se pozdraví s medvídkem (maňásek)- pohladí jej, eventuelně mu dá pusu.

Hlavní část - Zpívání s magnetofonem a do rytmu hudby používání Orfových nástrojů, třásní, bublifuku, papírků atd.

Chůze v rytmu hudby či jiná pohybová činnost.

Kreslení na hudbu nebo k hudbě.

Někdy dostávají i domácí úkoly - např. vyrobit klaunský nos, nebo autíčko, namalovat nějaký obrázek, který bude potřebný na další hodinu atd.

Závěr: (zpěv) Tak už jsme dnes skončili, dobře jsme se bavili.

Méd'a je náš kamarád, příště si zas budem hrát...a každé dítě se rozloučí s medvídkem (obrázek ze cvičení na další straně - v pozadí A se dřívky. A nedělá problém cvičit sám, na rozdíl od ostatních vrstevníků).

Výtvarná výchova

31. 10. 04 / V Botanické zahradě na vyřezávání dýní (Halloween).

Preventivní prohlídky, nemoci aj.: 1

4. 11. 04 /Na Homolce na očním oddělení A pomrkává. Resume doktora: „Je v pořádku, snad světlolachost. Nosit sluneční brýle.“

Procházky: 1

11. 11. 04 /Na Vyšehradě lampionový průvod.

Návštěvy, výlety: 2

Návštěvy: 1

stejně starý chlapeček

Hlídní: 7

32. měsíc:

Pohybová výchova

Cvičení na gymballech: 3 (na posledním cvičení před Vánoce dostávají navíc dárky).

Hudební výchova

Hudební cvičení: 3 (na posledním cvičení před Vánoce je hudební Vánoční besídka).

11. 12. 04/ Poprvé v divadle: Hurvínek už zase zlobí. Kluci vydrží celou dobu sedět, představení se jim líbilo a dlouho si na toto téma povídáme.

Výtvarná výchova

Preventivní prohlídky, nemoci aj.: 1

15. 12. 04 /Očkování žloutenka - dvojčata jsou celý den ufnukaná.

Návštěvy, výlety: 5

28. 11. 04 /V Chomutově - za dědou v nemocnici.

2. 12. 04 /V Plzni- za dědou v nemocnici.

5. 12. 04 /Na Mikuláši na návštěvě ve Velké Dobré (+ cca stejně starý chlapec a holčička)

A začíná jako první bez ostychu předvádět písničku a hlavně už chce dárky.

B pod vidinou, že asi také něco dostane, začne po pobízení potichu zpívat.

(Chlapec i holčička do toho střídavě pláčou).

25. 12. 04 /V Chomutově u dědečka a babičky.

Hlídní: 4

33. měsíc:

Čtrnáct dní s dvojčaty doma zároveň babička (po úmrtí dědečka). Dvojčata zvlášť nic nevnímají.

Pohybová výchova

Cvičení na gymballech: 3 (1x s paní na hlídání).

Obr.: na prolézačkách na dětském hřišti

Hudební výchova

hudební cvičení: 4 (18. 1. 05 hudební cvičení i s babičkou)

Preventivní prohlídky, nemoci aj.: 1

24. 1. 05 Kluci jsou nastydlí, druhý den má navíc B teplotu.

Procházky: 2

2. 1. 05 v ZOO

Návštěvy, výlety: 1

Týden na horách (Horní Mísečky):

Rozvrh dne: lyžařská výuka 10-12hod

lyžařská výuka 14-16 hod (některá odpoledne však únavou usínají n. chtějí jít jen na sánky).

Ke konci týdne dokáží sjet s instruktorem za hůlku slalom.

10. 1. 05 / matka odjíždí z hor, kluci zůstávají dva dny jen s otcem.

Návštěvy: 3

Hlídnání: 2

34. měsíc:

7. 2. 05 Kluci začínají více mluvit- snaha o vyprávění, sdělení něčeho.

9. 2. 05 B neustále na všechno říká: „ Nejde to.“

Oblíbili si Alenčinu čítanku, vydrží poslouchat.

B na větu: „ Pojedeme za Claudií“, odpovídá: „ To bude sranda“.

Pohybová výchova

Cvičení na gymballech: pouze 2x.

Pořád se potřebují něčím zabavovat. Chybí jim cvičení v tělocvičně (2x vynecháno pro nemoc), při kterém se dokázali alespoň trochu vybit. Doma vymýšlejí spoustu pohybových kreací, např.: dávají gymball pod velkou nafukovací matraci, kterou mají v pokojíku a skáčou na ní a padají do všech možných stran. Je nutné dodat, že kluci vnímají a dávají si pozor, aby nespadli na radiátor. Naštěstí se nic nestalo.

29. 1. 05/ Dvojčata bobují a sáňkují - samostatně sjedou svah (oproti loňské zimě).

14. 2. 05 /Sokolovna Roztoky - cvičení s Žídkovou (2 až 6leté děti dohromady).

B se umístilo na 2. místě a dostává medaili.

A se chce plakat, ale nakonec jsou oceněni všechny děti, a tak se s tím vyrovnává.

Hudební výchova

hudební cvičení: 3 (viz obrázek).

Pracovní výchova

2. 2. 05 Stavění sněhuláka.

Výtvarná výchova

23. 2. 05/ Dopolnedne-malování temperami.

odpoledne- malování fixami.

23. 2. 05/ sledují otisky od bobů, saní a pak se snaží otisknout různé tvary do sněhu - stopa ptáčka, kolečko, nohy, tělo atd.

Preventivní prohlídky, nemoci aj.: 6

16. 2. 05 /B na kožní – molusky - propíchnutí.

20. 2. 05 /A má v noci horečku a halucinace - hadi, pavouci, krokodýl.

21. 2. 05 /A stále horečka (cvičení na gymballech zrušeno).

22. 2. 05 /B má rýmu, takže i hudební cvičení zrušeno, ale pouštíme CD ze cvičení. Kluci si pamatují, co se na to cvičilo, a tak cvičí sami doma.

23. 2. 05 /A se v noci několikrát probouzí pro bolavé nožičky, sprchujeme je a na chvíli se mu ulevuje.

25. 2. 05 /Na pediatrii - A stěr z konečníku

Procházky: 3

Procházka přes celé pole a zpět (cca 2 km, nerovný terén, vítr a zima).

24. 2. 05 /Procházka a bobování, ale A si stěžuje na bolavé nožičky.

26. 2. 05 /Na návštěvě u strýce v práci (+ babička a druhý strýc), pak procházka a oběd.

Návštěvy, výlety: 1

1. 2. 05 /V MŠ pro formulář. Kluci tam chtějí zůstat. Odpoledne sledují v televizi poprvé Kouzelnou školku. Ještě nyní, ve čtyřech letech říkají, že chodí do kouzelné školky.

Návštěvy: 1

Návštěva o rok mladší holčička.

Hlídaní: 2

35. měsíc:

Pohybová výchova

28. 2. 05 /Cvičení na gymballech: 3 (nová pohybová píseň: Aj tak, tak, seju mák).

Výuka tenisu v MŠ – kluci se zkouší zapojit se do výuky, ale pak si jdou raději hrát.

Procházky: 2

27. 2. 05/ Procházka Strahov, dvojčata si na obědě sami objednávají pití. B navíc žádá číšníka: „ Pane, zapnete větrák?“

2. 3. 05 / Procházka k ZŠ v Žalově na dětské hřiště.

Hudební výchova

Hudební cvičení: 3 (viz obrázek).

Výtvarná výchova

28. 2. 05 /Malování do sněhu na zahradě. B nemaluje a po všem šlape a A se na něj zlobí.

1. 3. 05 /Malování na zahradě do sněhu. B slíbuj, že nebude nikomu jeho výtvary ničit, slib dodrží a navíc sám také maluje.

B si vzpomnělo na píseň ze cvičení (Aj tak, tak, seju mák) a zpívá si jí.

B dostalo chuť na bábovku, chce si ji upéci. Pečeme po společném úklidu pokojíku, čili za odměnu.

21. 3. 05/ Hezké počasí, dvojčata si po zimě hrají na pískovišti.

Preventivní prohlídky, nemoci aj.: 1

Výsledku stěru konečnicku A jsou negativní.

5. 3. 05/ Dvojčata jsou opět nastydlá, a tak jsou přes celý víkend doma.

9. 3. 05 /Dvojčata jdou poprvé k zubařce:

A si nechá zuby prohlédnout i lehce opravit horní dva řezáky. B nechce pusu otevřít, a tak matka si sedá s ním na křeslo a po dlouhém přemlouvání pusu otvírá.

Hlídnání: 4

Návštěvy, výlety: 2

10. - 19. 3. 05 / Dvojčata u babičky v Chomutově (babička hlídá společně se svojí sestrou). Největším zážitkem je cirkus.

24. 3. 05 /Den otevřených dveří v MŠ. Klukům se tam moc líbí a ptají se, kdy tam budou moci taky chodit, do té kouzelné školky (viz obrázek).

3. roky:

Dvojčata chápou aktivity všedního dne a snaží se je vykonávat samostatně nebo je chtějí dělat za pomoci dospělého. Také se chtějí zapojovat do nevšedních aktivit, jako je jarní hrabání trávníku, pálení hromady dříví na zahradě atd.

Tento měsíc oslava narozenin: dvojčata nadšena z dárků - dostala vláčky a koleje, ihned je skládají.

Preventivní prohlídky, nemoci aj.:

15. 4. 05/ Na Homolce na kožním oddělení B propíchnutí a vyjmutí třech molusek pinzetou.

Pediatric: A hmotnost: 14,5 kg, výška: 94,5 cm

B hmotnost: 13,750 kg, výška: 92 cm

Pohybová výchova

Cvičení na gymballech: 4

31. 3. 05/ Kluci jezdí na dětských kolech (se stabilizačními kolečky) poprvé venku (dárek od Ježíška). A kolo bez problémů ušlape, má problémy jen když nejede na rovině. B je nutné postrkovat, tlačit. Nemá tak silné nohy, jako A.

Obr. z dětského hřiště (vlevo B, vpravo A)

Hudební výchova

hudební cvičení: 4

Cvičitelka říká, že dnes si budeme hrát na cirkus. Kluci hned hlásí a vypráví, jak byli s babičkou v cirkuse (domácí úkol byl - vyrobit klaunský nos).

Na dalším cvičení slaví kluci narozeniny. Děti malují pro kluky za pomoci maminek dort se třemi svíčkami. Ke cvičení jsou vybrány narozeninové písničky.

Návštěvy, výlety: 5 (+ 1 nákup)

16. 4. 05/ Na návštěvě 6 a 10 let kluci.

9. 4. 05 / Na návštěvě u babičky v Chomutově.

11. 4. 05/ Podruhé jedou kluci autobusem (Dejvice - Roztoky): Kluci sedí klidně, koukají z okénka, chovají se tak, jako by jezdili každý den.

25. 4. 05/ S matkou v práci, před prací dětské hřiště

Návštěvy: 3

Hlídní: 3

3roky + 1. měsíc:

Pohybová výchova:

cvičení na gymballech: 4

koupání venku na zahradě ve vaničce (hezké počasí)

Hudební výchova:

hudební cvičení: 3

Výtvarná výchova:

9. 5. 05 otisky HK, DK

Návštěvy: 3

Výlety, návštěvy: 2

30. 4. 05 / V loděnici Regata se kluci svezli na motorovém člunu a na kánoích.

Procházky: 2

Kluci se jdou podívat do vysoké trávy (na zahradu u cca 20 let neobydleného okálu, který je naproti našemu domu přes ulici), v trávě se místy úplně ztrácí. Je to pro ně opravdové dobrodružství. B má pak klíště.

13. 5. 05 /Procházka v centru a do prodejny hraček Sparkys. Dokupujeme koleje k vláčkům.

Hlídaní: 5

Pracovní výchova

1. 5. 05 / Celý den na zahradě, je krásné počasí.

2. 5. 05/ Celý den venku, je krásné počasí (padl teplotní rekord: 29,7°C). Sázíme dva osmimetrové buky, kluci pomáhají kopat jámy. Večer na zahradě grilujeme.

3 roky + 2. měsíce:

Pohybová výchova:

Cvičení na gymballech: poslední před prázdninami- závody, ale čas se neměří a všichni jsou nakonec oceněni medailemi z perníku.

Klouzačka: kluci pomáhají skládat půjčenou klouzačku, kloužou se do pískoviště.

Plavání: Zatím z ničeho neměli tak obrovskou radost jako z koupení bazénu. A začíná křičet radostí a B huláká: „my máme bazén!“. Běhají přitom radostí po celé zahradě. Druhý den ho horlivě pomáhají napouštět a chtějí se hned koupat (viz obrázek).

Hudební výchova:

hudební cvičení: 2

Na předposledním cvičení před prázdninami se koná rozlučka. Celé dopoledne jsou děti venku na školní zahradě na dekách, kde jsou všechny hudební nástroje, s kterými se v průběhu cvičení seznámili. B (za pomoci matky) plete věneček z pampelišek a pak jej dává své „vyvolené“. A pomáhá pouze trhat pampelišky.

Výlety, návštěvy: 3

V Liběšicích na zahradě

Deset dní na chalupě v Jizerských horách (s babičkou a její kamarádkou).

Návštěvy: 7

23. 6. 05 /Na dvou návštěvách (obě mají bazén) se kluci koupou. Kluci jsou ve vodě šťastím bez sebe. Pak se ptají, proč taky nemáme bazén? A samozřejmě nechtějí jít domů! Večer mají ještě návštěvu, o 3 roky starší holčičku a ta také má bazén! Po týdnu bazén kupujeme.

Procházky: 2

3 roky + 3. měsíce:

18. 7. 05/ Stavební práce v domě. Kluci jsou maximálně venku (bazén, zahrada, výlety, návštěvy). V průběhu dvou měsíců se budou střídat různé profese - topenáři, elektrikáři, zedníci. Dvojčata se je naučila rozeznávat i podle jména a vědí, co kdo dělá. Při této stavební akci je celý spodek domu vystěhován a sestěhován do horního patra. Do horního patra se dostáváme přes tři igelitové pytle, které zabraňují vniknutí prachu do obytné části.

Výlety, návštěvy: 7 (+ 1 nákup)

Čtyři dny u babičky v Chomutově.

12. 7. 05 /Žihle: za strýcem na dětském táboře (viz obrázek na další straně).

Pohybová výchova:

7. 7. 05 / na kolech podél řeky

koupání v bazéně: 4 (navíc mají klouzačku s dojezdovou dráhou)

Návštěvy: 5

Procházky: 2

21. 7. 05 / v ZOO (obrázek z jízdy na ponících v ZOO Praha)

Preventivní prohlídky a jiné návštěvy doktorů:

12. 7. 05/ A - klíště na uchu, Běžko- horečka – pohotovost nemocnice na Homolce.

24. 7. 05 /B- úraz hlavy u babičky (bez šití).

26. 7. 05 /A - kardiologie- kontrola šelestu.

Hlídnání: 2

3 roky + 4. měsíce:

Výtvarná výchova:

2. 8. 05 / koupě masek žirafy a opice, nechtějí sundat z obličeje za vzájemného veselí

Výlety, návštěvy: 6 (+ 2 nákup)

4. 8. 05 / Výstaviště- Mořský svět a pak kolotoče.

Šest dní na chalupě s babičkou.

Pohybová výchova:

Kluci sledují matku při volejbale (na venkovních kurtech) a pak to sami také zkouší.

Vezou se na velkém koni (viz obrázek)

Návštěvy: 3

Procházky: 1

17. 8. 05 Petřín

Preventivní prohlídky a jiné návštěvy doktorů:

19. 8. 05 /A horečka, druhý den bez teploty

20. 8. 05 /B horečka + ještě druhý den

Hlídaní: 2

Hudební výchova:

Cvičení hudební přes prázdniny není, tak alespoň pasivní poslech živé hudby (viz obrázek)

3 roky + 5. měsíců: Nástup do MŠ

1. 9. 05 / Poprvé do MŠ (dvojčata se dostala na odvolání, kapacita MŠ je nedostačující).

A bude chodit celý měsíc, každý den dopoledne, B pouze pět dní v měsíci na celý den.

Matka je tedy tento měsíc častěji s B a může dělat spoustu věcí, které se dvěma dětmi nešli dělat (projížďky na kole, plavání, výlety, nákupy) a po obědě jdeme vyzvednout A ze

školky. A vypráví, co dělali ve školce, B zase, co jsme dělali my a jaké překvapení jsme pro něj eventuelně s B připravili.

12. 9. 05 / Dvojčata oba ve školce.

Návštěvy: 4

Výlety, návštěvy: 4

Křivoklát

2 dny Mariánské lázně

Procházky: 1

ZOO

Pracovní výchova:

A při práci s plastelínou

6. VÝSLEDKY

Hodnocení dvojčat učitelkami v MŠ:

Dvojčata mají hezký sourozenecký vztah. Andrej se až příliš domáhá pozornosti taháním za oděv, zvyšováním hlasu. Mareček je hodně citlivý- při mírném napomenutí se rozbřečí. Jinak jsou však oba usměvaví, téměř nekonfliktní s ostatními dětmi.

Oblast výtvarná, pracovní, hudební:

Ochotní spolupracovat ve všech činnostech. Mareček je velice pečlivý, precizní ve výtvarné činnosti.

Oblast tělesného rozvoje:

Přiměřeně svému věku, zapojují se aktivně do pohybových her.

Oblast sebeobsluhy:

Snaží se při oblékání, samostatně se najít, řeknou si, že potřebují na WC, dbají na hygienu.

Oblast rozumová, řečová:

Dobrá slovní zásoba, dobrá paměť.

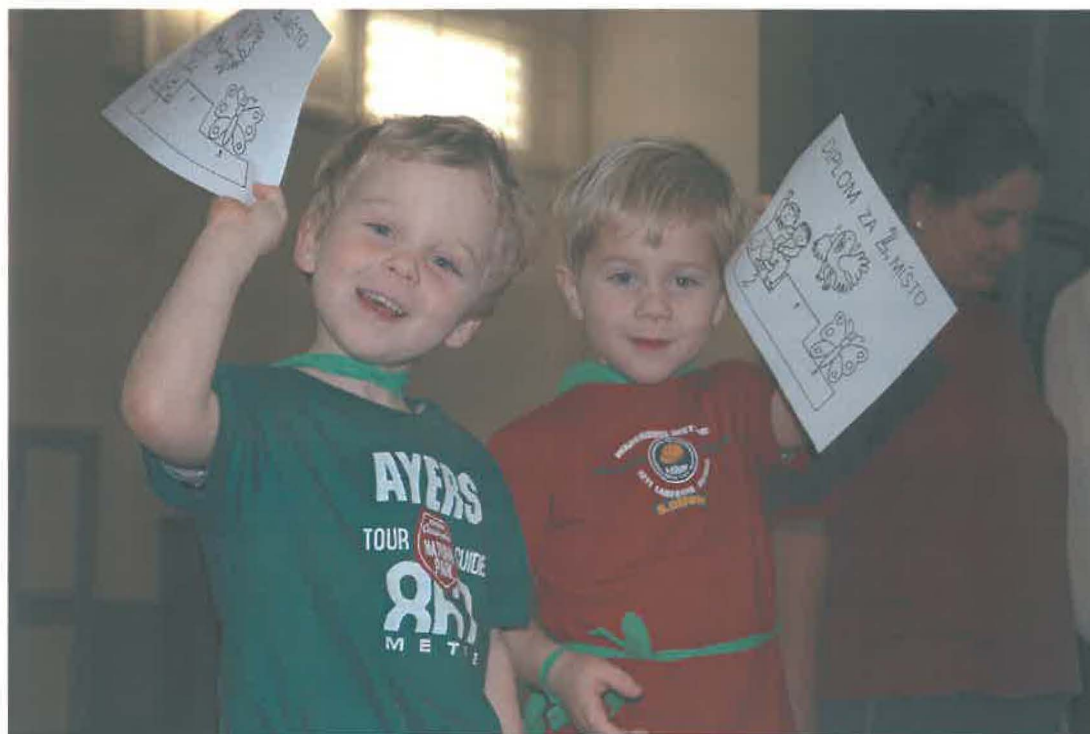
Hodnocení dvojčat trenérem tenisu (hodnocení za půl roku)

A a B patří k nejmladším dětem, které jsme v tenisové školičce měli. Jsou však všestranně pohybově nadaní, a tak se dokáží starším dětem v různých pohybových obratnostních soutěžích vyrovnat - kutálení míčku do branky, házení míčku na cíl apod. Často vyhrávají v hledání míčku - u B spatřuji velmi dobrou pozorovací schopnost.

Školičku navštěvují pravidelně každý týden po dobu šesti měsíců. Pracuje se mi s nimi dobře, neboť jsou velice komunikativní, zvláště pak A. Snad jen věk je lehce hendikepuje oproti starším dětem, neboť mají větší tendenci odbíhat a hrát si s hračkami. Přes zimu probíhá výuka v budově MŠ. Největší pokrok zaznamenávám v chytání míčku do ruky (ne do náruče). Co se další techniky týče (zejména pak dribling), nejsou ještě tak zruční jako starší děti.

Hodnocení dvojčat cvičitelkou TJ Sokol Roztoky:

Marek a Andrej se při cvičení Rodičů a dětí v TJ Sokol Roztoky zapojují s chutí do všech her. Cvičení s jakýmkoliv náčiním či cvičení na náradí jim nedělá žádné problémy. Naopak si vymýšlejí zpestření (klouzačku ze dvou laviček nesjedou vsedě nebo vleže, ale stihnou se na ní během jízdy ještě otáčet nebo ji dokáží seběhnout).

7. DISKUSE

Na začátku práce uvedené hypotézy dávají v porovnání s vlastní studií určitý prostor k diskusi :

1/ prostřednictvím umělecké výchovy se urychluje socioafektivní a senzomotorický vývoj jedince - dvojvaječná dvojčata, která byla předmětem studie byla předčasně narozena a krátce po narození bylo možné konstatovat, že byla na dolní hranice psychomotorického, socioafektivního a senzomotorického vývoje. Vývoj v průběhu prvního roku dokladovaný výše uvedenou studií potvrdil důležitost umělecké výchovy jako terapie. V tomto konkrétním případě to byla hlavně pohybová terapie, jejímž účinkem bylo již na konci prvního roku možné konstatovat standardní vývoj odpovídající věku obou sledovaných dvojčat a podle poznatků uváděných ke konci studie obě zkoumaná dvojčata ve věku 3 let již v mnoha oblastech překonávali své vrstevníky. Studie hypotézu potvrzuje.

2/dvojče „A“ je zpravidla silnější, průbojnější, vyrovnanější, dominantnější, vůdčí typ páru
- Dvojče A se podle studie po celé sledované období projevuje jako samostatnější, průbojnější a nezávislejší s opatrovnickým vztahem k B. Potvrzuje se to při návštěvách, výletech, ve studii uvedené situace - návštěva ZOO, jízda tramvají, návštěva lékaře, samostatnost při nástupu do školky apod.

- Dvojče B je však oproti A váhově lehčí, a tak B snadněji šplhá po stromech, přeleze plot tam a nazpátek, je mrštnější než A. Studie hypotézu potvrzuje.

3/ jedno z dvojčat je pravák, druhé levák – tato hypotéza není potvrzena, neboť obě dvojčata se při všech výchovách – výtvarná, pohybová, hudební i pracovní, ale i při běžných činnostech jako například používání příboru projevují jako praváci.

4/ umělecká výchova dává možnost k vyjádření introvertům – tuto hypotézu nebylo možné v průběhu studie výraznějším způsobem potvrdit nebo vyvrátit. Obě dvojčata se projevují spíše jako extroverti, i když bylo možné pozorovat okamžiky, kdy hlavně výtvarná výchova - vzhled a celkový dojem z kresby, ale i její námět, ale částečně také hudební výchova - tanec nebo druh písničky nebo i chuť připojení se k ostatním ve zpěvu či tanci dopomohli k vyjádření některých pocitů a to více u B než u A. B také projevoval hlavně při výtvarné výchově větší trpělivost a pečlivost.

5/ pohybové programy vedou ke zvýšení sebedůvěry, důvěry v druhé, schopnost spolupráce - vzhledem k předčasnému narození a souvisejícímu opoždění dvojčat byl hlavně v prvním roce jejich života (ale i později) kladen velký důraz na pohybovou výchovu a související pohybové programy a terapie. Následkem toho jsou obě dvojčata v souladu s hypotézou

výrazně důvěřivá, sebejistá a samostatná a v každé možné příležitosti vyžadují další společnost.

6/ Samotná péče o dvojčata je časově mnohem náročnější než péče o dvě děti narozené odděleně - péče o dvojčata vyžaduje výrazně vyšší časové nároky a to hned od prvního dne po jejich narození. Všechny činnosti jsou vlastně zdvojeny počínaje kojením, koupáním, přebalováním po pozdější převlékání, učení poznávání okolí, učení na nočník apod. To vše je třeba realizovat tak, aby se pokud možno žádné z dvojčat necítilo odsunuté či jiným způsobem ochuzené. Velice komplikované jsou například situace vyžadující lékařské ošetření respektive obdobný zákrok. U dětí narozených odděleně je minimálně roční odstup, z čehož plyne, že péče o ně je pestřejší, jejich požadavky jsou rozdílné a hlavně roční dítě již nevyžaduje tak časově náročnou péči a v pozdějším věku má tendenci dokonce v péči o mladšího sourozence pomáhat.

Praktická část práce navíc sledovala četnost procházek. Bylo jich celkem 82. Po vydělení počtem měsíců nám vychází dvě procházky na každý měsíc.

Také jsme sledovali četnost návštěv, kterých bylo celkem 101. Po vydělení počtem měsíců nám vychází 2,46 návštěv za měsíc.

A v neposlední řadě jsme sčítali výlety a návštěvy, které dvojčata absolvovala. Těch bylo celkem 109, tedy na každý měsíc 2,65.

Vychází tedy na každý měsíc celkem 2 procházky; 2,46 návštěv a 2,65 výletů, z čehož vyplývá, že po sečtení těchto položek (7,11 dní) byla dvojčata každý týden v nějaké aktivitě. Domnívám se, že nejen praktiky umělecké výchovy, ale i právě tyto aktivity výrazně ovlivnily socioafektivní a senzomotorický vývoj v průběhu jejich života a staly se tak nenásilnou prevencí ve zpoždování se za vývojem ostatních, „zdravých“ dětí.

:

8. ZÁVĚR

Tato práce zmapovala v teoretické části problematiku vývoje dětí od prenatálního období až do šestého roku jejich věku a zároveň se snažila postihnout vliv různých činností (pohybová, výtvarná, hudební, pracovní) na tento vývoj respektive na jeho kontrolu v praktické části. Z pohledu základních principů systému je možné konstatovat, že celý proces výchovy v případě, že je správně nastaven a okolí dítěte je s ním dostatečně seznámeno, nevykonává pouze podpůrnou vývojovou funkci, ale velmi důležitou funkci sehrává i v oblasti kontroly a prevence vývojových vad a postižení. Při plnění úkolů pohybových, výtvarných, pracovních a hudebních činností odpovídajících příslušným

etapám vývoje dítěte je snazší odhalit případné problémové oblasti a přijmout opatření, která minimalizují nebo i odstraňují možné následky, jejichž řešení by mohlo být v pozdějším věku mnohem náročnější a komplikovanější. Uvedená problematika může za předpokladu pravidelného kontaktu s dítětem a při realizaci předmětných výchov napomoci v prvních letech dítěte ke včasnému odhalení problémů zraku, sluchu a pohybu, a k dalším například vývojovým zpožděním nebo poruchám. Včasné zjištění těchto poruch umožní následné lékařské vyšetření a přijetí takových opatření včetně poučení osob zabezpečujících vývoj dítěte, aby možné následky těchto postižení byly pokud se je nepodaří odstranit úplně aspoň minimalizovány. Veškeré takto užití výchovy poté plní velmi důležitou terapeutickou funkci.

Obecné principy výchovy napomáhají zároveň vychovatelům dítěte činit průběžné srovnání stavu vývoje dítěte z něhož lze činit závěry důležité pro jeho připravenost na další aktivity jako je například jeho začlenění do dalších společenských skupin – širší rodina, mateřská škola, zájmové kroužky apod.

V neposlední řadě je také třeba zmínit, že právě v případech výše uvedené studie dvojčat, obdobně jako i v situacích z jiných důvodů časově silně vytížených rodičů respektive vychovatelů ať už z důvodů většího počtu vychovávaných dětí nebo z jiných důvodů – zdravotního postižení rodičů, pracovní vytíženost apod. napomáhá právě znalost obecných poznatků vývoje dítěte ke kontrole a včasné korekci možných odchylek.

Umělecká výchova a její pozitivní působení platí nejen pro dvojčata, ale právě u nich pro vysokou časovou náročnost, kterou vyžaduje péče o ně, znalost těchto obecných poznatků uplatnění a způsobů realizace umělecké výchovy výrazně usnadňuje celkovou výchovu.

:

9. SEZNAM LITERATURY

- ALTMAN, R.: Nomenologický obraz. ADONAI a Formát, Praha 2003
- BADEGRUBER, B., PIRKL, F.: Příběhy pomáhají s problémy. Portál, Praha 2000
- BARTÁK, J. a kol.: Malá ilustrovaná encyklopedie. Encyklopedický dům, Praha 1999
- BERANOVÁ, Z.: Učíme se správně mluvit. Grada, Praha 2002
- BOROVÁ, B.: Míče, míčky a hry s nimi. Praha, UK 2000
- BUSQUEUETS, C.: Naše děťátko. Libret, Ostrava 2001
- ČECHOVSKÁ, I.: Plavání dětí s rodiči. Grada Publishing, Praha 2002
- ČEKAL, M., ŠULC, J.: Průvodce ženy jiným stavem. Ivo Železný, Praha 1992
- DELAROCHE, P.: Rodiče, nebojte se říkat ne. Portál, Praha 2000
- DVOŘÁKOVÁ, H.: Pohybem a hrou rozvíjíme osobnost dítěte. Portál, Praha 2002
- EDELSBERGER, L. a kol.: Defektologický slovník. Nakladatelství H&H 2000
- ELLIOTTOVÁ, M.: Jak ochránit své dítě. Portál, Praha 2000
- FRAŇKOVÁ, S., ODEHNAL, J., PAŘÍZKOVÁ, J.: Výživa a vývoj osobnosti dítěte. HZ Editio, Praha 2000
- FULGHUM, R.: Všechno, co opravdu potřebuju znát, jsem se naučil v mateřské školce. Argo 2003
- GOMBRICH, E. H.: Příběh umění. Odeon 1989
- GRAVILLON, I.: Spánek malých dětí. Portál, Praha 2003
- HAJNÝ, M.: O rodičích, dětech a drogách. Grada 2001
- HANŠPACHOVÁ, J.: Hry pro maminky s dětmi. Portál, Praha 2001
- HOLT, J.: Jak se děti učí. Agentura Strom, Praha 1995
- JANOVSKÝ, J.: Ucelená rehabilitace dětí s tělesným a kombinovaným postižením. Triton, Praha 2001
- JANSONOVI, D. J. a H. W.: Cesty malířského umění. Odeon 1969
- JEBAVÁ, J.: Úvod do arteterapie. Praha, UK 2000
- JOHNSONOVÁ, J., ODENT, M.: Všichni jsme děti vody. Rodiče a Adonai 2002
- KOHLVÁ, J.: Výtvarná činnost pro malé děti. Portál, Praha 2002
- KIEDRONIOVÁ, B.: Co se s KENNY naučíme. Baby club KENNY, Třinec 1999
- KIRBYOVÁ, A.: Nešikovné dítě - Dyspraxie a další poruchy motoriky. Portál, Praha 2000
- KLIVAR, M.: Nová arteterapie v psychopedii. Balt East, Praha 2002
- KUTÁLKOVÁ, D.: Logopedická prevence, Portál, Praha 1996
- LECHTA, V.: Symptomatické poruchy řeči u dětí. Portál, Praha 2002

- LYNCH, Ch., KIDD, J.: Cvičení pro rozvoj řeči. Portál, Praha 2002
- MACKŮ, F. a J.: Průvodce těhotenstvím a porodem. Grada publishing, Praha 1998
- MALRIEU, P.: Les émotions et la personnalité de l'enfant. Vrin, Paris 1953
- MAROTZ, R., ALLEN, K.: Přehled vývoje dítěte. Portál 2002
- MATĚJČEK, Z.: Co, kdy a jak ve výchově. Portál, Praha 1996
- MATĚJČEK, Z.: Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte. Grada, Praha 2005
- MATĚJČEK, Z.: Psychologie nemocných a zdravotně postižených dětí. H&H, Jinočany 2001
- MATĚJČEK, Z.: Psychologické eseje (z konce kariéry). Karolinum, Praha 2004
- NEUMANN, J. a kol.: Turistika a sporty v přírodě. Portál, Praha 2000
- NEWMAN, S.: Hry a činnosti pro vývoj dítěte s postižením. Portál, Praha 2004
- NOVÁK, T.: Co dítě sděluje, když nakreslí svou rodinu. Rubico, Olomouc 2004
- PAVÍLEK, S., MALÁSEK, P., BEZDÍČEK, E.: Dětské písničky. Umělecká agentura Mario, Plzeň 1995
- PREKOPOVÁ, J.: Malý tyran. Portál, Praha 1993
- RAINER, J.: Zázračná cesta na svět, Slovart 2001
- RESCH, J., KUNTNER, E.: Jak se neutopit. HANEX, Olomouc 1997
- RIGON, E.: Nepořádek. Portál, Praha 2002
- RULÍKOVÁ, K.: Dvojčata – jejich vývoj a výchova. Portál, Praha 2002
- ŘÍČAN, P., KREJČÍŘOVÁ, D. a kol.: Dětská klinická psychologie. Grada Publishing 1997
- SVOBODOVÁ, M.: Výtvarná výchova v předškolním věku. Tobíáš 1998
- STRASSMEIER, W.: 260 cvičení pro děti raného věku. Portál, Praha 1996
- ŠIMANOVSKÝ, Z.: Hry s hudbou a techniky muzikoterapie. Portál, Praha 1998
- ŠULOVÁ, L., ZAOUCHE - GAUDRON, Ch.: Předškolní dítě a jeho svět. Karolinum, Praha 2003
- TEUSEN, G., Goze – Hanel, I.: Prenatální komunikace. Portál, Praha 2003
- TONER, J., SOCANSKÁ, O.: Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích. Portál, Praha 2002
- TRČA, S.: Budeme mít děťátko. Grada, Praha 2001
- UŽDIL, J.: Čáry, klikyháky, paňáci a auta. Portál, Praha 2002
- VALENTA, M.: Dramaterapie. Portál 2001
- VANÍČKOVÁ, E.: Tělesné tresty dětí. Grada, Praha 2004
- WELLFORDOVÁ, L.: Malování na kameny. Computer Press, Brno 2004
- ZAHME, V.: Co by děti měli znát. Rebo production, Dobřejovice 2005

Časopisy:

Šikulka: Časopis pro všestranný rozvoj dítěte ve věku 3 až 8 let

Děti a my

Rodina a škola

Internetové odkazy:

<http://www.dvojcata.cz/clanek.php?IArticle=62>

<http://www.tsviny.cz/noviny/2001-2/listy.html>

<http://www.rodina.cz/clanek1709.htm>

10. SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

A	plod A, dvojče narozené první v pořadí
apod.	a podobně
atd.	a tak dále
B	plod B, dvojče narozené druhé v pořadí
cca	circa, přibližně
Dg.	diagnosa
DK	dolní končetiny
hod	hodina
HK	horní končetiny
JIPN	Jednotka intenzivní péče nedonošených
LDK	levá dolní končetina
max.	maximálně, maximální
min.	minimálně, minimální
MŠ	Mateřská škola
např.	například
NO	Novorozenecké oddělení
PDK	pravá dolní končetina
prof.	profesor
př.	příklad
SC	sectio Caesare, císařský řez
str.	strana
tj.	to jest
tzv.	tak zvaný
VF	věk fyziologický
vit.	vitamin
v.	viz
36+2	označení textačních týdnů + dní